

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

NİGAR REFİBEYLİ'NİN ŞAIRLİĞİ

Sevinc SÜLEYMANLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

NİGAR REFİBEYLİ'NİN ŞAİRLİĞİ

Sevinc SÜLEYMANLI

Danışman: Doç. Dr. Sema ÇETİN BAYCANLAR

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Bedri AYDOĞAN

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Nesrin MENGİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2019

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Sema ÇETİN BAYCANLAR
(Danışman)

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Bedri AYDOĞAN

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Nesrin MENGİ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
...../.....2019

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / / 2019

Sevinc SÜLEYMANLI

ÖZET

NİGAR REFİBEYLİ'NİN ŞAİRLİĞİ

Sevinc SÜLEYMANLI

Yüksek Lisans Tezi; Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Sema ÇETİN BAYCANLAR

Temmuz 2019, 182 sayfa

XIX. Yüzyılın sonu, XX. yüzyılın başında Azerbaycan edebiyatının roman, şiir ve tiyatro alanındaki hızlı gelişimi, 1920 senesinde Sovyetler Birliği'nin egemenliği altına geçmesiyle 70 senelik bir süreyi kaplayan işgal devri edebiyat ve sanat anlayışında bir çok yeniliklere ve gerilemelere sebep oldu. Bu yıllarda Azerbaycan şair ve yazarları zoraki rejimin isteklerine uygun eserler vermeye başladılar.

Sovyetler Rejimi'nin egemen olduğu bir zamanda kendi şiirlerini ortaya koyan, çevirmen kimliğiyle de bilinen Nigar Refibeyli, Sovyetler Dönemi Azerbaycan edebiyatında şiir ve yaptığı çevirileriyle kendini ifade eden nadir kadın şairlerden biridir.

Nigar Refibeyli sade ve anlaşılır bir dilde yazdığı şiirlerinde bireysel ve evrensel temalara yer vermiş, aynı zamanda vatan, anne şefkati, kadın, insan sevgisini derin samimiyet ve açıklıkla ifade etmiştir. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte şiirleri daha çok savaş konularını işlemiş, şiirlerinde hasret ve sevgiye büyük bir yer vermiştir.

Genel olarak şiirlerinin konusu doğa, devrin sorunları ve insanların güncel duygu ve düşünceleridir. Nigar Refibeyli XX. yüzyılda Azerbaycan edebiyatında yeni sayılan serbest şiirin ilk numunelerini vermekle birlikte, zaman zaman aruz ama daha çok hece vezninde şiirler ortaya çıkarmıştır.

Anahtar kelimeler: Nigar Refibeyli, Azerbaycan edebiyatı, kadın, şiir, Sovyetler dönemi Azerbaycan edebiyatı

ABSTRACT**POETRY OF NİGAR REFİBEYLİ****Sevinc SULEYMANLI****Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Sema ÇETİN BAYCANLAR****July 2019, 182 pages**

The end of the century 19th, beginning of the century 20th, the rapid progress of Azerbaijan Literature in novel, poetry and theater, after Azerbaijan came under the rule of Soviet Union at 1920, occupation took over seventeen years and caused many innovations and regressions in the understanding of literature and art. During these years, Azerbaijani poets and writers began to produce works in accordance with the demands of the forced regime.

Nigar Refibeyli, who was also known for her identity as a translator, was one of the rare women poets who expressed herself with her poems and translations in Azerbaijan literature in these years under the Soviet Regime.

In her poems written in a simple and understandable language, Nigar Refibeyli included individual and universal themes and expressed deeply sincerity and openness to the motherland, mother's love, woman and philanthropy. With the outbreak of World War II, her poems mostly focused on war subjects and gave a great place to longing and love in her poems.

In general, her poems are about nature, the problems of the time and the current feelings and thoughts of people. Nigar Refibeyli although she gave the first examples of free poetry, which is considered new in Azerbaijani literature in the 20th century. she occasionally produced poems in aruz measure but mostly syllable measure.

Key Words: Nigar Refibeyli, Azerbaijani literature, woman, poetry, Azerbaijan literature in period of the Soviet Union.

ÖNSÖZ

XX. Yüzyıl Azerbaycan edebiyatının en önemli kadın şairlerinden biri olan Nigar Refibeyli (1913) edebiyata şiirle başlamış ve hayatının sonuna kadar şiir yazmıştır. Nigar Refibeyli şiirlerinin yanı sıra çevirileri ile de Azerbaycan edebiyatına katkıda bulunmuştur. Şairin yaşadığı dönem, serbest şiirin ortaya çıkmasıyla bu vezinde şiirler kaleme alması, şiirlerindeki hassasiyeti göz önünde bulundurduğumuzda Azerbaycan edebiyatında şiirin gelişmesindeki önemi göz ardı edilmez. Azerbaycan'da Nigar Refibeyli'nin hayatı, şiirleri, şiirlerinin temaları, şiirlerinde yarattığı kahramanlar hakkında bir çok kitap ve makale yazılmıştır. XX. Yüzyılın ortalarında Azerbaycanlı mühacirler tarafından çıkarılan dergide Nigar Refibeyli'nin şiirleri yayımlanmıştı. Günümüzde şairin şiirlerinin toplandığı “Bahar Nağmesi”, Anar'ın “Sizsiz” kitabı Türkiye Türkçesi'ne çevrilerek basılmıştır. “Nigar Refibeyli'nin şairliği” adlı çalışmamızda şairin hayatı, eserleri hakkında bilgi vermeyi, şiirlerini tematik ve biçim açısından incelemeyi amaçladık.

“Nigar Refibeyli'nin Şairliği” başlıklı çalışmamız “Giriş”, “Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar”, “Nigar Refibeyli'nin Hayatı, Eserleri ve Edebi Kişiliği”, “İnceleme” ve “Sonuç” olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm olan Giriş'te çalışmanın problemi, amacı, önemi, sınırlılıkları ve yöntem yer almıştır.

İkinci bölüm olan Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar başlığında Nigar Refibeyli hakkında Azerbaycan ve Türkiye Cumhuriyetlerinde yayımlanan kitaplar hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde Nigar Refibeyli'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Şairin sadece on kitabı esas alınmış, arşivde olan ve dergilerde yayımlanan şiirleri incelenmemiştir.

Dördüncü bölüm olan İnceleme bölümünde Nigar Refibeyli'nin şiirleri tematik ve biçimsel açıdan incelenmiştir. Şiirlerin tematik incelemesinde sıralama en çok işlediği temadan en az yer verdiği temalara göre sıralanmıştır. Biçimsel incelemede ise Cem Diliç'in Türk Şiir Bilgisi kitabındaki sıralaması esas alınarak şiirleri , vezin, uyak, nazım şekli ve üslup olarak sıralanmıştır.

Şairin şiirleri hakkında genel değerlendirmenin yer verildiği Sonuç bölümünde ise çalışmanın ulaştığı bulgular değerlendirilmiştir.

Tez çalışmamda danışmanlığımı üstlenip her aşamada desteğini esirgemeyen, akademik bilgileriyle yoluma ışık tutan değerli danışman hocam Doç. Dr. Sema ÇETİN BAYCANLAR`a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Daha iyi eğitim almam, gelişmem, kendi ayaklarım üstünde duran bir birey olmam için benden uzak kalmayı göze alan canım aileme, yabancı bir ülkede arkadaşlığın, aile olmanın ne olduğunu öğreten canım arkadaşlarım Aida, Hande ve Hülya`ya, desteğini her zaman hissettiğim Cem`e ve ailesine teşekkürler.

Sevinc SÜLEYMANLI

Adana / 2019



İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	1
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Sınırlılıklar	2
1.5. Araştırmanın Yöntemi	3

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Bilgi ve Değerlendirme	4
--	---

BÖLÜM III

NİGAR REFİBEYLİ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

3.1. Hayatı ve Edebi Kişiliği.....	6
3.2. Eserleri	12

BÖLÜM IV

İNCELEME

4.1. Tematik İnceleme	19
4.1.2. Annelik ve Anne Şefkati.....	35
4.1.3. Sanat ve Sanatçı Kişiler	42
4.1.4. Hasret	47

4.1.5. Vatan Sevgisi	53
4.1.6. Kadın ve Kadın Özgürlüğü	58
4.1.7. Yol, Yolculuk ve Şehirler	67
4.1.8. Savaş	73
4.1.9. Barış	76
4.1.10. Aşk	78
4.1.11. Emek	86
4.1.12. Çocuk Sevgisi ve Değerler Eğitimi	90
4.1.13. İnsan Sevgisi	97
4.1.14. Yaşam	104
4.1.15. Deniz	113
4.1.16. Ölüm ve Ayrılık Acısı	116
4.1.17. Sevdiği Kişilere Yazdığı Şiirler	125
4.1.17.1. Resul Rıza`ya Yazdığı Şiirler	125
4.1.17.2. Çocuklarına Yazdığı Şiirler	130
4.1.17.3. Torunlarına Yazdığı Şiirler	137
4.2. Biçimsel İnceleme	138
4.2.1. Vezin	139
4.2.1.1. Aruz Vezni	139
4.2.1.2. Hece Vezni	141
4.2.1.2.1. Hece Kalıpları	141
4.2.2. Uyak	145
4.2.3. Nazım Şekli	157
4.2.3.1. Düzenli Nazım Biçimleri	157
4.2.3.2. Çapraz Uyak	158
4.2.3.2.1. Birden Fazla Uyak Düzeni Olan Şiirler	159
4.2.3.2.2. Düz Uyak	161
4.2.3.2.3. Halk Şiirinden Alınan Nazım Biçimleri	162
4.2.3.2.3.1. Koşma tipi	162
4.2.3.2.3.2. Semai Tipi	164
4.2.3.3. Serbest Düzenli Nazım Biçimleri	164
4.2.3.3.1. Eşit Düzenli Biçimler	165
4.2.3.3.1.1. Dörtlüler	165
4.2.3.3.2. Karışık Düzenli Biçimler	166

4.2.3.3.2.1. Dizelerin Hece Sayısı Değişik Olanlar	166
4.2.3.3.2.1.1. Bentlerin Dize Sayısı Değişik Olanlar.....	167
4.2.3.3.3. Dizelerden Oluşan ve Belli Bir Kalıba Uymayan Şiirler	168
4.2.3.4. Serbest Nazım Şekliyle Yazılan Şiirler	169
4.2.4. Üslup.....	172

BÖLÜM V

SONUÇ	177
-------	-----

KAYNAKÇA.....	180
ÖZGEÇMİŞ	182

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem

Nigar Refibeyli Sovyet Dönemi Azerbaycan Edebiyatı diye sınıflandırılan bir dönemde, Stalin Dönemi'nin dehşetine maruz kalınan bir zamanda eserlerini ortaya koymuştur. Dönemin ağır şartları ve şiirlerindeki yansıma arasındaki tezatlar bariz görülmektedir. Sadece dönemin şartlarına uygun eser vermiş, baskıcı rejimi kışkırtacak eserler vermekten kaçınmıştır. Şiirlerini ortaya koyduğu bir dönemde serbest şiirin Azerbaycan edebiyatında daha yeni yeni tanınmasına rağmen Nigar da bu vezinde eserler ortaya koymuştur. Türk edebiyatında, Azerbaycan edebiyatıyla, özellikle Sovyet Dönemi'nde eserlerini ortaya koyan şair ve yazarlar hakkında birçok inceleme yürütülmüştür. Sovyet Dönemi'nde yaşayan ve sayılı kadın şairlerden olan Nigar Refibeyli hakkında kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Belirlenen problem ve bu problemin gerekçesiyle yola çıkılarak incelenecek kitaplarında şairin hayatı, eserleri, hayatında oluşan zorlukların şiirlerinde yansıması ve bunların ortaya çıkarılması çalışmamızın ana konusunu oluşturur.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Türk edebiyatında hakkında sınırlı ve çok az çalışma yapılan Azerbaycan edebiyatının önemli kadın şairi ve çevirmeni Nigar Refibeyli'nin hayatı, eserleri hakkında bilgi vermek ve şiirlerini bütün yönleriyle ele almaktır.

Şiirlerinde yer verdiği kadın, özgürlük, savaş, hasret, aile, sevgi, doğa gibi genel konuları sınıflandırarak farklı başlıklar altında değerlendireceğiz. Aynı zamanda hayatında yaşadığı zorlukların, verdiği mücadelelerin şiirlerinde nasıl yansıttığını hayatındaki önemli kısımları da göstererek izah etmeye çalışacağız.

Bu çalışma şairin babasını facialı bir biçimde kaybetmesi, ağabeylerinden zamansız ayrılması, Sovyet Birliği'nin kendini sürekli izlemeye alması, annesiyle kendisinin sürgüne gönderilme ihtimali, gazetelerde hakkında çıkan aşağılayıcı makaleler gibi etkenlerin Nigar'ın şiirlerinde nasıl bir etki oluşturduğu, şiir-şair ilişkisinin nasıl olduğu amacını barındırmaktadır.

“Nigar Refibeyli'nin Şairliği” adlı çalışma, Nigar Refibeyli'nin hayatını tanıtmaya ve şiirlerini detaylandırma açısından dikkate değer bir yere sahip olacağını düşünüyoruz. Nigar Refibeyli'nin şiirlerinde öne çıkan kadın mücadelesi, savaş, hasret, arkadaşlık, aşk, tabiat gibi konuları sade ve derin manalarla nasıl aktardığı da araştırmanın amaçlarındandır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma Azerbaycan edebiyatında şiirleri, çevirileriyle yer edinmiş kadın şairlerden biri olan Nigar Refibeyli hakkında bilgi vermesi, kitaplarında yer alan, tekrarlanmayan şiirlerine ulaşılması, hakkında yazılan, kitap ve makale gibi kaynaklara ulaşılması açısından önemlidir. Aynı zamanda Türkiye Türkçesi'ne aktararak verilen şiirlerde, iki dil arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin görülmesini sağlar. Aynı zamanda çalışmada ağır siyasal dönemin yarattığı zorlukları, savaş döneminin getirdiği kayıpların şairin şiirlerini ve hayatını nasıl etkilediği, ailesinden büyük kayıplar vermesine rağmen neden mevcut hükümeti eleştirmede sorusuna cevap bulunabilir.

Nigar Refibeyli'nin hayatı ve eserinde kendisinin hazin hisleri ve ince duygularını aksettiren politikası yalnızca edebiyata değil, Azerbaycan tarihinde önemli yer tutmuş, aynı zamanda büyük şair Resul Rıza'nın yaratıcılığına büyük etkisi olmuştur. Resul Rıza'yla birlikte Azerbaycan edebiyatının gelişmesinde önemli rol oynamışlardır.

Nigar Refibeyli Azerbaycan edebiyatına şiirleri, şiirlerine bestelenen şarkıları ve hacimli çevirileriyle; Resul Rıza ise serbest şiirin ilk güçlü örneklerini vermekle, sayısız eser bırakmakla hizmet etmişlerdir.

Bu araştırmada Nigar Refibeyli'nin hayat hikayesinin önemli bir kısmı Kiril alfabesinden Türkiye Türkçesi'ne aktararak, şair hakkında daha kapsamlı bilgi edindik. Aynı zamanda şairin hayatı, şiirleri, günlükleri ile ilgili önemli bilgiler oğlu Anar'ın yazdığı kitap, arkadaşları ve aile yakınları tarafından kaleme alınan makaleler tez çalışmamızda zengin bir kaynakça oluşturmamıza yardımcı olmuştur.

1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışmamızda Nigar Refibeyli'nin şiirleri üzerinde durulacaktır. Çalışmanın sınırlılıklarını şairin yalnızca “Şiirler I”, “Zafer Nağmesi”, “Şiirler II”, “Şiirler III” “Anaların Sesi”, “Şairin Kütüphanesinden”, “Denizin Sesi Gelir”, “Işıklı Dünyam”,

“Ana Sesi”, “Güneşten Gençlik İstedim” adlı şiir kitapları oluşturmaktadır. Refibeyli'nin bu kitaplarından başka, dergilerde yayımlanan şiirleri ele alınmamıştır. Şairin düşünce ve duygularının daha iyi kavranması açısından günlükleri, anıları, makaleleri, hakkında yazılan makaleler ve şairin hayatı üzerine yazılmış kitaplar da incelenmiştir. Şairin hayatı ile ilgili kapsamlı bilgiyi Refibeyliler hakkında araştırma yapan Rafael Hüseyinov'un “Yurdun Adındaki Can” adlı kitabından, aynı zamanda yeni dönem Azerbaycan edebiyatının yazar ve senaristlerinden olan oğlu Anar'ın annesi ve babası için yazdığı “Sizsiz” adlı kitabından elde edilmiştir. Şair hakkında yazılan birçok makele ve dergilere devlet arşivinde olması nedeniyle ulaşılamamıştır.

1.5. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada öncelikle Nigar Refibeyli'nin hayatı, edebi kişiliği, şiir kitapları incelenmiş, Azerbaycan edebiyatına Nigar Refibeyli'nin sağladığı katkılar vurgulanmıştır. Aynı zamanda şiirlerinde farklı biçimsel eğilimlerle karşılaştığımız şairin, bu renkliliğe etki eden olay ve kişilerin şiirelerinde nasıl yansıdığı hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırmamızda öncelikle Nigar Refibeyli ile ilgili kaynaklar taranarak hayatı, eğitimi, ailesi, evliliği, edebi kişiliği hakkında geniş bilgi elde edilmiştir. Daha sonra şiir kitapları incelenerek, şiirleri temalara ayrılmış, en çok yer verdiği temadan az kullanılan temalara doğru sıralanarak şiirlerinde kadın, doğa, aşk, savaş, barış, hasret gibi genel konuları nasıl yansıttığı ele alınmıştır. Şiirlerinin yanı sıra tek düzyazı biçiminde kaleme aldığı “Yol Hatıraları” adlı kitabı da şiirlerine kaynak olan yönleriyle incelenmiştir.

Şiirlerin biçimsel incelenmesinde Cem Diliç'in Türk Şiir Bilgisi kitabı esas alınmıştır. Uyak ve vezni bulunan şiirler, daha sonra nazım şekillerine göre sınıflandırılmıştır.

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Bilgi ve Değerlendirme

Nigar Refibeyli gerek Azerbaycan gerekse de Sovyet ülkeleri arasında tanınan, kitapları defalarca basılan kadın şairlerden biridir. Nigar Refibeyli'nin çevirmen kimliğini de göz önünde bulundurduğumuzda Azerbaycan edebiyatına hacimli ve önemli çeviriler kazandırmıştır. Şairin eserlerini ortaya koyduğu dönemde edebiyatta sık sık yeni simalar ortaya çıkmaya başlamıştı. Eserlerini ortaya koyan genç kadın şairler her zaman seçilmişti. Nigar Refibeyli de bu bakımdan önemliydi. Şiirleri okunan genç şair, daha yeni olan serbest vezinde şiirler kaleme almış, hece vezninde yazdıklarıyla okuyucusuna kendini sevdirmiştir.

2003 senesinde Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın emriyle Nigar Refibeyli'nin 90. Yıldönümü büyük bir söyleşiyle yad edilmiştir. 2013 senesinde yine Cumhurbaşkanı'nın emriyle Nigar Hanım'ın 100. Yıldönümü kutlanmış, şairin anılarının, hakkında yazılan bütün makalelerin toplandığı irihacimli “Şanlı Nesillerin Yadigarıyam” adlı kitap basılmıştır.

Türk edebiyatında Nigar Refibeyli hakkında bilinen ilk şiiri 1979 senesinde, Azerbaycan muhacirlerinin Ankara'da yayımlanan “Azerbaycan” dergisinde çıkmıştır.

2006 senesinde Ötüken Neşriyat tarafından Nigar Refibeyli'nin “Bahar Nağmesi” adlı kitabı yayımlandı. Bu kitapta Fırat Kızıltuğ'un “Nigar Hanım Refibeyli” isimli bir yazısı ile yine Rafael Hüseyinov'un “Resulun Nigari” ve Alican Aliyev'in “Nigar Refibeyli Lirikası” adlı takdim yazıları yer almaktadır. Ayrıca şiirlerin sonunda Nigar Refibeyli'nin eşi Resul Rıza ile birlikte Türkiye'ye yaptığı seyahatle ilgili 1969 yılı Mayıs'ında Azerbaycan'da yayımladığı gezi yazıları da bulunmaktadır.

Azerbaycan edebiyatında yazar, senarist olarak tanınan oğlu Anar'ın anne ve babasıyla anılarından oluşan “Sizsiz” adlı romanı, 2012 yılında Prof. Dr. Fatma Özkan tarafından Türkiye Türkçesi'ne aktarılmıştır.

Şairin hayatından ve şiirlerinden parçalar olan, daha çok oğlu Anar'ın “Sizsiz” adlı romanından yararlanarak, Nigar Refibeyli'nin hayatını anlatan “Ela Gözlüm” adlı kitap 2013 senesinde Ankara'da basılmıştır. Kitabın çevirmenleri Canan Avşar ve İmdat Avşar'dır.

Aylık kültür, sanat, edebiyat dergisi olan “Berceste”, 138. Sayısını Nigar Refibey’li anısına Türk Dünyası Edebiyatı zel Sayısı adıyla yayımlamıştır.

Fazıl Hüsnü Dağlarca, Resul Rıza ve Nigar Refibeyli’nin ölümünden sonra “Resul Rıza ile Nigar” adlı şiir yazmıştır. Azerbaycan edebiyatında bu şiir daha çok “Buldular Birbirini Sevgini Blştler” ismiyle bilinmektedir.



BÖLÜM III

NİGAR REFİBEYLİ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

3.1. Hayatı ve Edebi Kişiliği

Nigar Refibeyli 29 Haziran 1913'te Gence şehrinde doğmuştur. Dedesi “Gence'nin Babası” adıyla anılan Maarifçi Elekber Bey, babası Rusya'da eğitim görmüş ilk Azerbaycanlı cerrahlardan olan Hudadat Bey'dir.

Nigar, çocukken vefat eden halası Suğra'nın ismini taşımaktaymış. Fakat kimse onu bu adla çağırmasa, dört beş yaşına kadar farklı isimlerle çağırmışlardır. Bilgili bir kadın olan annesi Cevahir Hanım, o zamanlar meşhur Osmanlı şairi olan Nigar Binti Osman'ın şiirlerini severek okumuş. Dedesinin yanına giderek evde bu küçük kızı kimsenin kendi adıyla çağırmadığını, izin verirse Suğra ismini değiştirip Nigar koymak istediğini söylemiş. Ertesi gün yemek zamanı dedesi gelinine şarap getirmesini, Nigar Hanım'ın sağlığına içmek istediğini söylemiştir. (Refibeyli, 2007, s. 270)

Nigar Refibeyli soylu bir aileden gelmişti. Bey kızı, bey torunuydu. Doğduğu gün görücüler evin kapısına dayanmıştı. Bey kızının kapısına, han oğlu için görücüye gelmişlerdi. Han Hoyskiler, boynu kırmızı eşarplı koyunu hem Nigar'ın sağ salim dünyaya gelmesi şerefine, hem de gelecekteki düğün için bir armağan olarak getirmişlerdi. Bu hareket nineleri tarafından hoş karşılanmamıştır. Yeni doğan kız çocuğuna kurban getirilmesi azgınlık olarak görülmüştür. Fakat bu kurban gelecekteki bir düğüne nişan olarak getirilmişti. (Refibeyli, 2007, s. 264)

Ninelerinin söylediği sözler doğru çıkmıştı. Kader sadece Nigar için değil, bütün Refibeyliler için, Hoyskiler için tamamen başka planlar kurmuştu. Nigar Hoyskiler neslinin değil, Memmedhanlılar neslinin devamcısı olmuştu.

Nigar daha 6 yaşındayken Bolşevik Hükümeti babası Hudadat Beyi Gence isyanını düzenlemekle suçladı ve 1920 senesinde kurşuna dizdi. Babasının ölümünden sonra Nigar'ın hayatının yeni bir evresi başladı.

İlk eğitimini doğup büyüdüğü Gence şehrinde almıştır. Daha on bir yaşındayken annesi ile birlikte Gence'den Bakü'ye gelmek zorunda kaldı. 1928 senesinde darulmualliminin ilk mezunlarından oldu. Devrin tanınmış şairlerinden; Hüseyin Cavit, Abdulla Şaik ve Samet Vurgun'dan dersler aldı.

1930-1932 yılları arasında Bakü Film Stüdyosunda çalışmaya başladı. 1932’de “Azeryayım”ın sanat edebiyatı bölümünde çevirmen ve Bakü Elektrik Demiryolları Fabrikası okulunda öğretmen olarak çalışmıştır.

Babası, akrabaları katledildikten sonra annesi, abileri ve kendisi daima mevcut rejimin gözetimi altındaydı. Bu rejimin temsilcileri sık sık evlerine sebepsiz bir şekilde arama emri çıkartmıştır. Nigar’ın annesinin evini ararken bir şiir bulunur. Şiirde “Şimaldan gün doğmamış, şimaldan gün doğamaz” ifadesi kullanılır. Nigar o zaman da okulların birinde öğretmen olarak faaliyet göstermekteydi ve şiir kitabı daha çıkmasa da şair olduğu biliniyordu. Evde bulunan bu şiirin Nigar’ın olduğu düşünülerek, hakkında sert, haksız ve hakaret dolu yazılar yazılır. Sovyet döneminin en çok okunan “Kommunist”, “Vışka” gazetelerinde, “İnkılap ve Medeniyet” dergisinde daha 17 yaşında olan Nigar hakkında yazılar yayımlanmaya başladı. Alihaydar Karayev’in “Madam, Matmazel ve sayın Refibeyovlar”, Mehdi Hüseyin’in “Tabuttan Sesler” adlı makaleleri, Süleyman Rüstem’in “Tükürün Bir Şey Olmaz, Şiirime, Neslime” , Cafer Handan’ın şiirleri, zaten Sovyet döneminde kara listeye alınmış Nigar’ın işten çıkarılmasına sebep olmuştur. Küçük yaşlarından güçlü görünmeye çalışan şair bunun ağırlığını kaldıramaz. “Ben de bütün insanlar gibi taştan, tunçtan, polattan değil, etten, kandan, candan, sinirlerden ibaret bir varlığım.(...) Benim de göğsümde dövünen insan kalbidir. O bazen o kadar acıyor ki, ben bu acıyı hiçbir şey ile susturamıyorum. Benim feryat etmeye de hakkım yoktur. Bağıramıyorum da.”(Hüseyinov, 1987, s. 240)

Sonralar etrafı bu kadar velveleye veren, Nigar’ın işten çıkarılmasına kadar giden, evlerinden bulunan bu şiir Nigar’ın değilmiş. Şiir Mikayıl Rızaguluzade’ye aitmiş. Kendisi sonralar bunu itiraf etmiştir. Burada Nigar’ın bu kadar zorluklar içinde, üzüntüler arasında şiirin yazarını ifşa etmemiş, yazarın kim olduğunu hatırlamadığını belirtmiştir. Bu kadar zorluklardan sonra, Refibeyli soyadı taşıdığı için karşılaştığı bu tartışma, Nigar’ın en zor ve en acı sınavlarından biriydi. (Hüseyinov, 1987, s. 276)

Daha 14 yaşındayken Nigar’ın aleyhine hükümete karşı darbeye teşebbüsten suç ortaya çıkmıştı. İmzaladığı resmi belgede “İşe alınırken kökenini sakladığı gerekçesiyle” işten çıkarıldığı bildirimiştir. Nigar Refibeyli suçlamalar döneminde de, evlendikten sonra da soyadını değiştirmede. “En önemli yıllarda da adının yanında sabit kalan Refibeyli soyadı, babasının ismi Nigar’ın kökenini de, kısa biyografisini de karşısındakine açıkça belli etmiştir.” (Hüseyinov, 1987, s. 217)

Sovyetlerin baskıcı rejiminin hala devam ettiği dönemde Nigar, sadece babasını kaybetmekle kalmadı, aynı zamanda abilerinden de uzak kaldı. En büyük abisi Kamil

baskılardan dolayı Türkiye'ye kaçmak zorunda kaldı. Abisiyle mektuplaşmayı devam ettiren Nigar'a bir süre sonra bu mektupların gelişi de kesildi. Yalnız 40 sene sonra, 1968 senesinde abisine kavuştu. Kamil'in oğlu Salih, Bakü radyosu dinlediğinde bir grup Azerbaycanlı şair ve yazarın İstanbul'a geleceğini, aralarında Nigar ve Resul'un da olduğunu öğrenmiştir. Uçağın İstanbul'a indiği gün Kamil, oğulları Aydın ve Salih havalimanında onları bekler. Nigar bu buluşmadan habersizdir. Hiçbir kaynakta 40 yıl sonra birbirini gören iki kardeşin geçirdiği hisler, o anki durum anlatılmaz.

Diğer abisi Reşit ise ülkeden, siyasi baskılardan azıcık da olsa uzak kalmak, aynı zamanda eğitimini devam ettirmek amacıyla Moskova'ya gitti. Abisinin yazdığı mektuplarda bu dönemlerde Nigar'ın sağlığının pek de iyi olmadığı görülür. Fakat Nigar, buna aldırış etmeksizin çalışmaya ve Moskova'da eğitim alan abisine, annesine yardım etmeye devam eder. Çok göremese de yanında olan tek abisiydi Reşit. 1942 yılda kaleme aldığı anılarda Reşit eşi Nina ile onları görmeye geldiğini belirtmiştir. Nina'yı abisine yakıştıramayan Nigar, abisini görmesiyle oluşan sevinci ve eşini görmesiyle oluşan kederi birbirine karıştırmıştır. Abisinin yanında güzel bir kadın hayal eden Nigar, hayal kırıklığına uğrar. Teselli olarak Nina'nın yüzünde iyi bir ifade, bir gülümseme, iç güzelliğine dair küçük bir detaya şahit olmak isterken hüsrana uğramıştır. (Refibeyli, 2007, s. 271)

1932 senesinde Andrey Sergeviç Bubnov adına Moskova Devlet Üniversitesi'nin Dil ve Edebiyat bölümünü kazandı. Dört yıl burada eğitim aldı. Abisi Reşit'le aynı odayı paylaşıyorlardı. Sayısız maddi sorunlarla karşılaştı. Bazen bilet parası olmadığı için saatlerce yürüdü, kimseden bir şey istemedi, ummadı.

Eğitimini bitirip Bakü'ye döndükten sonra 1937-1939 yılları arasında "Çocuk Genç Yayınları"nda sanat edebiyatı şubesinde editör olarak çalışmıştır.

Nigar'ın şiirlerinin yazıldığı dönem Sovyet yıllarının siyasi açıdan en ağır zamanlarıdır. Sovyetler'in Türkiye ile Azerbaycan arasında görünmez duvarlar örmesine rağmen, Nigar hakkında yazılan makalelerde kendisinden Türk kızı diye bahsedilmektedir.

Padteknikumda (yüksekokul) okuduğu yıllarda Nigar Refibeyli, pek çok Türk dergisi ve kitapları aldığı ve onun Türk edebiyatı ile yakından tanışmasına hocası Emin Abid'in vesile olduğunu tespit ettik.

Nigar'ın Türkiye'ye olan bağlılığı 1930'lu yıllardan sonra daha da artmaya başlamıştır. Bunun esas nedenlerinden birisi, abisi Kamil'in Türkiyede muhacir hayatı

yaşamasıydı. Türkiye'ye olan özlemi 1956 senesinde, abisine olan özlemi ise 1968 senesinde son buldu.

Onun Türkiye'ye olan bağlılığı abisinin yanı sıra, Türk edebiyatının bilindik şairlerinden Fazıl Hüsnü Dağlarca, Oktay Akbal ve Melih Cevdet Anday'la tanıştı. Eşi Resul Rıza ile dost olan, kendisinin kardeşim diye adlandırdığı Nazım Hikmet, Nigar Refibeyli'nin hayatında silinmez izler bıraktı.

Nigar Refibeyli'nin eşi, Sovyet Dönemi'nin bilinen ve adı ilk sırada anılan şairlerden olan Resul Rıza onun en büyük destekçisi idi. Resul Rıza, Nigar'ı tanımadan önce onun aleyhine yazılan makaleye de imza atmıştı. Ama bu aralarındaki çekimi, sevgiyi engellemedi. Resul Rıza, Nigar'ı gördükten sonra onun için şiir de kaleme alır:

Dün gördüm seni
yasemen renkli kıyafette.
Ne güzelsin derdim;
güzelden güzel olmasaydın.
Şit övgüden hoşlanmam,
belki sen de.
Bir şeklini bulaydım,
yüreğimin başından asaydım.
Geçtin gittin,
katarından ayrılmış
turna gibi.
Duymadın
arkanda çırpınan
uçup giden kalbimi.

(Hüseynov, 1987, s. 219)

Nigar Refibeyli Azerbaycan edebiyatının tanınan şairlerinden olan Resul Rıza ile ilk defa 1931'de Maarif evinde karşılaştı, 1932 senesinde nikahları kıyıldı. Nikahları kıyıldığı zaman maddi durumları da iyi değildi. Bu durum sonraları Resul'un şiirlerine konu olur. Düğünleri 1937 senesinde olmuştur. Sevgileri, sadakatları ebediydi. 1957 senesinde düğünlerinden 20 yıllık bir süre geçmişti. Resul Rıza Moskova'daydı. Nigar'ının yanında olamayan Resul ona Moskova'dan telgraf göndermiştir.

Nigar, azizim!

Yirmi yıl önce, boranlı bir şubat günü biz seninle el ele verip, hayatın karmaşık, zorlu yollarına çıktık. Bu yirmi yıl boyunca bütün sınavlardan geçip metaneti

sarsılmayan ruhun, şefkati azalmayan kalbin, harareti solmayan mert ellerin için teşekkürler!

Eğer günler geriye sayfalansa, gençliğim geri dönseydi, inan ki, ben ömrümü yine seninle, ancak seninle bağlar, hayatın daha zorlu yollarında, tereddütsüz seninle el ele verip yürürdüm. Gel üç sevimli balamızın sevinç ve saadeti gelecek günlerimizi süslesin. Gel aşkımızın harareti onları her türlü fırtınadan korusun. Seni kollarımın arasında hissedir, berk berk öpürem. Vefan ve sadakatin karşısında baş eyirem. (Hüseynov, 1987, s. 234)

1942 Yılında Resul Rıza muhbir olarak cepheye gönderilmişti. Nigar oğlu Anar`la birlikte evde kalır. Resul`suz günler onun için azaplı, tedirgin dolu anılara dönüşür. O günlerde Nigar, Yazarlar İttifakı`na giderek Samet Vurgun`a cepheye askeri muhbir olarak gitmek istediğini söyler. Nigar`ın tedirginliğini anlayan Vurgun ona şiir yazıp, oğluyla ilgilenmesini tavsiye eder.

1940 senesinden ömrünün sonuna dek hayatını yaratıcılığına ve ailesine adamıştır. Bu dönemde Nevai, Puşkin, Şevşenko`nun seçilmiş eserlerini, Lermantov, Şiller`in, Çehov`un piyeslerini, Herbert Uels`in “Görünmez Adam” romanını, Mehseti Gencevi`nin rubailerini, Ethel Lilian Voynich`in “Ovod”, Victor Hügo`nun “93 İhtilali” romanlarını Azerbaycan Türkçesi`ne çevirmekle Azerbaycan edebiyatına büyük katkılarda bulunmuştur. “Karmen”i Azerbaycan Türkçesi`ne çevirmiştir. Bu Azerbaycan sanat tarihinde sahnelenen ilk, çevrilen ikinci operadır.

1981 senesi Nigar Refibeyli, Resul Rıza, ailesi ve onları seven herkes için ağır kayıplarla dolu bir yıl oldu. Nigar Hanım kanseri iki kez yenmiş, bu savaştan iki kez galibiyetle çıkmıştı. Ama üçüncüsünde bu kadar şanslı olmadı. Ağrıları arttığında, doktor teşhisi konduğunda kanserin son safhasındaydı. Anar, kesin teşhis, belki de vicdanını rahatlatmak için, bir umut olarak onu Moskova`ya götürmeye karar verdi. O sırada Resul Rıza da başka bir hastanede tedavi görüyordu. Nigar`ın Moskova`ya muayene amaçlı götürüleceğini öğrendiğinde onu son kez görmek istedi. Hazırlanıp onu tren istasyonunda uğurlayacağını söyledi. Fakat yıllardır bir yastığa baş koyduğu Nigar`ının durumunun ciddiyetinin o da farkındaydı. Bir anda tansiyonu yükseldi ve Anar`ın gözleri önünde hayatını kaybetti.

Bir türlü aklım almıyordu; yarım saat ya da bir asır bundan önce, bizimle işte burada, bu odada, bu masanın başında oturan, konuşan, yeni kitabını karıştıran, Nigar`ımı soran, ceketini giyinen, çizmelerini bağlayan adam, benim için dünyada adamların en adamı, babaların en iyisi, benim babam artık yok, sonsuza kadar yok, bir daha hiçbir zaman olmayacak. (Anar, 2012, s. 140)

Nigar son güne kadar eşini kaybettiğini bilmedi. Onun da hep başka hastanede tedavi aldığını, bu yüzden onu görmeye gelemediğini zannetti.

Nigar Moskova'ya gidemedi. Ama doktor Moskova'dan onun için geldi. Sevimli doktoru ona hastalığının özelliklerini anlattı. Tahammül edip dayanabilirse, hastalığının yavaş yavaş iyileşeceğini söyledi.

Hasta zamanında ülke basınında meşhur İtalyan bestekar Franko Manino'un "Aşk Üzerine" bir müzikal yazdığı haberi çıktı. Müzikalin, aralarında Nigar Refibeyli'nin şiirlerinin de bulunduğu metinden oluşmaktaydı.

Haziran 20'de edebiyat alanındaki hizmetlerinden dolayı Nigar Refibeyli'ye Halk Şairi ünvanı verildi. Hastaneye telgrafları gelmeye başladı. Anar'ın anne ve babasına ithaf ettiği kitabında, annesinin ona söylediği, aslında alçak gönüllülüğünü ifade eden bu cümleleri hatırlıyor "Bu toplum beni nasıl böyle seviyor? Oysa ben hep gölgede kalmıştım."(Anar, 2012, s. 250). "Halk Şairi" ünvanı alması şerefine radyoda Nigar Refibeyli hakkında program hazırlandı. Şairin şiirleri okundu. Şiirlerinden bestelenmiş şarkılar seslendirildi.

29 Haziranda son doğum gününü yine hastanede kutladı. Odası baştan başa çiçeklerle süslenmişti. Oğlu eşinin de adından ona bir çiçek göndermişti.

Son günlerinde hastaneden çıkarılıp eve getirildi. Evi bıraktığı gibiydi. Matemden tek bir iz bile kalmamıştı. Eve gittiği ilk gece kızı Terane başında nöbet tutuyordu. Sabah erkenden Terane heyecanla Anar'ı çağırdı.

Annemin yattığı odaya koştum. Annemin kocaman açılmış gözlerinde sıra dışı bir dehşet vardı, sanki başka bir dünyadan bakıyordu bu gözler. Gözlerini tam gözlerimin içine dikmişti. "Resul'a ne oldu?" diye sordu. "Ne olmuş ki Resul'a? Şimdi Merdekan'a onun yanına gideceğim." "Sen ki hiçbir zaman beni aldatmamıştın." dedi. Anlaşılan bu cümleyi, bu tutarlı delili uzun bir sürede hazırlamıştı, bu cümlelerin gücüyle hakikati benden öğrenmek istiyordu. "Doğruyu söyle ne oldu?" Bu Resul'unu sonuncu kez soruşu oldu. (Anar, 2012, s. 250)

Temmuzun 9'unu 10'a bağlayan gece Nigar'ın son gecesi idi. Ansızın sakın nefes alıp vermeye başladığını gören Fidan'ın gözleri umutlanmış, annesinin durumunun biraz düzeldiğini sanmıştı. Anar durumun öyle olmadığını anlamıştı. Emin olmak için Rauf yüzüne ayna tutmuş, nefes almadığını görmüştü. Bu, son demektir. Azabı, aylardır çektiği eziyeti son bulmuştu. (Anar, 2012, s. 259)

Nigar Refibey'li bütün halk şairleri, devlet sanatçıları gibi Birinci Fahri Hiyaban'da, eşi Resul Rıza'nın yanında defnedilmeliydi. Hep Sovyetlerin gözetiminde olan Nigar Refibeyli'ye ölürken de son kötülük, eşinin yanında değil, İkinci Fahri Hiyaban'da defnedilmesi kararı kabul edilerek yapıldı. Oğlu eğer babasının yanına gömülmesine izin verilmiyorsa, umumi kabristanlığa, annesinin ve akrabalarının yanına defnedeceğini kurula bildirdi. Aktör Evi'nde matem merasimi yapıldı. Matem sırasındaki konuşmasında Fikret Koca “Biz toprağa aidiz, ama toprak hiç kimsenin değil. Bugün bütün Azerbaycan toprağı Resul Rıza'nın kollarıyla açılıp Nigar Hanım'ı kabul ediyor”dedi (Anar, 2012, s. 262).

Merasimin ardından Nigar Refibey'li Azerbaycan Kabristanında, annesinin ve akrabalarının yanında defnedildi.

Nigar'ın ölümünden sonra gazete ve dergilerde onunla ilgili yazılar yayımlandı. İsa İsmayılzade'nin kaleme aldığı “Beni yoldan etmeyin beni deniz bekliyor” adlı makalede Azerbaycan toprağının Nigar'a hassas, zarif, kırılgan şair yüreği bahsetti. Nigar bu halka, doğup büyüdüğü bu toprağa borçlu kalmadı, vatanına, milletine ömrü boyunca şiirler yazdı. Yazdığı şiirler çığlıklardan, şuarlardan uzak idi. Son yolculuğuna da sessiz, sakin uğurlandı. (İsmayılzade, 1981, s. 5)

2013 senesinde Azerbaycan El Yazmalar Enstitüsü'nde Nigar Refibeyli'nin doğumunun 100. yılı kutlanmıştır. 2003 yılından başlayarak her sene “Nigar elmi-edebi topluluğu” Nigar Refibeyli'nin anısına çeşitli söyleşiler düzenlenmektedir (Bahir, 2013, s. 60).

Şimdi Nigâr Refibeyli'nin Gence şehrinde heykeli dikilmiş, adı okula ve başkent Bakü'nün merkez caddelerinin birine verilmiştir. Nigâr Refibeyli ve Resul Rıza'nın yaşadıkları evin dış duvarında “Burada Azerbaycan'ın Devlet Sanatçıları Resul Rıza ve Nigâr Refibeyli yaşamıştır” yazılı hatıra panosu asılmıştır. Resul Rıza ve Nigâr Refibeyli'nin yaşadığı evin müze olması hakkında devlet kararı çıkarılmıştır. Nigâr Refibeyli'nin şiirleri okul ve üniversite programlarına alınmıştır. Halen de şiirleri yayın evleri tarafından tekrar tekrar basılmaktadır.

3.2. Eserleri

Nigar, şiirlerini kaleme almaya daha okul yıllarında başlamıştı. Nigar Refibeyli daha 12 yaşındayken Sovyetleşme'den sonra refaha kavuşan Türk ailesini anlatan bir piyes yazmıştır. Bu piyes okullarda defalarca oynatılmıştır. İlk şiiri olan “Çadra” 1928

'de "Dan Yıldızı" dergisinde yayımlandı. Şair mevzu seçimini her daim geniş, güncel tutmuştur. O neden yazacak olursa olsun hep orijinal olmaya çalışmış, kendine has doğallığı korumuştur. Yazmak istediği mevzuyu kalbinde hissetmeden, onunla heyecanlanmadan kaleme almamıştır. Şairin yüreği sözle dolduğunda, duygu ve düşüncelerini okuyucularla paylaşması gerektiğini düşündüğünde kalem beyaz kağıtlar üzerinde gezmeden duramaz. Bunun için şairin şiirleri insana samimi geliyor, insanın kalbine, ruhuna işliyor, beynini etkiliyor, insanı ruhlandırır. (Hüseynoğlu, 1960, s. 213)

Moskova'da eğitim alırken 1934'te Bakü'de ilk şiir kitabı olan "Şiirler" yayımlanmıştır. Rafael Hüseynov bu kitabın önemini "Bu kitap Nigar Refibeyli'nin hayatı boyunca yayımlanan kitaplarının en önemlisiydi. Nigar'ın bu kitabının yayımlanması bir nevi yıllardır kara lekeler yakılan soyadının beraatıydı. Bütün Sovyet yılları içerisinde, bu ideolojik savaş sırasında ben o kitabı bütün anlamlarda Refibeyliler neslinin zaferi sayıyorum" cümlesiyle anlattı. (Hüseynov, 1987, s. 217).

"Şiirler" kitabında Nigar'ın gençlik yıllarında yazdığı on dört şiiri toplanmıştır, bu şiirlerden ikisi isimsizdir. Nigar'ın şiir dünyası kadınları sosyalizm kuruculuğunda ve dünyada sulh, dostluk ve kardeşlik uğrunda savaşa katılmalarını canlı tablolarla göstermek, aynı zamanda, aşkı, sevgiyi özgürce yaşamak ve mukaddes gördüğü annelik hissini ifade etmektir (Heyet, 1998, s. 174).

Eleştirmen Ali Nazım, Nigar'ın ilk şiir kitabıyla ilgili görüşlerinde şairin bu şiirleri gençlik ilhamıyla kaleme aldığını belirtmiştir. Nigar, kendisini ne kadar ağır başlı, tecrübeli ve dünya görmüş biri gibi göstermek istese de gençliğini gizleyemez. Şiirlerinde kendinden, geleceğinden emin, yetkin, çılgın ve özgür olmak isteyen gönlün çırpıntıları hissedilir. Bunu inkılabın azat ettiği kadınların sesi olarak vermiştir. Aynı zamanda şair, özgür Azerbaycan kadınının hisslerinin tercümanı olmaya çalışmış ve onların adından konuşmuştur. Bu hisslerle yoğrulan şair, kendini ağır başlı, tecrübeli bir kadın gibi göstermekte haklıdır.(...)Aynı zamanda şairin coşkulu şiirlerinin yer aldığı ilk kitabında Nigar'ın etki altında kaldığı barizdir. En güzel şiirlerinden olan "Kadın" şiirinde Mehmet Emin Yurdakul'un "Selam Sana", "Trende" şiirinde ise Nazım Hikmetin "Salkım Söğüt" şiirinin etkileri görülmektedir. (Nazım, 1934, s. 171).

Şiirlerinde gençliğin verdiği heyecan ve cesareten ilham alarak coşkulu, hitap dolu ifadelerle karşılaşırız.

Nigar Refibeyli yaratıcılığına bütün olarak baktığımızda onun ilk kalem tecrübeleri hesap edilen şiirleri beni daha çok çekti. Genç kızın isyankar sesini

işittim ve bu ses kulaklarımda aksederek içime doldu. Biraz düşündükten sonra gözlerimin önünde tamamen başka bir Nigar peyda oldu. Zarif, lirik duyguların terennümcüsü gibi tanıdığım Nigar'dan farklı, başka bir Nigar! (Hayal, 2004, s. 17)

1943 senesinde Nigar Refibeyli'nin “Zafer Nağmesi” adlı kitabı çıktı. 2. Dünya Savaşı sırasında yayımlanan bu kitabındaki şiirlerin bir çoğunun ana teması savaşa giden askerler ve oğullarını beklerken, aynı zamanda da vatana hizmet eden, fabrikalarda çalışan mert kadınlardır. Kitapta yer alan şiirlerin sayısı yirmi üçtür. Aynı zamanda kitapta İsakoviski'den “Ananın Tapşırığı”, Azat Viştuni'den “Kumandan Yar” ve Maşaşivliden “Canavar İzleri” adlı şiir çevirileri yer almıştır. “Zafer Nağmesi” kitabında yer alan “Asker Anası” şiiri ise günümüzde tartışmalara sebep olur. Şiirdeki kahramana devrin en önemli madalyonu olan “Lenin Madalyonu” verilir. Şiirin 1940 yılında yazıldığını göz önünde bulundurursak, konu II. Dünya Savaşı'nı kapsamamıştır. Gençlere örnek olacak, vatanseverlik konusunu aşılacak güzel bir şiirdir. Nigar'ın yarattığı cesur kahraman Lenin madalyonuna layık görülür. Fakat bugün onu övmek, gençlere örnek olarak vermek mümkün değildir. Bunun için bu eser arşive gömülmeli, tutsak edilmelidir. Çünkü o şiirde Lenin'in adı çekilmiştir. (Hayal, 2013, s. 24)

Eleştirilerin haklılık payı olsa da, 1940 yıllarını düşündüğümüzde Lenin, Stalin ismini kullanan, eserlerinde yer veren sadece Nigar değildi. Devrin bütün şair ve yazarları Stalin rejiminin baskısı altında kalmamak için bu isimleri defalarca kullanmıştır. Yaşadığı zorlukların Stalin devrine denk gelmesi, kayıplarının bu zaman çerçevesi içerisinde olduğunu düşündüğümüzde, Nigar'ın bu isimleri kullanmakta yaşamak, sürgün edilmemek için kendini ispatlamak amacıyla olduğunu da bilmek gerekir. Bu isimlerin kullanım şekli Stalin'in ölümü ve Stalin rejiminin zayıflamasından sonra azalmış veya tamamen yok olmuştur. Hatta Nigar'ın Stalin devrinde yazılan “Stalin Nağmesi” şiiri daha sonra “Güneş Nağmesi” olarak değiştirilmiştir.

Mehdi Hüseyin, Nigar'ın sanat faaliyetiyle ilgili görüşlerinde her zaman devrin nabzını tuttuğu sonucuna varmıştır. Stalin devrinde Sovyet rejimi daha keskin olduğundan, inkılap ruhlu şiirleri daha çok üstünlük verildiğinden Nigar'ın yaratıcılığında da bunun yansıması daha kabarık olmuştur. Stalin'in baskıcı rejimi bittikten sonra ise şair lirizmi daha da ön plana çıkarmıştır. Lirizm, Nigar'ın iç dünyasının temelini oluşturmuştur. Onun inkılap ruhlu şiirlerinden başka, aynı zamanda o şiirlerin bazı kısımlarında, savaş temalı şiirlerinde hazin duyguların ifadesi de bunu göstermiştir (Hüseyin, 1932, s. 3). Ali Nazım da Nigar'ın güzel ve kuvvetli şiirlerinde

lirizmin çok güçlü olduğunu vurgulamıştır. Bazen kendini olduğundan fazla inkılapçı göstermek isteyen şair lirizmden kaçmıştır. İnkılabımız, lirizm aleyhine değildir. Bilakis şiirimize kuru tabliğattansa canlı, hassas, hayati, aktif bir lirika ve fikrin romantik uçuşu lazımdır. (Nazım, 1979, s. 288)

3. Kitabı “Şiirler” 1949 senesinde yayımlandı. Kitapta yer alan beş şiir Stalin ve Sovyetler Dönemi’ni ele almıştır. Genellikle kitap, okullu çocuklar için yazılmıştır. Kitabın en ilgi çeken şiirlerinden biri “Ananın sevinci” adlı şiiridir. Şiirde savaş zamanı mert, kamil bir anne sureti yaratılmıştır. Savaşın devam ettiği dört sene boyunca bir kez olsun ağlamayan anne, savaşın bittiğini duyunca mutluluktan ağlıyor. Evladı annesini o kadar mert görmüş ki ağladığına ihtimal vermeyerek, gözündeki yaşın sabah çiyi olduğunu düşünerek sorguluyor.

İki sene sonra şairin daha bir kitabı yayımlandı. 1951 senesinde yayımlanan “Anaların Sesi” adlı kitabında önceki kitaplarındaki mevzu benzerliği dikkat çekmektedir. Kitapta beşi yeni ve altısı tekrar olmak üzere on bir şiir yer almıştır. “Anaların Sesi kitabında toplanan şiirler özünde başarılı ve hisle yazılan ilginç eserlerdir. Şair her şiirinde küçük bir olayı alarak , onu edebi yüksekliğe kaldırmaya çaba göstermiştir” (Babayev, 1951, s. 4).

Önceki kitaplarında yer alan on üç yeni ve on sekizi tekrar olmak üzere toplamda otuz bir şiirini dahil edildiği “Şiirler” kitabı 1952 senesinde basıldı. Kitapta yer alan şiirlerde toplumsal siyasi olaylar daha kabarık şekilde kendini göstermiştir. Bunun yanı sıra Tamara Guliyeva’ya göre şairin eserlerinde barış için savaşan, onun galibiyetini, tantanasını arzulayan esas figür annedir. Bu figür büyük ve kudretli vatanımızı temsil eder. (Guliyeva, 1953, s. 4)

1957 yılında “Yol Hatıraları” kitabı yayımlandı. Kitap Avrupa etrafındaki seyahat günlüğünden oluşmaktadır. Kitapta şair Moskova, Paris, Hollanda, Roma, Stokholm gibi büyük şehirlere olan seyahetinden, gezdiği müzelerden, ilgisini çeken medeniyet farklılıklarından bahsetmiştir. Seyahet yazılarının büyük bir kısmını İstanbul ve Ankara’ya olan gezisi oluşturmuştur. Türkiye, Nigar’ın hayatında önemli yer tutmuştur. 14 Yaşında ayrılmak zorunda kaldığı abisi burada yaşıyordu. İstanbul’u anlatırken abisiyle geçirdiği zamandan da bahsetmiştir. Nigar Refibeyli seyahet hatıralarında Nazım Hikmet, Fazıl Hünü Dağlarca, Oktay Akbel ve Şevket Süreyya Aydemir’le olan sohbetlerine de yer vermiştir.

Nazım Hikmet, Nigar’ın hatıralarında İstanbul’a olan hasreti ve ince zevkli olmasıyla yer edinmiştir. Nazım Hikmet onlar için sadece Sovyet ülkesinde yaşayan

Türk şairi değil, aynı zamanda Resul Rıza'nın yakın arkadaşlarından biriydi. Oğlu Anar da hatıralarında annesinin küçükken ona Nazım Hikmet'in "Güneşi İçenlerin Türküsü" adlı kitabını okuduğu anlatmıştır. Nazım onlara misafir geldiğinde Nigar'dan şiirlerini okumasını rica eder. Nigar şiirlerini okuduğu Ahmet Haşım'i övünce Nazım Hikmet "salon şairidir" der. Bunun üzerine Nigar, onun şiirlerini beğenmeyen benim şiirlerimi nasıl beğenir diye şiirlerini okumaz. Bir gün "Bir son bahar da düştü ömrümün takviminden" adlı şiirini okur. Bütün akşam Nazım Hikmet'in dilinde "bir son bahar da düştü ömrümün takviminden" cümlesi tekrarlanır (Anar, 2002, s. 214).

Moskova'da Puşkin anısına düzenlenen şiir toplantısına Fazıl Hüsni Dağlarca ile katılma fırsatları olmuştur. İstanbul'da onları Oktay Akbal karşılayarak, Dağlarca'nın Aksaray'daki kitap dükkanına götürür. Fazıl Hüsni Dağlarca Azerbaycan'a geldiği zaman tanışmış ve Resul Rıza ile sağlam arkadaşlık ilişkileri kurmuştu.

İstanbul'a seferleri zamanı Yaşar Kemal de onları ziyaret eder. Yaşar Kemal'i yüksek sesle konuşmayı, gülmeyi seven biri olarak anılarında anlatmıştır. Yaşar Kemal, Nazım Hikmet'in ölümünün 5. yılında yayımladığı "Ant" dergisinde Nigar Refibeyli'nin "Beşer Oğlu" şiirine de yer vermiştir. Sohbet zamanı Yaşar Kemal'e yazdığı "İnce Memet" eserinin devamının olup olmadığını sorar. İkincisi, hatta üçüncü kitabı bile basıldı diye Yaşar Kemal, ilk kitaptan daha iyi olduklarını belirtmiştir.

"Şairin Kütüphanesinden" adlı, 1959'da yayımlanan şiir kitabında altmış biri yeni, yirmi dokuzu tekrar olmak üzere toplamda doksan şiiri yer almıştır, bu şiirlerden sadece biri isimsizdir. Bunlardan üç tanesi Nigar Hanım'ın yazdığı gazellerdir. Nigar'ın klasiklerden çevirilerini göz önünde bulundurduğumuzda, kendisinin klasik şiire ne kadar hakim olduğunu anlıyoruz. Şairin yazdığı gazeller bize Nigar'ın isteseydi, klasik şiirde çok yol kat edebileceğini göstermiştir. Tofik Mahmut, Nigar'ın Azerbaycan klasik şiir geleneğini devam ettirmesini, hem klasik nazım şekliyle yazdığı gazelleri, hem de halk şiir geleneğiyle koşma ve semai kaleme almasını takdir etmiştir. Aynı zamanda onun hece ve serbest vezinle yazdığı şiirlerinin olması, şairin yeni biçim farklılıklarına önem vermesi olumlu değerlendirilmiştir (Mahmut, 1965, s. 3).

"Afrodita", "Gurbette Akşam", "Rahibe", "Bosfor Sahillerinde", "Hollanda Çiçekleri", "Köpek de Sıkılıyor" gibi isimlerini verdiği seyahat şiirlerinin ve evlatlarına yazdığı şiirlerin yer aldığı "Denizin Sesi Geliyor" adlı kitabı 1964 senesinde basıldı. Kitapta yer alan doksan sekiz şiirden sadece yirmi sekizi yenidir. İsimsiz şiirlerinin sayısı sekizdir. Kitapta daha çok lirizm hakimdir. Kitapta Nazım Hikmet'in ölümünden sonra onun hatırası için yazılmış "Beşer Oğlu" adlı şiiri de yer verilmiştir. Bu kitabında yer

alan şiirleinde şair, insanı ferah, özgür, mutlu görmek istemiştir. Barış, özgürlük, saadet arzuları bir ümman kadar sonsuzdur. Bu temel arzular bütün kitaplarında yer alan şiirlerin esasını oluşturmuştur. Şair, insanların dünyada barış içinde yaşamasını, ezilen bir halkın, ırkın, acı çeken bir çocuğun olmamamsını, annelerin göz yaşlarının akmamasını istemekle kalmaz, her tarafın neşeli kuş sesleriyle çevrenmesini dilemiştir (Mahmut, 1965, s. 3).

Nigar Refibeyli şair olmanın yanı sıra aynı zamanda annedir, eştir. Her zaman yazı masasının başında şiir yazmak gibi bir fırsatı yoktur. Bütün gününü mutfakta yemek yapmakla geçiren şair haklı isyanını “Mutfak Şiirleri” adını verdiği şiiriyle dile getirmiştir. Halk şairi Balaş Azeroğlu “Kalbi Vatan Toprağına Bağlı Şair”adlı makalesinde “Mutfak Şiirleri”yle ilgili yazısında belirtir:

Nigar Refibeyli Azerbaycan edebiyatında kendi sesi, kendi sözü olan şairdir. Onun kendine has söylem tarzı vardır. Şiirleri ilk okunuştan insanın kalbine yol bulan kırılğan, fakat devamlı okuyucusunu uzun bir süre etkisi altında tutmayı iyi biliyor. Bunu cesaretle söyleyebilirim ki şairin “Mutfak Şiirleri”ni bir defa okuyan biri ömür boyunca unutmaz. Çünkü bu şiirlerde hayat var, her gün kaç defa yanından geçtiğimiz, dikkatsiz izlediğimiz, sadeliğinden o tarafını göremediğimiz bir hayat ve bir de o hayatın sanatsal yanı, şair gözüyle görülen, şair kalbiyle hissedilen sanat alemi var. (Azeroğlu, 1983, s. 6)

Şiir 1964 senesinde yazılsa da 1967 senesinde “Edebiyat ve İncesenet” gazetesinde yayınlanmıştır. Daha sonra 1969 senesinde basılan “Işıklı Dünyam” adlı kitabında yer almıştır. Bu kitabında yirmi altı yeni şiiri yayımlanmış, diğer kitaplarında yer alan yirmi iki şiiri de dahil edilmiştir. Yeni şiirlerinden dördü isimsizdir.

“Işıklı Dünyam” kitabından sonra aynı yılda “Ana Sesi” adlı kitabı çıkmıştır. Kitapta yer alan yüz beş şiirden sadece on beşi yeni, bunlardan dördü isimsiz, geri kalan doksan şiir ise daha önce yayımlanan kitaplarında yer alan şiirlerdir.

Şairin merakla karşılanan kitaplarından biri de “Güneşten Gençlik İstedim” adını taşımaktadır. Kitap 1974 yılında yayınlanmıştır. Nigar`ın çok şiiri yayımlanan kitabıdır. Kitapta yer alan yüz kırk beş şiirden sadece elli ikisi yenidir. En çok isimsiz şiiri bu kitapta yer alır ve sayısı otuz üçtür. Aynı zamanda bu kitabında Nigar`ın şiirlerinin dışında çevirileri ve makaleleri yer almıştır. Kitapta şiirler “Karanfiller”, “Seyahet Şiirleri”, “Ellər İllər”, “Ana Mehebbeti”, “Odlu Alevli Günler”, “Balacalar için” olmakla altı başlıkta toplamıştır. Balaş Azeroğlu “Güneşten Gençlik İstedim” adlı kitabıyla ilgili yaptığı yorumda daha çok vezin ve forma konularına değinmiştir. Nigar`ın şiirlerinin konusu çeşitli olduğu gibi, kullandığı vezinler de farklıdır. Genel

olarak, herhangi bir şairin şiirlerinde vezin ve forma rengarenkliği, yazarla okuyucu arasındaki bağılılığın çok yönlü olmasına bir zemin oluşturmuştur. Kitaplarını okudukça hece, aruz ve serbest vezinde olan şiirleriyle karşılaşırız. Bu da belirttiğimizi gibi eserlerinin çok daha farklı zevkli, farklılıklar arayan okuyucular tarafından sevilmesine sebep olur (Azeroğlu, 1973, s. 11).

1929 yılında çocuklar için yazdığı “Gocag Kerem” adlı eseri, 1938 yılında ise “Köylü ve Kurt” olarak adlanan alegorik eseri basılmıştır. Her ikisi de Latin alfabesinde yazılmış ve yayımlanmıştır. Bunun ardından 1942 senesinde “Küçük Kahraman”, 1952 yılında ise “Pervane” isimli çocuk kitabı basıldı. Yazdığı çocuk eserlerinin, şiirlerinin çoğu resimli dergi şeklinde basılmıştır. Başka bir resimli dergisi “Güneşin cevabı” adını taşımaktadır. Dergi 1971 senesinde basıldı. Sonuncu yayımlanan çocuk dergisi 1978’de “Bize Bahar Yakışır” adını taşıdı. “Lale” ve “Bir Cüt Hurma Ağacı” adlı kitaplarında önceki kitaplarda yer alan çocuk şiirleri toplanarak yeniden basıldı. Nigar Refibeyli’nin hastanede yattığı zaman Anar’ın uğraşıyla küçük bir kitabı basıldı.

Küçücük bir kitaptı, hem de şiirlerin orijinali değildi, Rusça çevirisiydi. Ama bu küçücük kitapçık hasta şaireye ömrünün gurubunda ne büyük sevinç bahsetti. Gözümün önünden hiçbir zaman gitmiyor, kitabı yastığının yanına koymuştu, gelip gidenlere gösteriyordu. Yeni nüshaları getirdikçe, doktorlara hemşirelere onun adına ithaf yazısı yazmamızı rica ediyordu. Kendisinin gücü yoktu, yazamıyordu, yalnız yazdırdığı ifadelerin altını imzalıyordu. (Anar, 2012, s. 230)

Ölümünden sonra şairin kendi anılarını, hakkında yazılan makalelerin toplandığı “Şanlı Nesillerin Yadigarıyım” (1982) isimli ve hazin şiirleri bir araya getirilerek “Bir Hazin Akşamda Düşsen Yadıma” (1982) kitapları basılmıştır.

BÖLÜM IV

İNCELEME

4.1. Şiirlerinin Tematik İncelenmesi

Sovyet Dönemi'nin başlangıcından hayatının sonuna kadar edebi faaliyetlerle uğraşan Nigar Refibeyli, gerek Azerbaycan edebiyatında kaleme aldığı farklı şiirlerle gerekse de Azerbaycan çocuk edebiyatına yaptığı katkılarıyla bugün de okuyucuların sık sık müracaat edilen bir şairdir. Bu farklılık Nigar Refibeyli'nin şiirlerini kaleme aldığı dönemdeki şairlerle karşılaştırıldığında bariz bir şekilde görülmektedir. Şair birkaç temaya sadık kalmamış hemen her konuda şiirler kaleme almıştır.

Savaş yıllarında savaşın zorluğu, geride kalanların mertliği, askerlerin savaşta gösterdikleri kahramanlıklara sık sık yer vermiştir. Savaşın zorluğunu görenler için barış temel istektir. Önemli yer verdiği diğer temalardan biri de annelik hissi üzerinedir. Şair olmanın ötesinde, ilk önce kadın, daha sonra da anne olan Nigar'ın, bu temalı şiirlerinin esas ilham kaynağı hisleridir. Kadınları her zaman şiirlerinde yücelten şair, dünyanın istenilen yerinde mücadele etmekten kaçınmayan kadınlardan gururla bahsetmiş, kendi okuyucusuna da tanıtmıştır. Zorluklarla geçen hayatta, yaşamı anlattığı şiirlerinde hayata tutunan, yaşamaktan vazgeçmeyen birini görürüz. Nigar doğa temalı şiirlerinde sadece doğanın var olan güzelliğini yansıtmakla kalmamış, bahara olan sevgisini her zaman vurgulamış, yeniliğe, canlanmaya, hayata olan sevgisini gözler önüne sermiştir. Denize olan sevgisiyle bilinen şair onu kendine arkadaş olarak görür. Bu açıdan deniz temalı şiirleri, iç dünyasını okuyucusuna açtığı nadir şiirlerindendir. Ailesinden uzak olması hasreti de kendiliğinden getirmiştir. Bu hasret sadece insana değil, aynı zamanda doğayadır. Sovyetler'e, Avrupa'ya, Türkiye'ye seyahat etmesi ortaya seyahat temalı şiirlerini çıkarmıştır. Gezdiği birçok tarihi mekânda, sanatın ölmezliğine olan hayranlığı, sanatkarın engin düşünceleri şairde hayranlık uyandırmıştır. Bunun dışında Nigar'ın ailesine, sevdiklerine ve arkadaşlarının ölümü üzerine yazdığı şiirler de bu bölümde inceleyeceğimiz temalar arasındadır.

4.1.1. Doğa

Şairin sanatında doğa; güzellik, saflık ve zarıflığın ifadesidir. Onun için doğa dertlerini anlattığı, sıkıntılarını azalttığı bir ortam olmanın yanı sıra, doğayı anlattığı

şiiirleri manevi sıkıntılarını, üzüntülerini şiire dökmek için bir vasıtaadır. Şiirde toplumda görmek isteyip de göremediğini, bulmak isteyip de bulamadığını doğaya devamlı ve sistemli bir şekilde başvurarak anlamlandırmaya çalışmıştır. Doğanın ve pek çok halde kendisi de, problemleri de görmezden gelinen toplumun karşılaştırılması, şairin yalnızca doğaya varmak değil, aynı zamanda da toplumdan uzaklaşmak istemesiyle de bağlıdır. Hayal'e göre Nigar, Azerbaycan poetik geleneğine sıkı bağlıdır. Bu geleneğe göre güller, çiçekler, çimenlikler, ağaçlar, kuşlar poetik tasvirde önemli duygular, düşünceler uyandırmakla imgeye hizmet eder. Bu vesileyle şair kendince, tabiatın dili ile kendi dünyasından, insanlar arasında yaratılmış duygulardan, problemlerden konuşmuştur. (Hayal, 2004, s. 92).

Onun hayatının süsü bazen dağlar, çiçekler, yeşil ağaçlar, bazen de gece karanlığında ürkek hissettiğinde umutla sabah beklediği güneşin doğuşu, sabah şafaklarıdır. Arzusu her zaman bahçe dolusu çiçek görmektir. En yakın dostu başbaşa kaldığı deniz, yaşlandığında aklına gelen reyhan, kekiktir. Kalbindeki yazma arzusunu tetikleyen, ilham kaynağıysa ilk bahardır. Nigar için tabiat sadece güzellik kaynağı değildir. O insanın hayatını süsleyen, güzelleştiren bir vasıtaadır.

“Zafer Nağmesi” kitabında yer alan ilk şiirlerden olan “Stalin Nağmesi” daha sonraki kitaplarında “Güneşin Cevabı” adı altında dahil edilmiştir. Şiirde gül, nehir, bülbül, bulut, çoban, rüzgar ve ilk bahar konuşturularak intak sanatı kullanılmıştır. İlk baharın gelişi büyük bir coşkuyla karşılanır ve sorulan sorulara ilk baharın habercileri cevap verir. Şair istifham sanatını son dizelere kadar kullanmıştır. Son dizede Stalin güneşe benzetilir. Bütün bu olaylar onla bağdaştırılır.

(...)

Haber aldım ilk bahardan,

O da seni verdi nişan,

Dedi: güneş- Stalin`den

İlhamımı ben almışım.

(Refibeyli, 1943, s. 3)

Mevsimlere, özellikle ilk bahara şiirlerinde önem veren şair, “Mevsimlere Seyahet” adlı şiirinde de bundan vazgeçmemiştir. Şiirin ilk dizesinde çeşme başına inen bir genç kızın hayallere dalmasına, hayallerini çöllerde gezen ürkek bir geyiğe benzetmesine şahit oluruz. Mevsim mevsim gezen hayalleri ilk baharda karar kılar.

Dolaşır hayalim hey mevsimleri
Geçir rüzgar gibi hey diyar diyar.
Yine kucaklıyor aydın sabahı,
Yalnız hoş görünür ona ilk bahar.

(Refibeyli, 1952, s. 46)

“Bahar Nağmesi”, “Lale”, “Karanfil”, “Bahar Tablosu”, “Harabada Biten Çiçek”, “Çiçekler”, “Terter”, “Su Destanı”, “Bülbül”, “Kervan Bulut”, “Bayram Çiçekleri” isimli şiirlerinde doğa, bahar, çiçek konularını ele almıştır. “Bahar Nağmesi” şiirinde mevsimler değişse de kalbinin sadece baharda olduğunu, kalbinin de sevgisinin de ona ait olduğunu göstermiş, baharın adına nameler söylediğini, hazin bir akşamda hatırlarsa gönlünün sadece onda olduğunu defalarca belirtmiştir.

(...)

Ben nameler koştum senin adına,
Hoş bir nefes gibi çattım dadına,
Bir hazin akşamda düşsem yadına,
Bil ki muhabbetim, aşkım sendedir;
Bahar ne nazende, ne nazendedir.¹

(Refibeyli, 1959, s. 131)

Uzun zamandır hasret çektiği bir sevgilinin gelişini anlatıyormuşçasına yazdığı şiiri olan “Geliyor” mevsimlerden en sevdiği ilk baharın gelişine yazılmıştır. İlk baharı nazlı bir yar olarak adlandırır. Gidişinin üzerine mevsimler geçen, şimdiyse yavaş yavaş, rüzgarıyla, havasıyla, çiçeğiyle gelen bahara, bunun yakıştığını söylemeden de geçmez. Hazanlı bir bahçede yeniden çiçeklerin açma düşüncesi onda mutluluk uyandırır.

Es ey serin rüzgar, bu akşamçağı
Bizim bu ellere nazlı yar gelir.
Geçirip kalbini bin imtihandan,
Aşkına, hissine vefadar gelir...
Bülbül, terk etme dostun bağı,

¹Nazende: Nazlı

Getir sevgilimin ilk sorağını.
 Eyme deli rüzgar, gül budağını,
 Hazan bahçesine laleazar gelir.

Çırpınır deli gönlüm bu akşam biraz,
 Cefasız aşkın da lezzeti olmaz.
 Yaraşır cihana bu işve, bu naz,
 Sallana sallana ilk bahar gelir.

(Refibeyli, 1959, s. 193)

“Lale” şiirinde tarlaların süsü olan, ilk baharın habercisi, dağlar güzeli diye tanımlanan çiçekten bahsedilmiştir. “Lale” şiirinden hemen sonra yer alan “Karanfil” şiirindeyse şairle çiçek arasında karşılıklı diyaloga şahit oluruz. İlk başta baharın güzelliklerinin tasviriyle başlayan ilk iki satırdan sonra, karanfilin sitemi başlar. Çiçekler arasında herkes gülün vurgunudur, her çiçeğin bir eşi vardır. Karanfile kimse dikkat etmez. Bunun için karanfilin boynu büküktür. Karanfilin siteminden sonra şairin tavsiyeleri gelir. Ne baharın ne de karanfilin ömrünün sitem etmeye yetecek kadar uzun olmadığını, boşuna sitem ettiğini söyler.

(...)
 Coşgun bir bahardır ömrün her demi
 Bırak, karanfilim, bu yersiz gamı.
 Senin de öz kokun, öz rayihen var,²
 Doğma bir anadır sana bu bahar.

(Refibeyli, 1949, s. 60)

Ağacın tomurcuklanmasından başlayıp, yaprakların dökülmesine kadar geçen bir süreci “Bahar Tablosu” şiirinde aksettirmiştir. Baharı tablosuna yansıtan ressam bu mevsim değişikliklerini görmez. Çünkü ressam bahara vurgundur. Kalbinde sadece bahar yeniliği, bahar özlemi vardır. Bu bahar yalnız mevsim yeniliği, doğa canlanması değil; insanın bitmez tükenmez dilekleri, yenilik yaratma isteği açısından, kalbinde oluşan, düşüncelerine kadar intikal eden bir bahardır.

² Rayihe: Hoş koku

“Harabede Biten Çiçek” şiirinde tüm olumsuzluklara rağmen yeşermekten, büyümekten asla vazgeçmeyen, kendisini toprağın sesi olarak belirten çiçeğin hikayesini anlatır. “Çiçekler” şiiri ise sonbahar mevsiminde solduğu için veda etmek zorunda kaldığı çiçekleri konu alır. Sonbaharın hüznü havasından farklı olarak şair bu vedayı coşkuyla vermiştir. “Terter” nehrini anlattığı bu şiirde, suyun bolluğuyla bilinen bu nehrin, coşkuyla, gürleyerek dağdan aktığı zaman faydasız olduğunu, düz arazide sessiz sakin akarken, toprağa, çiçeğe, ekine ne kadar fayda sağladığını şairliğin verdiği hünerle bize yansıtır. “Su Destanı”nda ise yine suyun doğa için olan faydalarını sıralamıştır. Son satırda ise her şeye fayda sağlayan suyun şiirlere konu olduğunda yararsız olduğunu belirtir.

“Bülbül” adlı şiirde güle olan aşkına karşılık alamayan ve isyan eden bülbülü tasvir eder. Sevgi ve şefkatle gülün kalbinde sevgi uyandıramayan bülbülün, isyanla mı bir çiçeğin kalbinde sevgi uyandıracağını söyler. Son iki dizede ise Sovyet devrinde yaşamış, Azerbaycan Cumhuriyeti’nin halk sanatçısı olan Bülbül’den bahseder. Şiirin her son dizesi bülbüle müracaatla biter.

Bülbül, feğan etme bu gece yarı,
Şirin uykulardır hâlâ nazlı gül.
Gönlünde muhabbet uyanmamışsa,
Feğanla uyandırmak olur mu, bülbül?
(...)
Benim de yurdumun bir Bülbül’ü var,
Sesi bülbül sesi, kalbi sanatkar,
Hazin nağmesinde gülümser bahar,
Ona ilham veren bahar mı, bülbül?

(Refibeyli, 1959, s. 134)

“Geciken Bahar” şiirinde ilk bahar hasretinde olan ağaçların, çiçeklerin ve insanların arzularını okuyucuya aktarmıştır. İlk bahara güzellik veren her bir çiçek şair için değerlidir.

Neden gecikirsen, nazlı bahar,
Seni çoktan bekliyor
kuru, çıplak ağaçlar.

Gel, nazlı kademlerin
gönlümüze hoş olsun.
Saçak saçak nurların
nuş olsun.

(...)

Seni yaman bekliyor
Her yanda körpe kuşlar,
bir de böyle gecikme,
çiçekli, nazlı bahar.

(Refibeyli,1952, s. 50)

“Yasemen” de onlardan biridir. Yasemenin güzelliği, kokusu bittikten sonra onu çöpe atacaklarını bildiğinden, yasemenin ilk dalını ona vermelerini rica eder. Güzelliği gitse, kokusu bitse bile, kurumuş dalları da baharı coşkuyla arzulamasına, yasemeni bir daha koklama isteğini tetiklemesine engel değildi.

Yasemenin ilk dalını
bana verin, kızlar, bana verin.

Ama siz onu iyleyib, koklayıp
Solan gibi atacaksınız,
Evinizdeki lazımsız, gereksiz
Şeylerle çöplere katacaksınız;
Ben onu yüreğimin başına koyacağım.
Ne kokusundan, ne renginden
Ne izlemekten doyacağım.

(...)

(Refibeyli, 1969a, s. 43

İsimsiz şiirlerinden bir diğesinde çınarları tasvir etmiştir. Yol üzerinde biten fidan çınarlara öğütlerde bulunur. Bu küçük fidanların, büyüüp yoldan geçenlere sırdaş, arkadaş olmasını, insanların gölgesinde dinlenebilmeleri için yollarda hep var olmasını ister.

Yol üstünde biten küçük çınarlar,
 Büyüyün, gölgeli ağaçlar olun,
 Sayınız yollardan eksik olmasın,
 Yaşayın, göyerin, nevbahar olun.

Yol geçen yolcular dincini alsın,
 Serin gölgenizde konak da kalsın,
 Yaşıl butağınız gölgeler salsın,
 Vatan yollarında düzilgar olun.³
 (...)

(Refibeyli, 1964, s. 38)

“Ne güzeldir son baharın” diye başlayan isimsiz şiirinde, son baharın tabiatta yarattığı altın renkli kıyafetinin ona nasıl da yakıştığını söyler. Bu altın görüntü ormanlarda ağaçları sanki alev almışçasına yansır. Sadece solan yapraklar değil güneşin parlaklığının yerini yavaş yavaş solgun ışıklar alır. Ardından da kışı tasvir eder. Eğer gönüller baharsa, yüreklerde coşan sonsuz, büyük arzular varsa kışın gelmesi bir şey ifade etmez.

Ne güzeldir son baharın
 kızıl simli paltarı,
 Meşelere yangın salan
 ağaçların alev renkli yaprakları.
 (...)

Kış gelir,
 kışın ne gücü var,
 Gönüllerde baharsa,
 yüreklerde kaynayarak coşan
 sonsuz büyük arzularsa.

(Refibeyli, 1964, s. 48)

³ Düzilgar: Düzgün, dik

İntak sanatının belirgin şekilde kendini gösterdiği “Güneşin Cevabı” adlı şiirde dört mevsimin kendi aralarında olan konuşması, kendi mevsimlerinin özelliklerini övgüyle anlatması verilmiştir. Şiirin sonu güneşin konuşmasıyla biter. Sosyalist etkileri belirgin gördüğümüz şiirde Sovyet ülkelerinde mevsimlerin bile eşit olduğu belirtilmiştir.

(...)

Dedi:- Birce salmayın

Görüm galmagal, -güneş,-

Bütün mevsimler birdir,

İyidir kendi yerinde

Yaz da, bahar da, güz de

Şen Sovyet ülkesinde!

(Refibeyli, 1966, s. 2)

Nigar'ın doğa temalı şiirlerinde ilk baharı konu alan şiirlerinin diğerlerine nazaran daha çok dikkat çektiğini görmekteyiz. Şair bahara vurgun, kışta, son baharda hep bahar arayışındadır. “Kışta Bahar Hasreti” şiirinde de bu geleneği devam ettirmiştir. Aram aram yağan karlar arasında Nigar baharı aramaktadır. Baharsa uzak ülkelerden, ufuklardan, şairin deyimiyle “Ele bil küsüp gelir bahar”. Baharın küsmüş olmasını mevsimlerden kış, havanın karlı olması, baharın gelişine dair bir belirti olmamasından belli olur. Şairse umutludur. Karların üzerinde baharı beklemektedir.

Kar yağır asta asta,

Yağır toprağın üste,

Kar yağır aram aram,

Ben karların altında baharı arıyorum.

Ufuklardan süzülüp gelir bahar

Durnaların katarına düzülüp gelir bahar...

Uzak uzak ülkelerden

Ele bil küsüp gelir bahar...

(...)

(Refibeyli, 1969a, s. 17)

Son baharın tasviriyle başladığı şiirde, altın sarısı yaprakların döküldüğü, boylu selvi ağaçlarının beli büküldüğü mevsimde yeşeren otlar dikkatini çeker. Yeryüzünde onların ne işi olduğunu sormakla beraber, üşüdüklerinin de şahidi olur. İçinde merhamet duygusu olan şair, onlara hararet vermekte aciz olduğu gibi, uğultulu rüzgardan da koruyamaz.

Ağaçların
kızılı yaprakları dökülür,
Boylu selvilerin beli bükülür,
Yeşil yeşil otlar,
Bu soğuk son bahar gününde
Yer yüzünde sizin ne işiniz var.
(...)

(Refibeyli, 1969a, s. 18)

“Geç Kalan Bahara” şiirinde de bahara seslenmiştir. Baharın yolunu sadece kuru, çıplak ağaçların beklemediğini, nergislerin, gelinciklerin, kuşların da hasretinde olduğunu vurgular. Şiirde baharın gelişiyiyle şairin de duygularının değiştiğini, baharın yeniliğinin ona mutluluk getirdiğini de görürüz.

Neden böyle gecikirsen, nazlı bahar,
Seni çoktan bekliyor
kuru, çılpak ağaçlar,
Gel, nazlı, kademlerin
gönlümüze hoş olsun.
Saçak saçak nurların,
Soğuklamış topraklara nuş olsun.
(...)

(Refibeyli, 1969a, s. 19)

Dağların yüksekliği, sessizliği Nigar'ın onlara sorular sormasına sebep olur. Şair etekleri yeşilli, çiçekli, başı daima bulutlarda olan dağlara hayrandır. Onlara insan nitelikleri ekleyerek arzularının olup olmadığını da sorgular.

(...)

Dağlar böyle yükseklerde
Darıhmır mı yüreğiniz?⁴
Nasıl güllü, çiçeklidir,
Sizin yeşil eteğiniz?

Başınız ala bulutta,
Ayağınız yeşil otta;
Ne görmüsüz bu sükutta,
Yok mu arzu dileğiniz?

(Refibeyli, 1969b, s. 196)

Çiçeklere âşık yaşayan şair, gülü, menekşeyi, nergisi sevdiğini, gece üşüse bile, ışığı, sabahı, gündüzü sevdiğini kabul eder. Dağ veya bahçe çiçeği ayırmadan her ikisinin de hayatında yeri olduğunu, menekşe üşüdüğünde, gülü tedirgin gördüğünde ağladığını önemle vurgular. Çiçeklerin de bir dili olduğunu, ne kadar konuşmasalar da renkleriyle bir şeyler ifade ettiğini söyler.

Ömrümü güllere meftun yaşadım,
Gülü, menekşeyi, nergisi sevdim...
Gece karanlıkta üşüdüm kaldım,
Sabahı, ışığı, gündüzü sevdim.

Ömrümün bezeyi oldu her zaman
Gah dağ çiçekleri, gah aran gülü.⁵
Ağladım üşüse nazlı menekşe,
Ağladım görünce nigarın gülü.

Demeyin çiçekler dilsizdir, laldır,
Ayrılık remzidir bu ak çiçekler.⁶
Çiçekler alemi ince hayaldir,

⁴Darılmak: Sıkılmak

⁵Aran: Ova

⁶Remz: Sembol

Güzeldir, geşengdir zambak çiçekler.⁷

(Refibeyli, 1974, s. 10)

“Güneşten Gençlik İstedim” adlı şiirinde, doğanın tüm güzelliklerini sayan şair, onlara has, sevdiği özellikleri kendinde istemiştir. Güneşten her gün parlayan şafakları gibi gençlik, yenilik, denizden bıkmadan usanmadan kıyıya vuran dalgalar gibi coşkun heves, ormandan sessizlik, rüzgardan ilk bahar akşamının getirdiği ılık esinti, çiçeklerden eşsiz kokularını, kuşlardan kanatlarını, yapraktan onun için şemsiye olmasını, dağdansa onun gibi heybetli olmayı ister. İnsanlardan tek istediğiye sevgidir. Geri kalan her şeyi tabiatın ona verdiğinin altını çizer.

Güneşten gençlik istedim,
Denizden coşkun heves.
Meşeden dinçlik istedim,⁸
Rüzgardan ılık nefes.
Güllerden etir istedim,⁹
Kuşlardan keskin kanat.
Yapraktan çetir istedim,¹⁰
Ömürden coşkun hayat.
Dağdan ezemet istedim,¹¹
İnsanlardan muhabbet.¹²
Ne istedim, ne istedim
Verdi bana tabiat.

(Refibeyli, 1974, s. 3)

İlkbahar öncesi ormanda ses sese veren kuşlar, Nigar`ın dikkatini çeker. Bu seslerin sebebinin ne olduğun, sanki toplantı yaptıklarını, ya da birinin hayatını mı kurtardıklarını, bu dünyanın işleriyle uğraştıklarını, ya da düğün yaptıklarını kendince sorgular. Yavru kuşlar zirvelere uçsalar kartalların, yere inseler başka hayvanların

⁷Geşeng: Şık, güzel, hoş

⁸Meşe: Orman

⁹Etir: Koku

¹⁰Çetir: Şemsiye

¹¹Ezemet: Heybet, büyüklük

¹²Muhabbet: aşk, sevgi

Ses semir kesilirdi
 Her yandan yavaş yavaş.
 Çiçekler bir birinin
 Çiğnine koyurdu baş.
 Güller mürgüleyirdi,¹⁶
 Uyuyordu kelebek.
 Yatıp dincin alırdı¹⁷
 Yeşil ot, sarı çiçek.
 Meh esir, sallıyordu
 Yatmış otu, çiçeği.
 Meh esir okşuyordu,
 Uykulu keleşi.

(Refibeyli, 2007, s. 16)

Nigar için ilkbahar ne kadar mutluluğu, umudu ve geleceği çağırıştırıyorsa, güneşin doğuşu da onda aynı etkiyi uyandırır. “Güneş Doğunca” şiirinde güneşin ilk şafaklarının doğadaki etkisi vurgulanır. Güneşin doğuşuyla karanlık gece bir anda nurlanır. Çiçeklerin üzerindeki çiylar belirlenmeye başlar. Başak tarlasını denize, hafif esinti zamanı sallanmalarını ise dalgaya benzetmiştir. Burada esas olan güneşin doğuşunun her mevsim değil, özellikle ilkbaharda doğada yarattığı etkidir.

Sabah güneş doğunca
 Alem nura boyanır.
 Çiğli karanfillerin
 Yüzünde sevinç yanır.
 Çiçeklere, güllere,
 İnci çiğler elenir.
 Sarı saçlı başaklar
 Derya dek lepelenir.
 Gündüzleri ışıklı,
 Geceleri füsünkar.
 Her zaman sevinçlidir,

¹⁶ Mürgülemek: Yarı uykulu halde olmak

¹⁷ Dincin almak: Dinlenmek

Ferahlıdır ilk bahar.

(Refibeyli, 2007, s. 17)

“Güller” şiiri çiçekleri anlatsa da, aslında ismi Güller olan, şairin amcasının torunu için yazılmıştır. Bir yaz günü Azerbaycan’ın Kuzey Batı bölgelerinden biri olan Zagatala’da görevde olan kuzeninin yanına giden şair, dağın eteklerinde yürür. Küçük Güller dağda koştururken Nigar için çiçeklerden bir buket yapmıştır. Şiirini bu dağlarda yazan şair bunu gizli tutar ve Emin Sabitoğlu’na bestelemesi için verir. Daha sonra şiir Şövkət Elekberova tarafından okunur. Bir sonraki yaz Güller’i ziyaretinde ona yazdığı şiirin kasetini getirir. Yaz mevsiminde çiçekli bahçelere gelir, mevsimin son çiçekleriyle vedalaşmak isterken onları üzgün görür. Dağları ziyaret ettiği mevsim aslında yazdır ama gülde sonbahar havası, güz gamı sezilmektedir. Çiçeklerin şöhreti sadece ilkbaharda, canlı görüldüğü, güzel kokular saçtığı, herkes tarafından sevildiği zamanlardadır.

Geldim çiçeklerle vedalaşmaya.

Gördüm ki, yaşlıdır gözü güllerin.

Belki gileylidir, şikayeti var,¹⁸

Belki vardır bana, sözü güllerin.

Bir hayli üzgündü gülün görkemi,

Çökmüştü üstüne son bahar gamı,

Onların bahardır muhabbet demi,

Açılar gül gibi üzü güllerin.

Baharsız gülün de şöhreti olmaz,

Baharsız hatırı, hürmeti olmaz

Baharda kimseye minneti olmaz,

Açılır ellisi, yüzü güllerin.

(Refibeyli, 2007, s. 48)

¹⁸Gileyli: Şikayetçi

İntak sanatına yer verdiği şiirlerinden biri de “Kim Güzeldir Aceba” başlıklı, çiçekleri konu alan şiiridir. Çiçeklerin içinde hangisinin güzel, zarif olduğu üzerine bir tartışma başlar. Nergis, yasemen, gelincik, inciçiçek, menekşenin tartışması, kendilerini kanıtlama çabaları, bir bebeğin uykudan uyanıp gülümsemesiyle kesilir. Şair için çiçekler ne kadar güzel, kokulu, zarif olsalar da, bir bebek gülüşünden mükemmel olamaz.

Masanın üstünde bir deste çiçek,
Her biri taze, etirli, göyçek.
Her feslin etirli, ince çiçeği,
Adları nağmeli, eller göyçeyi.
Burada bir yasemen, bir fidan yarpuz.
Söhbət ediyorlardı, sakit, kaygısız.
Çiçekler içinde hansıdır geşeng?
Leçekleri zarif, yaprağı ipek?¹⁹
Sohbete katıldı sırğalı nergis.
Dedi: - En kokulu benim, şüphesiz.
Açarım payızda, kışta, yazda ben.
Seslendi yerinden salkım yasemen,
Dedi kokun bana eş olabilmez.
(...)
Lale dedi: - Senin kokun var, ancak
Ben çöllere yangın salınca gel bak!
(...)
İnciçiçek dedi: - Bana bak, bana!
Bir gören diyor ki, göreydim yine...
(...)
Beşikte bir bebek ele bu zaman
Gözlerini açıp kalktı uykudan.
Şafaklar süzüldü yanaklarına,
Bir tebessüm kondu dudaklarına...

¹⁹ Leçek: Yaprak

Duyunca körpenin gül nefesini
 Kesti o çiçekler, güller sesini...
 (...)
 Hiç biri demedi çok güzelim ben,
 Utandı körpenin túbüssümünden...

(Refibeyli, 2007, s. 186)

Serv ağacı (Selvi ağacı) şiirinde onu korumak amaçlı her yandan bağlanan Selvi ağacının feryadı intak sanatı kullanarak ağacın dilinden şiire aktarılmıştır. Ağaç rüzgarlara göğüs germeyi, kasırgalara dayanmayı, tufanlarla yüzleşmeyi ister. Yeşil yapraklarının sararması, yağmurda ıslanması, soğuk havalarda donması onu amacına giden bu yolda daha da güçlendirir. Ağacın amacı büyümek, bulutlara ulaşmaktır. Aslında ağacın amacına ulaşmak için zorluklara göğüs girmesi, insanın amacına ulaşmak için zorluklara katlanmasıyla birebir örtüşmektedir. Bu da Nigar'ın insana has olan birçok özelliği doğanın dilinden vermesinin başka bir örneğidir.

Küçük serv ağacını
 her yandan bağlamıştılar,
 Rüzgarlar, kasırgalar sındırmasın diye onu,²⁰
 Yırtılıp dökülmesin diye yeşil donu...
 (...)
 Saralsın yeşil donum,²¹
 Bırakın ayazlarda donum
 Yoksa, yükselip boy ata bilmerem,
 Başımın üzerinde dolanan bulutlara çata bilmerem.²²

(Refibeyli, 2003, s. 60)

Dağlardan kopararak getirdiği Nergis çiçekleri, don vurması sonucunda yavaş yavaş solarlar. Kalbinin hararetini buna bağlayan Nigar'ın soğuktan solan Nergis'leri görünce göz yaşını durduramaz.

²⁰Sındırmak: Kırmak

²¹Don: Elbise

²²Çata bilmek: Ulaşmak

(...)

Üreyimde ne hararet vardısı,

Ben bu solan çiçeklere bağladım.

Şahta vurup nergislerim solanda,²³

Ben dözmedim, sakit sakit ağladım.²⁴

Her derdimi derin derin gizledim,

Gizli derdim gözlerimden okundu;

İnsanların sert nefesi şahtadek

Yüreğimin nergisine dokundu.

(Refibeyli, 2013a, s. 19)

Burada hem bir çiçeğin hassasiyeti, hem de Nigar'ın kalbinin naifliğiyle karşılaşırız. Bunu şair kendisi de şiirin son bendinde derdini kalbinin derinliğinde gizlediğini, insanların sert nefesini dona benzettiğinin, kalbinin naifliğini ise Nergis'le kıyasladığını görürüz.

4.1.2. Annelik ve Anne Şefkati

Nigar Refibeyli'nin kitaplarında yer alan bütün şiirlerinin, annelik duygusu, kadın şefkatiyle yazıldığını görürüz. Şiirlerindeki kadınlar fedakar, eğilmez, kahraman bireylerdir. En önemlisi annedirler. Annelik duygularını, anne şefkatini her şiirinde okuyucusuna derinlemesine hissettirmiştir.

Kadın kutsallığı, anne yüceliği sevginin başlangıcı olduğu gibi, ailede, toplumda, hatta dünya ölçeğinde barışın taşıyıcısı, en zarif duyguların kaynağıdır. Nigar Refibeyli'nin şiirlerinde bu konu, tekrar tekrar bıkmadan, hevesle, ilham kaynağı olarak kullanılmıştır. Şiirlerinde anne ebeveyn, hayat arkadaşı, güçlü, mücadeleci, toplumsal olayları dile getiren bireydir. Hayal'e göre Nigar Refibeyli'nin bütün eserlerinde kırmızı hatla geçen tek mevzu anne sevgisi, kadın sadakati, evlat sevgisidir. Şair hangi konuyu ele almak istiyorsa, çiçeklerden mi, dağlardan mı, gurbet ellerin kederinden mi hemen hemen her mısrada titrek anne kalbinin fısıltıları hissedilir. (Hayal, 2004, s. 24)

²³ Şahta: Don vurma

²⁴Dözmedim: Dayanamadım

Sakit: Sakin

Şairin tanıdığı, sevdiği, güçlü gördüğü ilk kadın annesiydi. Annesi için kaleme aldığı “Çadra” şiirini daha on dört yaşında yazmıştı. Şiirde genç, zarif, lirik duyguları hakim olan genç kızın isyankar sesi yankılanmıştır. Annesinin, hayatını karartan, eski, karanlık günleri içine atarak dua etmesine isyan eder. Bu şiirde güneşin doğuşuyla yeni bir günün, yeni bir hayatın başlamasını ve içine attıklarını haykırarak karanlığı geçmişine hapsedişini anlatmış.

(...)

İsyan et geceye, karanlıklara,
Ruhunu kemiren zincirleri kır!
Siyah saçlarını nurlarla tara
Ana, gecelere kalbinle haykır.

(Refibeyli, 1934, s. 21)

Şairin “Ananın Sevinci” adlı şiiri sanki bir evladın dilinden yazılmıştır. Savaş yılları boyunca annesini hiç gözü yaşlı görmeyen bu kız çocuğu, savaşın bitiminden sonra barışın gelmesiyle birlikte annesinin gözlerindeki yaşları görür. Annesinin göz yaşlarını barış zamanına kadar görmeyen şair, annesinin göz yaşlarını çiye benzetir.

Ben annemin gözlerinden okudum
Zafer günü saadetin adını...
Bu dört yılda gözü yaşlı görmedim
Bir kere de olsa, ben o kadını.
Ağır hasret günlerinde görmedim,
Ben görmedim o kadını ağlayan.
Şimdi onun gözlerindeki yaş mıdır,²⁵
Sabahın temiz ciyi midir parlayan?!
(...)

(Refibeyli, 1949, s. 9)

Onun yarattığı kadınlar kahramandı, dirayetliydi. Alacakları her olumsuz haber karşısında yıkılmazdı. Oğlunu sıcak yatağından kaldırıp askere gönderen bir annenin

²⁵Şeh: Çiğ

sabırlı bekleyişini “Asker Anası” şiirinde görürüz. Evladının aldığı küçük bir yara bile annenin kalbini acıtmaya yeter. Şiirin sonunda Muhammet adlı genç Lenin ordenine layık görülür. Şiirlerinin büyük bir kısmında sürekli değindiği anne figürü, onun şiirlerinin temel kahramanıdır. O, anne kalbinin en ince, en ucra köşelerini bile kendi hisleri, kaleminin nuru ile ışıklandırmıştır. Annelik hissinin ne olduğunu okuyucularına sayfa sayfa anlatmıştır. (Nağıyev, 1965, s3)

-Kalk oğul, geç kalma kalk ayağa bir!

Ufukta açılan bir sabah kadar,

Açılır sevinçle o mavi gözler.

Gülerek diyor ki: Ne var anacan,

Ne tez uyandırdın bugün uykudan?

O kalkıp çantayı salır boynuna.

Deyir: Selametle kal, mihriban ana!

Sarılr oğlunun boynuna berk berk,

Ayrılr oğlundan bu sabah göyçek.

(...)

Geçti kervan gibi ömür günleri,

Anne mert dayandı o günden beri.

Oğlunun sorağı geldi her yandan,

Ana sevinirdi yürekten yaman.

(...)

Çok geçti, o yıllar gitti uzağa

Ananın yüreği dönmüştü dağa...

Diyorlar vuruşmada kahraman asker,

Göstermiş bir büyük misilsiz hüner.

Sağ kolundan almış bir yara ancak,

Ananın gözünde ateşe bir bak.

(...)

(Refibeyli, 1943, s. 46)

Her sabah evladını okula giderken izleyen annenin mutluluğu, dilekleri tükenmezdir. Evlat umuttur, gelecektir. Bu geleceğin parlak olması için ona öğütlerde bulunur. “Sev” diyen şair; hayatı, emeği, dostu, sevgiliyi, şiiri, müziği, sanatkarı, büyük

arzuları, güzel, faydalı şeyleri sevmesini temenni eder. Anneliğin verdiği hisler, insanlığın vermiş olduğu duygularla vatani için iyi bir insan arzular.

(...)

Sen büyük umutsun, sen geleceksin,

Arzusun, amelsin, şirin dileksin,

Saadetle boy at, emekle yaşa,

Sen daha, ne güzel gün göreceksin.

(...)

(Refibeyli, 1959, s. 138)

“Anaların Sesi” adlı kitabında yer alan aynı başlıklı şiirde insanları köle yapanlara karşı bir annenin haklı sesi yükselir. Evlatlarını zamansız toprağa veren anne feryadı verilmiştir.

(...)

Bizim mutlu evlatlar

kara günler hazırlayan,

Zamansız gömleğini

cavanlara biçen katil.

Bu uğursuz niyetinle

bir el sakla, sen bir dayan!

Annelerin feryadından

kül olursun, sen bunu bil!

(...)

(Refibeyli, 1969, s. 6)

Anne sesi, kadın sesi kıtaları aşan, denizleri geçen tek sestir. Bu şiirinde kadın gücünü vurgulamış, anne şefkatine büyük yer vermiştir. Dünyanın her neresinde yaşaması, dini, ırkı, ten rengi farketmeksizin annelik bir şereftir. Anne sesi seslerin en merhametlisi, en cana yakındır. Aynı zamanda bu ses oğluna ninni söyleyen, sonra da savaşa göndererek arkasından dua eden kahraman bir anneye aittir. Şiirinde “Dünyada öyle anne var mı çocukların tebessümünü göz yaşına değiştirecek?” diye sorar ve “Öyle

anne bulunur mu, Evladının bir gününe kıysın, Sana ebediyet veririz deseler bile” diye cevaplar.

(...)

Rengi ister beyaz olsun,
ister sarı, ister siyah
Annelik bir şereftir
insanlara...

Dünyada bir ses varmı
Anne sesi kadar aziz, mihriban,
(...)

(Refibeyli, 1964, s. 3)

Nigar, dünyanın derdini kendi içinde eriten, kendi derdi gibi düşünen bir şairdir. Tüm dünyadaki çocuklara rahat hayat, sevgi dolu yuva arzusunda olan biridir. “Uyuyamıyorum” şiirinde de annelik hassasiyetini ön plana çıkarmıştır. Başının üzerinde yıldızlı gökyüzü, bir taraftan mavi deniz, bir taraftan yemyeşil bağlar, evlatlarının tatlı uykusu bile onun uykusunu getirmez. Tüm dünyanın derdini çeken şair düşünerek; belki bir yerlerde idamını bekleyen bir kahraman vardır, belki de doğumhanede bir anne ızdıraplar içinde erkek evlat dünyaya getiriyor veya kanserden eziyet çeken bir anne Dünya’ya veda ediyor ve bir genç kız içli içli ağlıyor ifadelerini kaleme almıştır.

(...)

Ne çoktur Dünya’nın
derdi, kederi.
Ne ağırdır insanların
bitip tükenmeyen gamları.
Hele atom korkusu
yaşarken cihanda
Ben nasıl rahat uyuyabilirim
evlatlarımla
Bu çiçekli, bu sarmaşıklı balkonda?
(...)

(Refibeyli, 1964, s. 10)

“Anne Sevgisi” şiirinde şair kendi hayatını yansıtmıştır. Her şiirinde annelik duygularını her şeyden yüksek tutan Nigar, şairlik şöhreti için bu duyguları geri plana atmadığını söyler. Üç çocuğunun sabaha kadar beşiğini sallayan, uykusuz kalan bir annenin kalbini dört harfli bir “anne” kelimesi ısıtmıştır. Şiirin son satırlarında anne, evlat sevgisinin zarif, derin duygular içerdiğini ve insanlığın yaşamak istediği bir bahar olduğunu dile getirmiştir.

Annelik hislerinin derinliğini hemen her şiirinde ortaya koyan şair, anne sesinin kudretinin ne derecede güçlü olduğunu vurgulamıştır. Anneler sesini yükseltirse küçük çocukların ömrü hazana dönmez, dudaklarında şarkı eksilmez. Genç nesiller felaket kelimesinin ağırlığıyla karşı karşıya kalmaz. Şiirin son kısmında annelerin yanısıra mert insanlara da seslenerek, sesleri yükselirse özgürlüğün her yerde galip olacağını, barışın, adaletin bayrağının savaşılan güvenilir ellerde olacağını anlatır. “Nigar hanım bir şeyden yazırsa, onu o kadar genel bir konu haline getiriyor ki, bazen bir çocuğun derdi bütün dünya çocuklarının derdi gibi görünür.”(Hayal, 2004, s 20)

Analar sesini kaldırsın gerek,
Körpelerin ömrü hazan olmasın.
Genç nesillerin bahtına bir de
Felaket sözünü yazan olmasın.

(Refibeyli, 1969b, s. 130)

Annelik duygusu, sanatından da önemlidir onun için. “Ana Muhabbeti” şiiri bunun bariz numunesidir. Üç beşik arkasında sabaha dek oturan Nigar, şan şöhrete bu duyguları satmaz. Onun için annelik duygusundan mukaddes hiçbir şey yoktur. Uykusuz gecelerinde, sabah şafakları odasını aydınlattığında, yavrusunun dudağındaki bir gülüş bütün yorgunluğunu alır.

Ben annelik duygusunu
Kul etmedim şan şöhrete.
En mukaddes hisslerimi
Bağladım bir muhabbete...
Üç beşiyin arkasında
Bazen sübhede oturdum,
Nağmelerden, şiirlerden,

Ben onlara dünya kurdum.
 Gözlerim uykusuz kaldı
 Ufukta dan sökölende...
 Ak şafaklar saçak saçak
 Otağıma dökölende...
 Körpelerin dudağından
 Hoş gülüşle açtı sabah.
 (...)

(Refibeyli, 1974, s. 215)

“Anne Bana Şarkı Söyle” şiiri uykuya dalmakta zorluk çeken şairin adeta annesine şarkı söylemesi için yalvarışıdır.

Anne, bana şarkı söyle,
 Anne gitme, yanımda kal.
 Gözlerime konsun uyku,
 Anne, bana bir nini çal.

Anne, bana şarkı söyle,
 Gökte yıldızlar da yatsın.
 Anne, bana bir nini çal,
 Ay da yuvarlanıp yatsın.

Uyusun meşe, deniz
 Uyusun dünya sensiz.
 Uyuyalım biz ikimiz.
 Anne, bana şarkı söyle,
 Gözlerime konsun uyku.
 (...)

(Refibeyli, 2007, s. 20)

Annesini şarkı söylettirmek bahanesiyle yanında tutmak isteyen Nigar çaresizdir. Annesinden öyle bir şarkı söylemesini ister ki bu şarkı gökteki yıldızları, ayı, denizi ve meşeyi uyutma iktidarında olsun.

4.1.3. Sanat ve Sanatçı Kişiler

Nigar Refibeyli şiirlerinde sanata, sanatçıya hayranlığını gizleyemez. Sanatkarlar sadece şairlerin, yazarların değil, halkın gözünde de hep değerli kılınmış, hep sevilmiştir. Şairlerse, kalemiyle daima sanatı alkışlamış, sanatkara övgüler yağdırmıştır. Nigar'ın şiirlerine baktığımızda burada sanat hakkında, sanatçının ince düşüncesini, emeğini dile getirdiği birçok şiirle karşılaşırız. Nigar şair yeteniğinin verdiği özgüvenle; bütün sanatkarlara, ressama, heykeltaraşa, aktör ve şairlere övgü dolu dizeler armağan eder.

“Aktör” şiiri bu bakımdan şairin başarılı şiirlerinden biridir. İlk başta ateşli bir aşkı, büyük bir coşkuyla anlattığı zannedilir. Şiirin sonuna doğru alkışların kopmasıyla bunun bir tiyatro oyunu olduğu belli olur. Her sahneyi yaşıyormuşçasına sergileyen aktörün gözünde mutluluk, alnında inci terler görülür. Burada sadece sanatçının rolü değil, işini büyük tutkuyla yapması, emeğinin karşılığını alan aktörün mutluluğu yansıtılmıştır.

(...)

Bitince oyunu,

Siliyor boyaları,

Gülümsüyor sanatkar

Aynada geceyarı.

Ona gurula bakan

Arkadaşına söylüyor:

-Oynardım hevesle,

Yeni bir eser olsun,

Dünyada ben bir sevinç

Bir gurur bilmiyorum

O emek sevincine

Yakın, beraber olsun.

(Refibeyli, 1959, s. 43)

Nigar'ın hakkında yazılmış olan makale ve yazılarda meşhur üstad Fuzuli'ye olan sevgisinin ne kadar derin olduğu defalarca belirtilmiştir. Fuzuli için kaleme aldığı “Fuzuli'ye” şiirinde de asırlar geçse de vurgunu olduğu bu şaire olan hasretine yer

vermiştir. Fuzuli, sadece onun için şair değil derin hisleri kaleme alan, derdini yüzyıllar öncesinden bilircesine anlatan bir dosttan farksızdır. Dünyadan ayrılıp başka bir dünyaya gittiğini varsayan şair, gece parlayan yıldızları, dalgalarda batan akşam güneşi gibi doğa olaylarının bu dünyada da yaşandığını vurgular.

(...)

Burda da göklerde parlar yıldızlar,
Dalgalarda söner hazin bir akşam.
Efsaneye benzer bu güzel yerde
İnan hasretini unutmamışım.

(...)

(Refibeyli, 1959, s. 32)

Sanata, sanatçıya önem veren şair, sekiz yüz yıllık bir geçmişi olan dahi Nizami'den bahsetmeden geçemezdi. Asırların bir an gibi geçtiği, hükümdarların, cihangirlerin hazana döndüğü, yıldızların yanıp söndüğü, akar suların yönünü değiştirdiği, az sulu nehirlerin birleşerek sele döndüğü, kılıç kuşanan kaç fatihin tarihte adının bile kalmadığını, kervanlar geçen yoldan toz, gölge yapan buluttan iz kalmadığını, fakat Nizami'nin ebediyete ulaştığını aşağıdaki dizelerde vurgular.

(...)

Senin ömür kervanının ebediyet oldu yolu,
Çekdiyi yük söz incisi, her addımı şeref dolu.
Sekiz yüz yıl yaşatmıştır vatanında çavi gökler.
Kimse cevap vermeyince Füzili'nin feryadına,
Uzak Bağdat ellerinde seni saldı o yadına.

(...)

(Refibeyli, 1959, s. 153)

Şair müzeleri gezerken Afrodita heykeli karşısında onu yaratan sanatkara olan hayranlığını, heykeli seyrederken yaşadığı şaşkınlığı gizleyemez. Diyorlar ki kadının güzelliği bir gün solacaktır. Fakat bu heykeli yaratan sanatkarın coşkulu hayalleri solmayacaktır. Nigar heykeli seyrederken, sanki senin yanından asırlar geçmemiş, boranlar, tufanlar, hatta kanlı vuruşmalar bile ona dokunmamıştır diye düşünür. Tabiat

insana can verdiği gibi, sanatkar da eserine ölümsüzlük bahşeder. Sanatçının yarattığı heykel o kadar güzeldir ki Afrodita'nın dillere dastan güzelliği onun sayesinde yaşamaya devam etmiştir.

(...)

Tabiatdan alır insan hayatı,

Tabiat insana, hayat, can verir...

Lakin sanatkarın kudretli eli

Hayata ebedi bir devran verir.

İnan ki, ey güzel, insan hüsnü de

Sanatkar eliyle yükselir göğe.

Sendeki güzellik ölmez sanattır.

İnsanlar sanata gelir secdeye.

(Refibeyli, 1959, s. 78)

“Nuha`da Han Sarayı” şiirinde Kafkas dağlarının eteklerindeki turistik kent olan Nuha kentine seyahat eder. Bu küçük kentte olan tarihi sarayı gezen şair şaşkınlığını gizleyemez. Bu sadece sarayın güzelliğine olan şaşkınlık değil, bu güzelliği yaratan sanatkarın zevkine, hayal gücüne olan hayranlıktır.

Gezdim odaları, dolandım bir bir,

Beni cezbetmedi hanın celali...

Yalnız hayran kaldım dağlar koynunda

Onu yaradanın zarif hayali.

(...)

(Refibeyli, 1959, s. 122)

Nigar`ın sanatkar olarak adlandırdığı kişilerden biri de büyüleyici sese sahip olan, Peru asıllı şarkıcı İmma Sumack (Yma Sumack)`dır. “Uzaktan Gelen Misafir” adını verdiği şiirde şarkıcının sanatçı kişiliğinin yanı sıra toplumsal olaylara kayıtsız kalmayan özelliklerini de belirtmiştir. Ant dağlarında büyüyen, İnka kızılderililerinden olan sanatçı, Sovyetler Birliği`nde verdiği konserinde Nigar`ın hayranı olduğu birine dönüşmüştü. Peru dağlarında büyüyen şarkıcının ilham kaynağı doğadır. Şiirinde onun, kuşların, rüzgarın, suların, ağaçların, böceklerin sesini taklit ettiğini vurgulaması da bu

ilham kaynağından gelmektedir. Onun için İma Sumack sadece şarkıcı söylemedi. Sıradışı söyleyiş tarzıyla, büyüleyici güzelliğiyle halkı tutsak edilmiş, dili yasaklanmış bir topluluğun özgürlük sesi oldu.

(...)

Halkın derdiyle, kederiyle inledin,

Nur şelalesi gibi

dökülsün muhabbetin.

Uzak elden gelen konak,

incedir, şairanedir

sanatın...

Sanatkarsın!

Elin derdine yana yana

ağlıyorsun.

(...)

(Refibeyli, 1964, s. 56)

1941 senesinde gazellerini severek çevirdiği Nizami Gencevi'nin Saint Petersburg'da 800 yıllık jübileleri kutlanmıştır. Şiir "Düşman Mermi Yağdırıyordu Işığa" adı altında geçmektedir. Mermilerin havada uçuştığı, savaşın en kızgın döneminde Azerbaycan'ın dahi, ölmez sanatkarı Nizami bir ışık olmuştur. Düşman etrafa mermiler yağdırsa da, Nizami'nin ışığına toplanan, şair ve yazarların dikkatini çeken tek husus onun eserlerinin niteliğidir. Dışarıdan gelen engellemek için kapı ve pencerelere Nizami'nin fotoğrafları asılmıştır.²⁶

(...)

Bir sanat mabadında

Toplanmıştı alimler, yazarlar,

Ona gıpteyle bakan

sade insanlar...

Işık çıkmasın diye dışarıya

²⁶Nizami Gencevi Azerbaycan'ın Gence şehrinde yaşamış, 12. yüzyıl şair ve düşündürüdür. Felsefe, edebiyat, astronomi, tıp, geometri gibi alanlarda çalışmalar yapmıştır. Eserlerini devrin talebine uygun olarak farsça kaleme almıştır. Eserleri "Hamse" adı altında toplanmıştır.

Pencereleri, kapıları bastılar,
 Yaralı duvarlardan
 Nizami`nin resmini astılar.
 Binanın üst katlarını
 Sarsıyordu topların sesi,
 Alt katları ısıtıyordu
 Sıcak kalpli insanların
 Odlu nefesi.
 (...)

(Refibeyli, 1946, s. 34)

Şiirin devamında açılış konuşması yapan bir şair Nizami hakkında “Sanatın sönmez meşalesi” diye bahseder. Eserlerinden bize miras kalan derin fikirlerine değinilir.

“Şair Taleyi” şiriinde kendi şair hislerinin yanı sıra, bütün şairlerin dileklerine tercüman olmuştur. Şairlerin üzerine çok gidildiğini belirten Nigar, şairi zamansız toprağa gömmeye çok da acele etmeyin diye tavsiyede bulunur. Şair dünyası farklıdır. Herkesten farklı olarak gamını, üzüntüsünü gizler. Toprağın altında ne tür hazinelerin saklı olduğu bilinmediği gibi, şairin kalbinde de hangi ince duyguların yattığı bilinmez. Herkesin zamanı, devri gelip geçici olduğu gibi, devrin “gözde” şairlerine de atıfta bulunan Nigar, bu devirde onlar için zamansız koyulan heykellerin, devir değiştiğinde yıkılabileceğini hatırlatır.

Şairin üstünde ruzgarlar kimi
 Hem sağa,
 hem sola birden esmeyin.
 Hala sesi gelir, nefesi gelir,
 Onu bastırmaya çok telesmeyin.²⁷
 (...)
 Toprağın altında hazine yatır,
 Çok zaman bilinmez orda ne yatır.
 Şairin gönlünde gerine yatır,²⁸

²⁷Telesmek: Acele etmek

²⁸ Gerine: 33 yıllık devir, asır anlamında kullanılır

İnce duyguları kırıp ezmeyin.

(...)

Kalplerde yaşasın onun heykeli,

Şiiri meşel gibi yıllarla yansın.

Geleceğin hoşbeht nesillerine

Asrından, devrinden selam aparsın.

(Refibeyli, 2007, s. 144)

Onun için önemli olan bu heykelin kalplerde yükselmesi, şiirinin adeta bir meşale gibi yıllarca yanması, geleceğe kendi devrinden selam götürmesidir.

4.1.4. Hasret

Nigar Refibeyli hasret konusunu hemen hemen her eserinde ele alır. Bu hasret sadece sevgiliye duyulan hasret değildir. Nigar, küçük yaşındayken babasını kaybetmiş, siyasi baskılardan dolayı abilerinden biri Türkiye'ye, biri de Moskova'ya gitmek zorunda kalmıştır. Refibeyli soyadını taşıyan kim varsa sürgüne gönderilmiş, annesinden başka hiç kimsesi kalmamıştır. Onu da her an sürgüne gönderebilirlerdi. Bütün bu yaşanan olaylar sonucunda, Nigar hasreti yaşamakla kalmamış, kağıda, şiirine dökmüştür.

“Mektup” şiirinde abisine olan hasretini, abisinin dilinden vatanına olan hasretini ifade etmektedir. Şiirin bu mısralarına baktığımızda şairin “güzel dost” diye tanımladığı kişi vatandan uzak düşmüştür. Şair bu kişinin vatanını özleyip özlemeyeceğinden emin değildir. Belki kelimesini kullanarak bunu belirsizlikte bırakmıştır. Şairin hayatını bilmeyen, şiiri okuyan biri belirsizlikte kalır. Fakat bu mısraların ünvanının abisi olduğunu biliyoruz. Abisi ülkesini de, ailesini de özlüyordu. Hasret de çekti, göz yaşı da döktü. Şair bir gün görüşürlerse bu görüşmenin uzun olmayacağını, yalnız bir günlük mutluluk vereceğinin farkındadır.

(...)

Beki güldün “güzel dost” mektubumu okurken,

Dinle ucalan sesi neftin sahillerinden,

Belki gece yaş dökür, gündüz anırsın bizi,

Belki hasret çekersin, yad edip ülkemizi...

Biz ki seninle çoktan ayrılmaz bir eşiz.
Belki bir gün bu yolun ayrıcında birleştik.
Ve belki de bir günün sevgisini yaşadık
Belki de ayrı cepheden bir birimize taş attık...
(...)

(Refibeyli, 1934, s. 23)

Seyahat zamanı kaleme aldığı şiirlerinden ilkinin teması vatan hasretidir. Nigar için vatandan uzakta ne kadar güzellikler olursa olsun, vatanın acı dumanları, rüzgarları daha tatlıdır. Onun için gurbet demek, hep içte bir burukluktur. Yaralı kuştan bir farkı yoktur. Şairi bu hasretinin artmasındaki en büyük etkenlerden biri de, bu kumlu sahillerin, ağaçların ona yabancı olmasıdır.

(...)

Vatan hasretiyle kalbim döyünür,
Neyleyim cenneti vatandan ayrı?
Bu renkli, kokulu, şuh çiçekleri,
Neyleyim, sevgilim, ben senden ayrı.³⁰

(Refibeyli, 1959, s. 71)

“Nağme” sevgiliye olan hasreti, kendi deyimiyle hicranını dile getirdiği şiirlerindendir. Sevdığı tarafından perişan edilen aşık, hala onu beklemekte, yolunu gözlemektedir.

(...)

Gözüm, gönlüm intizarda,
Niye beni koydun darda?
Yare zulüm eder mi yar da?
Aman güzel, aman güzel!

(Refibeyli, 1959, s. 171)

Gençliğine hissedilen özlemi, güneşin doğuşuyla bağdaştırmıştır. Sabah güneşinin ilk şafaklarının yüzüne değdiğiindeki o mutluluk veren hisler, gençliğini andığında hayalinde canlanan mutlulukla birebir aynıdır.

(...)

Ben senin aşkınla yanmak istedim;
Geçen gençliğimi anmak istedim.

(...)

(Refibeyli, 1959, s. 186)

³⁰“Seyahet Defterinde” başlıklı şiirlerine dahildir.

Herhangi bir sebeple evinden, yurdundan ayrılan insanın, hususiyle erkeğin bir gaye için yuvasında bıraktığı eşine, ana, baba, sevgili veya çocuklarına duyduğu hasret, memlekette kalanların ruhlarında beliren acı ve boşluk, ister istemez bir vasıttan faydalanma ihtiyacını doğurmuştur. Türk halk şairlerinin hayal dahi olsa, faydalandığı bu vasıtalardan biri de geleneğin getirdiği inançlar içinden gelen ve belli mevsimlerde göç eden turnadır. Halk şairlerinden bâzıları, kendi hayatlarını, memleketimize ilkbaharda gelip sonbaharda sıcak ülkelere dönen göçmen turna kuşununkine benzemekte ve onunla uzun ve yorucu seyahatlerinde dertleşmektedirler. (Elçin, 1997, s. 63)

Nigar'ın "Turna" isimli şiirinde şairin rüyasında turnaya dönüştüğünün şahidi oluruz. Vatandan uzak diyarlara kanat açan turnalar, arzuları, toprağın kokusunu götürür. "Bize hasret kalan ellere kanat açıyoruz" diyen şair, bu hasreti, hasret taşıyıcısı olan turnayla iletir.

Ben

uykuda turna oluyorum

geceler,

çırpınıp kanatlarımı yerden süzülürüm,

Geniş geniş havalarda sef çeken³¹

Turnaların katarına düzülürüm.³²

Uçuruz uçabildikçe,

uçuyoruz diyar diyar...

uçuruz kalbimizde

topraktan aldığımız

en şirin,

en ince,

en sevmli arzular.

(Refibeyli, 1964, s. 6)

Şair yıllardır hasret acısı çekmektedir. Çok güzel bir ailesi, arkadaşları olan Nigar'ın bu kadar derinden acı, hasret çekmesine sebep belki de yıllardır görmediği

³¹Sef çekmek:Sıraya dizilmek

³²Katar: Sıra

abisidir. Bu kişiyi başının tacı, derdinin ilacı, onsuz halini ise sahralarda yanmış olarak tanımlar.

Senin acı hasretinle
Yıllarca yandım, yandım;
Susuz kalan çiçeklerle,
Güllerle yandım,yandım.

Nerdesin, başımın tacı,
Nerdesin, derdim ilacı,
Zehir gibi acı acı
Dillerle yandım, yandım,

Sensiz çok perişan oldum,
Te`nelere nişan oldum.³³
Sahra gibi bryan oldum,³⁴
Yellerle yandım, yandım...

(Refibeyli, 1974, s. 209)

Bir gün sevgilisini görmeyen şairin geçirdiği hisler “Bir Gün Seni Görmeyince” şiirinde toplanmıştır. Burda daha çok özlem duygusu vardır. Üzüntüsü o kadar fazladır ki, kılıç gibi keskin kalbi yaprak gibi esmektedir. Dokunsa ağlayacak gibi olan şair, bunu bulut gibi dolmakla ifade eder.

Güsse kılıç gibi kesir³⁵
Bir gün seni görmeyende.
Yürek yaprak gibi esir
Bir gün seni görmeyende.
Bulut gibi hey doluram,
Elimde garip oluram.
Hem sararıp, hem soluram

³³Tene: Azarlama

³⁴Bryan: Ateşte yanmış

³⁵ Güsse : Keder, gam

Bir gün seni görmeyende.

(...)

(Refibeyli, 1974, s. 210)

Akşamın düşmesiyle içinde bir hüznün biriken şair, kendi düşüncesinde hicranını sürdüğü dostunu sorgular. Ömür ağacından bir yaprak, bir gün daha eksilen şairin beklediği dostu gelmemiştir. Artık olan oldu geçen geçti diyen Nigar olanları unutmaya hazırdır.

Yine akşam düştü, hava karaldı,
Ağaç budağından bir yarpak saldı,
Seninle dostluğum yarımçık kaldı,
Hasretim, hicranım, niçin gelmedin?

Yine olan oldu, geçen de geçti,
Aşkın çeşmesinden gönül su içti,
Yüz dostun içinden bir seni seçti,
Aziz mehribanım, niçin gelmedin?

Ben uca başımı eymerim daha,
Umutla bakarım nurlu sabaha,
İnandım kalbinden kopan bir aha,
Umudum, gümanım, niçin gelmedin?

(Refibeyli, 2007, s. 196)

Dost seçmek kolay olmadığı gibi, yüz dostun içinden birini seçen şair, dostunun gelmemesiyle hüsrana uğrar. Son bentte gururlu bir kişilik sergileyerek, sabaha umut dolu baktığını, kalpten gelen bir aha kandiğini söylerken, dostuna umudum diyerek seslenir. Şiir hasret, hicran hislerini barındırsa da şairin hassasiyeti, karşısındakine olan sevgi hala bakidir.

Bıramayız koynuna yadlar el atsın,
 Bıramayız bağrını biri kanatsın,
 Güzel ellerinde düşmanlar yatsın.
 Hazırız savaşı her an, vatanım;
 Senin için ölmeye, inan vatanım!..
 (...)

(Refibeyli, 1943, s. 23)

Nigar'ın vatan sevgisini vurguladığı şiirleri büyük bir coşkuyla yazılmıştır. Sevgilisinin vatan için savaşması onu gurulandıran bir olaydır. Onun için sevgili cesur, korkusuz bir kahramandır. Bu kahraman askerden, büyük aşkları için de büyük bir hüner bekler. Aynı zamanda “Git Sevgilim Uğur Olsun” şiirinin ruhlandırıcı, zafer çağrışımli bir yanı da vardır.

Tebrikler, sevgilim, uğurlar olsun,³⁶
 Vatanımın sevgisi sana yar olsun.
 Dilinde yurdumun mukaddes adı.
 Tebrikler, vatanın cesur evladı.
 (...)

(Refibeyli, 1934, s. 37)

“Kızıl Asker” şiiri vatani koruyan, düşmandan kurtaran bir askere teşekkür niyetinde yazılsa da, bunun da özünde vatana olan sevgi durmaktadır. Şiir bir kişiye hitaben yazılsa da aslında düşmana galibiyeti tattırmayan bütün ordu için kaleme alınmıştır.

(...)
 Sen ey bizim ana yurdun
 Koruyucusu, kızıl asker,
 Sen her zaman vuruşlarda
 Geçmişin tek mertlik göster.
 (...)

(Refibeyli, 1943, s. 38)

³⁶Şiirin orijinal ismi “Eşk Olsun” Türkiye Türkçesi'ne çevirildiğinde “Aşk Olsun” diye çevirilse de, anlamca farklılık gösterdiği için, yerine “Tebrikler” kelimesi kullanılmıştır.

Önce halkın dilinde dolaşan, daha sonra ise vatanın en ağır günlerinde yurdun feryadı olan “Nağme” şiiri sesini Sibiryadan, Kuzey ormanlarından duyurmuştur. Halkın kalbi gibi dövünmüş, dillerden düşmemiştir. Nağme, çocukların beşiğinden ölüm meydanı olan cephelere kadar ulaşmıştır.

Nağme yüreğinin sirrini açtı,
Gözümde o geçmiş günler dolaştı:
Ben halkın kalbinde, hakın dilinde,
Ağır günlerinde, ağır yılında
Ezilen yurdumun feryadı oldum,
Bağırdım, gürledim, isyanla doldum
Sibir yollarında ucaldı sesim,
Uzak taygalarda coçtu nefesim...
(...)
Analar dilinde deyerdi beni,
Balalar beşikte dinlerdi beni...
Ben ezilen halkın feryadı idim,
Ölen yiğitlerin son yadı idim.
(...)

(Refibeyli, 1943, s. 48)

Vatanını sevmek, onu korumak sadece cephede savaşmakla bitmez. Geride kalıp vatan için gece gündüz çalışmak, cahillikle, eğitimsizlikle mücadele etmek de vatani sevmenin bir şeklidir. Bununla savaşan, abilerini savaşta şehit veren bir kadın Nigar'ın ilham kaynağı olmuştur.

(...)
Sen yurdunun kederiyle
Kederlenip, ağladın,
Ağır günde vatanımın
Yarasını bağladın.
Her gün yeni bir zaferle
Açılınca aydın seher,
Senin parlak gözlerinde

Şafaklanır düşünceler .

(...)

(Refibeyli, 1959, s162)

Şairin vatan konulu, vatan sevgisini aktardığı şiirlerinin bir çoğunda “Vatan” tanımı olarak bütün Sovyet ülkelerini ifade etmiştir. Dördüncü kitabında yer alan “Azerbaycan Marşı” şiirinde Azerbaycan’ı, Bakü’yü anlatmış, Azerbaycan halkının savaşlardaki kahramanlıklarını kaleme almıştır. Şiirin son dizelerinde Lenin ve Stalin’den de bahseder. Aslında Stalin’i, Lenin’i anlattığı şiirler, Stalin devri bitene kadar devam etmiştir. Şiirin vataniyle ilgili bahsettiği birçok kısmında hakikat olsa da, Stalin’in ülkede özgür bireyler yetiştirdiğini söylemesiyle mübalağa yapmıştır. Çünkü bilindiği üzere Stalin devri yasakların en çok olduğu, katliamların gerçekleştiği bir dönemdir.

Azerbaycan, savaşlarda kalktın boy attın

Eller için bir bahtiyar hayat yarattın.

Savaşlarda kazandığın ölmez bir haktır,

Al bayrağın tarih boyu dalgalanacaktır.

(...)

(Refibeyli, 1969, s. 21)

Yine vatan konusunu temel alan isimsiz şiirlerinde vatanına minnettar olan bireyle karşılaşırız. Şiir vatana müracaatla, vatana olan aşkını coşkulu bir biçimde anlatması ve bu coşkuyla sonlanır. Kendini buğdaya benzeten şair, bu topraklarda büyüdüğünü, yenilendiğini ve olgunlaştığını ifade eder. Kalbinde yaşattığı vatan aşkıyla, sazlı sözlü coşkun gönül olduğunu, aşkı da nefreti de, insanı insan yapan bütün özellikleri bu topraklarda kazandığını anlatır. Vatana olan sevgisi sonsuz olan şair, dövünen kalbinin dursa bile toprak altında yine vatani için dövünmeye devam edeceğini söyler. Bu şiirinde vatan aşkıyla çırpınan bir yürek, vatanına borcunu kavrayan sadakatli evladın toprak karşısındaki andı var. (Hayal, 2004, s. 79)

Ben senin toprağında

Boy atmışım, Vatanım

Dirçelmişim kalkmışım,

Tane buğday olmuşum,
Aşkını yüreğimde
Yaşatmışım, Vatanım.

(...)

Bir gün göğsümde eğer
Çırpınmasa bu yürek,
Toprağın altta bile
Senin büyük aşkınla
Her zaman dövünecek...

(Refibeyli, 1964, s37)

“Vatan Duyguları” şiiri vatanından uzak kalan şairin özlemini yansıtmıştır. Bakü`den beş gün uzakta kalınca uykularında “Hazar`ı, Abşeron`un gri, yanık çöllerini görürem.” diyen Nigar`ın alışık olduğu düzenden, şehirden kısa sürelik de olsa uzak durması, özlemi de kendiyle beraberinde getirir. Eğer izin verselerdi annesinden ayrılan küçük çocuk gibi ağlayacağını söylemesi, özleminin büyüklüğünü ve derinliğini gösterir. Düşünceleri çocukluk yıllarına giden şair, Göy Göl`ü, Hacikend`in meşe ağaçlarını, gençliğinde Haçbulak`da çiçek toplamasına kadar uzanır. Çiçekleri, dağları, dereleri, denizleri düşünen Nigar, kendini şanslı saymıştır. Annesinin tek kız doğurması onun tek olmasına sebep olmadığını, yüzlerce abisi, saf dilekli ablalarının olduğunu değinir. Bunun ardınca düşünceleri bir damla vatan suyuna, bir avuç vatan toprağına, büyük bir ihtimalle vatana hasret olduğu düşündüğü abisini hatırlayarak kaleme alır. Vatansız, elsiz olmak, nağmesiz, dilsiz olmak ağırdır diyerek, tatlı nağmelerini, dost tebessümünü bu dünyanın servetine değişmeyeceğinin altını çizer.

Bakü`den beş gün ayrılанда
uykuma Hazar girir,
Sarı kumlu sahillerinde çırpınan
gümüş telli lepeler girir...³⁷
Abşeron`un boz, yanık çölleri
girir yuxularıma.
(...)

³⁷Lepe: Dalga

Gurbette kalanları düşünürüm.
 Zordur vatansız, elsiz olmak,
 Ağırdır nağmesiz, dilsiz olmak.
 Doğma, şirin nağmelerimi
 Değişmem bu dünyanın devletine,
 malına.
 Değişmem dost tebessümünü
 Dünyanın cah celalına.

(Refibeyli, 1969a, s. 21)

Vatanı, halkı için hep iyi dileklerde bulunan Nigar, isimsiz şiirlerinin birinde hayaller alemine dalarak gözlerini açtığı anda güzellikler görmeyi diler. Her zaman mavi deniz, temiz gök yüzü, çimenlerde çiçekler, elvan nakışlı ipekler görmeyi dileyen Nigar, bunun sadece dünyanın tatlı bir uykuya daldığı zaman gerçekleşeceğini farkındadır. Aynı zamanda düşlerinin arasında hiçbir halkı mahkum görmemek isteği de yer alır.

Gözlerim her zaman mavi mavi deniz göreydi,
 Gök yüzünü temiz göreydi,
 Çimen çimen çiçekler göreydi,
 Al elvan nakışlı ipekler göreydi...
 Dünyanı tatlı uykusuna dalmış göreydi,
 Toprağın yarasını iyileşmiş göreydi.
 (...)

(Refibeyli, 1974, s. 20)

4.1.6. Kadın ve Kadın Özgürlüğü

Tarihin kahramanlık sayfalarında Azerbaycan kadınının kendi ünü, şerefi vardır. Köroğlu'nun sadık eşi Nigar, Kaçak Nebi'nin silah arkadaşı halkın iftiharıdır. Aynı zamanda mağrur, eğilmez bir kızın şerefine Bakü'de muhteşem "Kız Kale"si yükseltilmiştir.

Halkımızın geçmişinde bilge hükümdarı Nüşabe de, cesur isyan başçısı Rüsteme de, devlet işlerinde öncü Sara Hatun da olmuştur.

Ancak halkımızın geçmişinde kadınlarımızın göz yaşlarından dolan deryalar, feryatlarla bulutlanan semalar, ağırlardan parçalanmış kalpler de olmuştur. Bu acıları yüz yıllardan beri halkımızın şair ve yazarları defalarca kendi eserlerinde bahsetmiştir. Bu kadınlardan biri de XII. Yüzyılda yaşamış ünlü Azerbaycan kadın şairlerinden biri Mehseti Gencevi şahlar, padişahlar, ruhanilerle karşı karşıya gelmiş, isyankar ruhlu rubailerini onların yüzlerine fırlatmıştır. Dini fanatik bir biçimde yaşayan ruhaniler, din adamları tarafından taşlanmaya çağırılan şairin şiirleri, kalem, söz sahibi kadınlar arasında eşi görülmemiş bir kahramanlık ve fedakarlık timsalidir. Aynı zamanda XIX. yüzyılda Karabağ'dan han kızı Natevan'ın mağrur sesi yükselmiştir. Natevan'ın acısı yalnızca sonu ölümle biten aşka, evlat sevgisini ifade etmekle kalmamış, özgürlük seven şaire düşman olan devirden şikayetlenmiştir. (Refibeyli, 2007, s. 294)

Bakü'de bir mitingi konu alan “Seriyyenin Hatırası” şiirinde isyankar, seslerini duyurmaya çalışan kadınlarla karşılaşırız. Asırladır yüzünün gülmediğini söyleyen, özgürlüğü tatmayan, sefayı bilmeyen kadınlar isyan eder. Bu isyanın asıl sebebiyse arkadaşları olan “Seriyye”nin öldürülmesidir. Şiirde bir Rus şairinin rus kadını hakkında fikrini seslendiren yazar, Rus kadının hep özgür olduğunu, ömründe bir kere bile olsun çarşafa kapanmadığı fikrini kinayeli bir biçimde ortaya atar. Şairse Rus kadının özgürlüğün, salonlara süs olmasını mı, yoksa zenginlerin kölesi olmasıyla mı özgür olduğu sorusunu sorar.

(...)

Her tarafta mitingler, her tarafta nümayiş,
İsyan etti bu azgın faciye her karış,
İsyan etti asırlar yüzü gülmeyen kadın,
İsyan etti özgürlük, sefa bilmeyen kadın.
Mutfağını bıraktı, kazanları devirdi
Bütün kadınlar o gün yalnız isyan deyirdi.

(...)

Aklında mı, dün gece bizi yandıran şair.
<<Rus kadını azattır>>, diye kandıran şair,
<<Rus kadını taihte azat olmuş her zaman,
Örtmemiş rus kadını ömründe çadra bir an>>.
Bilmirem hangi dersi okutursun bize sen,
Söylediyim bahtiyar yaşlı yüzlü Rusya mı,

Tatyana mı azattır salonların elinden,
Yoksa pomeşşiklerin kölesi Marusya mı?...³⁸
(...)

(Refibeyli, 1934, s. 26)

Sosyal eşitsizlik, haklarının kısıtlanması, katı cehalet ve cahillik döneminde yaşayan Azerbaycan kadınları her zaman savaşmış, şiirlerinde, şarkılarında, ninni ve manilerinde zorlu hayatlarında, umutsuz kaderlerinden şikayetlenmiş, isyan etmiştir.

Nigar da bu konuları es geçmemiş, devrinin sorunlarına kendi şiirlerinde yer vermiştir. Bu sebepten de ilk kitabının ilk şiirinin “Kadın” olması boşuna değildir. Burada kadını, herkesin alışık olduğu güzellik yönüyle değil diğer şiirlerinde de karşılaşacağımız üzere emeksever yönüyle ele almıştır. Kadının maharetini, işçiliğini yere göğe sığdıramayan Nigar, onu büyük orduların kumandanı olarak gösteriyor. Kadının bu mücadelesi aslında onun gücünü duyurmak istediği sesidir. Fakat bu ses boş insanların, kendi derdine yanıp vatani zor gününde yalnız bırakanların sesi değildir.

Ben sana gül yüzlü peri,
Ve melekler dünyasının bir afeti demedim.
Sen fabrika, zavodların,
Ak çöllerin yoldaşısan.
Çekiç tutan bileklerin,
hiç yorulmaz,
Milyonlarla işdaşısan...
(...)

Selam sana

ey kapitan,
hey kumandan,
tayyareci
hey şair kız!

(...)

(Refibeyli, 1934, s. 8)

³⁸ Pomeşşik: Çarlık Rusyası'ndaki büyük toprak sahiplerine verilen isim

“Vatan Kızları” şiirinde ise kadınların erkeklere ihtiyaç duymadan, onlara has olan görevlerin başarıyla üstesinden geldiğini anlatır. Şiirde bahsi geçen kadınlar, öğretmen, doktor, makinist, madenci, denizci, pilot ve tarlada çalışan emekçi insanlardır. Bu emekçi kadınlar galibiyeti bir slogan haline getirmiştir.

(...)

Şahin gibi kanatlanıp sen uçmuşsun havalarda,

Vatan için aslan gibi savaşmışsın davalarda.

Sen bir kızıl denizci gibi hükmetişsin denizlerde,

Bir kuş gibi paraşütle atlamışsın gökten yere...

İlham dolu, hayat dolu, şuh sesini dinlemiştir-

Denizlerde kızıl matros, cephelerde genç kumandan.

(...)

Alkış sana, şeref sana, şöhretin de aşmış

taşır,

Sen mert dur, büyük kadın, sana mertlik çok yakışır!..

(...)

(Rfibeyli, 1943, s. 24)

Sovyetler zamanında kendini geliştiren kadınlar erkeklerden daha çok takdir edilirdi. Sona da o kadınlardan biriydi. Pilot olan bu kadının semaya yükselmesi herkesin gurur kaynağı olmuştur. Şair de şiirinde onun kahramanlığını belirtmenin yanı sıra, ona tavsiyelerde bulunmayı ihmal etmemiş. Adına destanlar yazılsın, geçmişin karanlığı aklına gelmesin, ülkemizde senin gibi kızlar daha fazla olsun tavsiyelerinde bulunmuştur. Her dize sonunda Sona ismi kullanılarak tekrarlara yer verilmiştir. Aynı zamanda kahramanı bir güçlü gagası, uzun kanatları ve yırtıcı bir kuş olan Terlan'a benzetmiştir. Diğer bir yandan terlan teyyarecilere verilen isimdir.

(...)

Elin yakışığı, yurdun vügarı,

Havada terlan gibi süzülücü sen

Gönül gururlanır yiğitliğinden.

Yaralı hayaller uzaşsın, Sona,

Ömrüne güneşler yol açsın, Sona...

(Refibeyli, 1943, s. 44)

Onun küçük şiirlerinden tutun iri hacimli şiirlerine kadar bütün yaratıcılığında kadın alemi bütün güzelliği ile tasvir olunmuştur. Kadın sevgisi, kadın emeği, genel olarak, toplumda ve evde kadının rolü Nigar Refibeyli şiirinin en iyi örneklerinde kendini göstermiştir. Kadın kalbinin hassaslığı, genişliği ve derinliği şairenin mısrasında daha etkili bir mana kazanmıştır. (Kürçaylı, 1973, s. 4)

Bu mert, cesur kadın şairlerin yolundan giden Nigar`ın şiirlerini incelediğimizizde kadın ve kadının özgürlüğü konusunun tek bir başlıktan ibaret olmadığı kendini açıkça göstermektedir. O sadece Sovyetler sınırında yaşayan kadınların değil aynı zamanda dünyada haksızlık, adalet ve özgürlük için savaşan kadınların da hisselerini dile getirmiştir. (Aliyev, 1993, s. 65) Bunlardan biri de Cezayirli Arap kızı Cemile Buhired`dir. Cemile, vatanının özgürlüğü ve geleceği uğruna eline silah alarak işgalcilere karşı savaşmaya başlar ve bu yüzden zindana atılır. Şair bu yirmi iki yaşındaki genç kızı çiçeğe benzetmektedir. Burada güneş, özgürlüğün simgesidir. Çiçeğin yaşaması için güneşe, halkınsa özgürlüğe ihtiyacı vardır. Fakat bu istek suç olarak kabul edilir. Cemile`ye zindanda işkenceler yapılır. Fakat vatana yapılan işkenceler daha ağır ve dayanılmazdır. Şair, Cemile`ye bu haklı savaşında dik durması gerektiğini söylemiştir. Şairin geldiği sonuç doğrudur, bütün sömürgelerin sonu er ya da geç ölümdür. Özgürlük için savaşan biriye er yada geç kahramandır.

Sen güneşe can atan bir çiçeksin,
Cemile bir çiçeksin...
Bu “günahın” yüzünden öleceksin, Cemile,
öleceksin...
Esir görmek, kul görmek istemirsen vatanı,
Bu “günahın” yüzünden öldürecekler seni.
(...)
Hak yolunda mücadele
şüarıyla çıktın yola,
Arap kızı, bu azminde
sana bin bin uğur ola!
Sana cellat bıçağını kaldıranlar,
kanına susayan o
aç canavar.
Koy işitsin, bilsin, ancak

kanlı bıçak,
 kanlı bıçak
 Öz bağına saplanacak!..
 (...)

(Refibeyli, 1959, s. 10)

Nigar'ın yayımlanan ilk şiiri olan “Çadra” ruhunu siyah kumaş altında saklayan, saflığını, güzelliğini çarşafa hapseden annesine olan isyanını dile getirir. Annesine artık zincirli köle olmadığını, ayaklar altına düşüp, yerlerde sürünmemesi gerektiğini anlatır. Şairin gözünde çarşaf müslüman kıyafeti “modasının” belli bir parçası değildir. O esaret sembolü, her şeye boyun eğmenin timsali, kadının kendi üzerinde taşıdığı seyyar zindandır. Penceresiz gri taşlı duvarlarla sokaktan, dışarıdan soyutlanmış iç kısmı-enderun- kadınların yaşadığı yer, bütün ömürlerini sürdükleri dar ve kısıtlı bir sığınaktır. Çarşaf sadece giyim unsuru olmadığı gibi, enderun da yalnız mimarlık unsuru değildir. Çarşaf da, enderun da hayat tarzı, ahlak normu değil, İslam'ın kadına olan “felsefi” bakış açısıdır.

Çadra konusunu eleştirdiği bir diğer şiiri “Rahibe”dir. Kilisede Meryem Ana'nın önünde diz çökerek dua ettiğine tanık olan şair, gördüklerini kaleme almakla kalmamış, kendi yorumunu, isyanını da dile getirmiştir: “Ömrünü duaya sarf eden bir kız ne istiyor? Kimden istiyor?” Şair bu soruları kendince cevaplamıştır. Şiirin ilk dizesi rahibenin tasviriyle başlıyor. Dudak, ten ve ellerinin rengi, aynı zamanda siyah kıyafeti tasvir edilir. Dua ettiği insanın, gençliğinde aynı davranışlarda bulunmamış olmasını, buna karşılık rahibeden bunu talep edişini sorgular. Siyah örtüyü atıp, ülkesindeki güzelliklerin tadını çıkarmasını, gülüp konuşmasını, denize girmesini, aşık olmasını tavsiye eder. Bunları yapmakla vicdanında bir leke bırakmayacağını belirtir. Annelik hissini yaşamak varken, onun neden meyvesiz ağaç gibi kurumak istediğini sorar.

(...)
 Hazreti Meryem sana ne yapsın?
 Arzunu, dileyini
 Oğluna mı söylesin?!
 Sen dünyadan el çekip
 Mahkum ettin kendini.
 Yazık, kime söylesin?..

O ki, kendi dünyanın
 Bir keyfinden kalmamış
 Gençliğinde başına
 Siyah çarşaf takmamış...
 O, kadındır, annedir.
 Tatmış zevki, neşeni,
 Peki niye mahkum etmiş
 Bir ömür boyu seni?!
 (...)

(Refibeyli, 1959 , s. 72)

Bu şiirin hemen sonrasında yer alan şiirlerinden olan “Çağrı” çarşafli kadını konu almıştır. Sürekli denk geldiği çarşafli kadını kendi gözünden tasvir eden şair, kadını isyana çağırır. Çarşafı onun sadece yüzünü kapatan bir giyim olarak değil, kendi emeğinin, gücünün farkında olmasına fırsat vermeyen bir zincir olarak gösterir. Şiir “Kadın” şiiriyle bağdaştırılmıştır. “Kadın” şiirine kadını överek başladığı mısralar, “Çağrı” şiirinin bendine ilave edilmiştir.

İspanya Komünist Partisi’nin ilk üyelerinden, devrimci militan bir aktivist olan Dolores İbaruri’ye yazılmış şiirde bu cesur kadından övgüyle bahsetmektedir. Konuşmalarında kadınları anti-faşist mücadeleye karşı bir araya getiren bu kadın aynı zamanda Sovyet saflarında savaşan oğlunu da şehit verdi. Şiirin ilk dizelerinden başlayarak şair sıkça onu hiç görmediğini, onunla hiç tanışmadığını vurgular. İbaruri’yi ya da cesurluğuyla dillere destan başka bir kadın mücadeleciiyi tanımamak onu sevmesine engel değildir. Cephelede İbaruri ismi zafer bayrağı gibi dolaşmaktadır. Onun düşmana karşı olan direnişi, kini milletin ona olan sevgisini daha da artırmaktadır.

(...)
 Adını biliyor herkes,
 Kara gözlü Madrid’in
 yakasından,
 Ölüm kolay
 Cellatlara karşı taşır
 kinin senin,
 Bu kahramanlık günlerinde

silahındır dilin senin.

Görürsen mi, İbarruri,
Amelinin şahididir,-
Sana dostluk duygusuyla
Uzatılan bu milyon el.
(...)

(Refibeyli, 1959, s. 30)

Refibeyli'nin en bilindik şiirlerinden olan "Mutfak Şiirleri"nde hem kadın hem anne hem de şair olmanın zorluğu kaleme alınmıştır. "Kadın olmasaydım eğer" diye başlayan dizeler, gününü mutfakta geçiren bir şairin neye özlem duyduğunu açıkça ortaya koyar. Kadın olmasaydım kazanların, kepçelerin aleminden koşup, sabahı deniz kıyısında açmayı, ciğerlerini deniz havasıyla doldurmayı, sahille baş başa kalmayı, Abşeron bağlarına şarkılar yazmayı arzular. Mutfakta sıkıldığını söyleyen şair, "Ben azıcık şairim ama" diyerek de bir nevi sitem eder. Şiirin güzele, bahara, son baharın sararmış yapraklarına, hicran acısına yazarlar. Neden tencereden çıkan buhar, semaver, temiz su altında yıkanan bulaşık şiir olmasın diye sorar. Kalabalık bir evde herkese farklı yemek yaptığını, bütün gününün mutfakta yemek yapmak, bulaşık yıkamak, temizlikle geçtiğini belirtir. Kiminin kısmetinde masa başında oturmak varken, kiminin kısmetinde de mutfak var der. Yeniden şiirin konusunun her şey olabileceğini belirterek, bunu da yalnız şair gözüyle bakmakla ilgisi olduğunu bildirir. Yılın her gününü mutfakta geçiren şair, küçük mutfak penceresinden gördüğü ağacın yılın dört mevsim değişimini, ağacın ne kadar dayanıklı olduğunu anlatır. Şiirin sonunda eğer gönlünde bir ışık, bir ateş varsa, küçük bir mutfaktan büyük bir alemin görüldüğünü söyleyerek şiirini sonlandırır. Şairin "Mutfak Şiirleri"ni bir kere okuyan ömrü boyunca unutmaz. Çünkü, bu şiirlerde hayat var, her gün kaç kere yanından geçtiğimiz, umursamazca seyrettiğimiz, basitliğinden öte göremediğimiz bir hayat ve bir de o hayatın sanat tonları, şair gözüyle görünen, şair kalbiyle hissedilen sanat alemi var. (Azeroğlu, 1983, s. 8)

Kadın olmasaydım eğer,
Kazanların, kapların,
Nimçelerin, kepçelerin
aleminden kaçardım,

Sabahı deniz sahilinde
kayaların üstünde açardım.

(...)

Kalbim bu mutfak aleminde
yaman sıkılır.

Ben

Birazcık da şairim, ama.

(...)

(Refibeyli, 1969a, s. 24)

“Mutfak Şiirleri” hakkında Hüseyin Abbaszade de kendi anılarını paylaşmıştır. Nigar hanımdan farklı olarak Resul muallim ara sıra matbaaya gelirdi, gah kendi şiirlerini, makalelerini getirirdi, gah da ona gönderilen genç şairlerin şiirlerini. Bir kere ben Resul muallime dedim: Nigar bacı ne zamandır bize şiir vadetti, bekliyoruz, bir türlü getiremedi. Bu işte bize siz yardım edin. Resul muallim dedi: Nigar çoktan bir silsile şiir yazmış: “Mutfak Şiirleri”, benim adım olmasın sen kendin onu ara, iste. Telefonu alıp Nigar hanımı aradım ve şakayla karışık sordum: Bizim “Mutfak Şiirleri”mizi ne zaman veriyorsunuz, Nigar bacı.(...)Bunu sana kim söyledi ki, ben “Mutfak Şiirleri” yazmışım?(...) Birkaç gün sora biz Nigar hanımdan yeni şiirleri aldık.(...) Şiirler 1964 yılında yazılsa da, şair onları üç yıldan sonra yayımladı, hem de bizim ısrarımızla. (Abbaszade, 1985, s. 128)

“Narcan” şiiri 1971 yılında yazılmış, 1974 yılında basılan “Güneş`ten Gençlik İstedim” kitabına dahil edilmiştir. “Narcan” şiirinde bir kadının çektiği acıları işlese de, asıl amacı cahillikle olan mücadelede bir annenin hayatının elinden kayıp gitmesidir. Şiir birbirinin zıttı olan iki kısım şeklinde verilmiştir. İlk kısımda Narcan`ı falcılara, deve sırtında dua etmek için kumlu sahralara götürürler.Fakat hiçbir faydası olmaz ve Narcan ölür.

(...)

Onun zayıf vücudunu

deve kervanına yük ettiler..

Tanrı dergahından

aman dilediler.

Götürdüler cadugere,³⁹

Yalvardılar lal göklere-

Öna çare bulunmadı.

(...)

Bir hekimsiz, bir dermansız

Terk etti bu dünyanı...

(...)

Yıldızlar toplanmıştı

Kolhozçu kızı Narcan`ın başına,

Elmin parlak yıldızları,

Alim cerrahlar,

Elmin şöhreti, vügarı.

(...)

Ölümün pençesinden

Kopardılar Narcan`ı.

O, bahtiyar gözleriyle okşuyor

Yaşadığı dünyanı.

(...)

(Refibeyli, 1974, s15)

İkinci kısımda ise Narcan`ı Moskova kadın hastanesinde, genç, yetenekli doktorlara emanet ederler. Burada ilmin, bilginin ve tecrübenin ne kadar önemli olduğunu, derdine derman bulunamayan kadına, adeta ikinci bir ömür bahşedildiği görülür.

4.1.7. Yol, Yolculuk ve Şehirler

1956 Senesinde Nigar ve Resul büyük bir Sovyet ekibiyle birlikte Avrupa ve İstanbul gezisine çıkmıştı. Bu gezi zamanı şair, gördüğü ilginç bulduğu olayları hem şiirlerinde hem de “Yol Hatıraları” başlığı altında kaleme almıştır.

Bu konudaki şiirlerden “İt de Sıkılıyor” adlı şiiri başlık ve içerik açısından ilginçtir. Seyahat zamanı arabasında süslediği köpeğini gezdiren bir kadın, Nigar`ın dikkatini çekmiştir. Gördüğü bu sıra dışı görüntüye olan şaşkınlığı, şiirinde şairin kendi

³⁹ Caduger: Cadı

görüşüyle farklı bir hâl alır. Şaire göre bu köpeğe zulüm etmekten başka bir şey değildir. Onun için köpek bahçe hayvanıdır. Kemikleri yemeli, canı istediği gibi koşup eğlenmelidir. Belki de şair köpeği süslü arabada, kıyafetlerle görmeyi garipsemiştir. Onun için özgür birey neyse, köpek de o demektir. Yani nazarında köpek kadının oyuncağına çevrilmiş olan bir mahkumdur.

(...)

Bir it binmiş tek başında.

Pencereden

Kederli it gözleriyle

Caddelere hasretle bakır.

(...)

İt itdir,

İsteyi de it isteyidir,

(...)

İt istiyor ki

kemiklerden yesin, doysun.

Kuyruğunu beline koysun,

Oynasın, zıplasın.

Toza toprağa karışsın.

(...)

Kalbine bir merhamet dolsun,

İt de sıkılıyor,

Matmazel,

İt de sıkılıyor.

(Refibeyli, 1959, s. 75)

Çiçeklere olan sevgisi, düşkünlüğü bilinen şair, güzelliğiyle nam salmış Hollanda çiçekleri karşısında da kendini tutamaz. Her gün havaya kalkan onlarca uçağın yükü insan değil vatanından ayrı düşen “Hollanda Çiçekleri”dir. Vatandan koparılan bu çiçekler, gurbet yerin havasına alışamadan ölürler. Şair çiçeklerin bu kaderinin, içine dert olduğunu söyler. Aslında vatandan uzak düşen, gurbette ölen çiçekleri kendi hayatı, yaşadıklarıyla bağdaştırması bu denli kederlenmesine yol açmıştır.

(...)

Hatıramdan silinmedi
O gördüğüm günden beri
Hollanda çiçekleri,
Hollanda çiçekler...
Her gün uçan teyyareye
Bir satın mal gibi doldu
Öz yurdunda koku saçan
Şuh çiçekler, şen çiçekler.
Yüreğimde bir dert oldu
Vatanından ayrı düşüp
Gurbette ölen çiçekler.

(Refibeyli, 1959, s. 79)

“Bosfor Sahillerinde” şiirinde dumanlı İstanbul gününü anımsar. Hemen ardından Türk kızının alnı seccadede namaz kılariken, tek evladını koruması için Allah’a dua ettiğini anlatır. Şairse onu tamamen farklı bir aleme davet eder. Muhteşem Bosfor’u izlemeye, içindeki dertlerden uzaklaşmaya çağırmıştır. Bütün annelerin dileklerinin aynı olduğunu bildiren şair, Türk kızını tarihine bakmaya, tarihi yapıtlarını, ülkesinin şanını, vatan topraklarını düşman işgali altında görmemek için manevi savaşa çağırır.

(...)

Türk kızı, izin verme, kardeş kanı dökülsün,
Oğulsuz annelerin, beli zamansız bükülsün.
Sen annesin, benim de annelik şerefim var,
Annelerin kalbinde birdir büyük duygular.
Haray salıp kaldıralım anneleri uykudan.
Dünyada hiç bir anne mürgü dövmesin bu an.⁴⁰
Kalksın bütün anneler, barış, saadet namına,
Gelecek nesillere güzel hayat namına!

(Refibeyli, 1959, s. 82)

⁴⁰Mürgü dövmek- İçi geçmek

Gemiyle seyahati sırasında bir sahilden diğerine gidecek olan şair, geride bıraktığı denize “Elveda” der. Odasını, mavi denizini, kumlarda bıraktığı izi, yollardaki hazal, kıyıdaki martılar, sudaki yelkene bile elveda diyecek kadar düşüncelidir. Bunlar seyahat vaktinde gözlemlediği ve veda ettiği küçük detaylardır. Bir denizden hasretini çektiği Hazar’a gider.

Elveda, odam, mavi denizim,
 Elveda, kumlarda görünen izim.
 Yollara dökülen hazal, elveda,
 Soğuk tabiatlı güzel, elveda.
 Denizden hoş esen hazin rüzgarım,
 Sahile düzülen kağayılarım,⁴¹
 Suda kanat açan yelken, elveda.
 Sabah ayrılıram sizden, elveda...
 (...)

(Refibeyli, 1974, s. 7)

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Sovyetler Birliği'ne dahil edilmesinden sonra bütün Sovyet ülkeleri tek bir birlik altında idare edilmeye başlandı. Bu dönemde farklı cumhuriyetlerde yaşayan insanlar birliğin çeşitli şehirlerini görme, gezme fırsatları elde etti. Bu seyahati sırasında Nigar da eğitim aldığı Moskova, yaşadığı Bakü ve kahramanlık sergileyen, kardeş ülke olarak adlandırdığımız Ukrayna için şiirler kaleme almıştır.

İlk şiir kitabında da “Bakü” isimli şiiri yer alır. Burada coşkuyla Bakü'ye seslenir, onu dinlemesini ister. Bu şiirde de sosyalist izler görülür, Bakü'yü sosyalist yurdum diye tanımlar. Şairin ilham kaynağı o gün Hazar'ın dalgaları değil, şehrin kızıla bürünen sokaklarıdır. Bakü'nün cihanın gözü olan bir şehir olduğunu da vurgulamadan geçmez.

Dinle Bakü!
 Dinle ey bayrağında ülkemin
 nabzi çarpan çehir!

⁴¹ Kağayı: Martı

Dinle,

ey her damarında bir sütun yükselten
sosialist yurdum!...

(...)

(Refibeyli, 1934, s13)

Onlarca ülkeyi kendi birliği altına alan Sovyetler`de başkent Moskova her zaman yeniliklerin başlangıç merkezi olmuştur. İlmin, eğitimin, gelişmenin ana merkezi olan bu şehir aynı zamanda şiirlerin konusu haline gelmiştir. Bu büyük birliğin başkenti olan şehir aynı zamanda kudretin, kahramanlığın temsili; karanlıkta kalanlar, umut arayanlar için birer ışıktır. Şehir mekezindeki Kızıl Meydan, nice izdihamlara şahitlik etmiş; savaş sırasında zafer sesleri Moskova`dan yükselmiştir. Şair bu büyük şehire hiçbir zaman düşman ayağının değmeyeceğini de vurgular.

Moskova, kudretin timsalısın sen
Ülkenin devletin, celalisin sen.
Ufuklar lale dek kızaran zaman,
Kafkas dağlarından, Azerbaycan`dan
Selamlamış seni bahar nağmesi.
Sen yurdun şerefi, iradesisin,
Beşer tarihinin azat sesisin.
Görmüşüm sendeki coşkun baharı,
Kızıl meydandaki izdihamları.
(...)

(Refibeyli, 1943, s. 10)

Şaire göre “Güney güzeli” olarak nitelendirdiği Bakü, Hazar`ın sahilinde bir incidir. Nigar`ın şiirinde Bakü`yü kişileştirdiğine şahit oluruz. Bakü şarkılar söyleyen, hayranları olan, güzel, sevgi dolu, arkadaşlıkları sağlam, insan emeği üstün tutulan bir şehirdir. Bütün bu güzelliklere rağmen Bakü güzel şehirler arasında birinci olmasa da vatanımızın parlayan incisidir.

(...)

Bakü`müzün dövünen

Necib bir yüreği var,

O coşgun ilhamını

Azat hayattan alır,

Güzellerin içince

Demirem birincidir,

Şanlı vatanımızda

Bakü parlak incidir.

(Refibeyli, 1959, s. 158)

Sovyetlerin kalbi olan üçüncü ülke Ukrayna onun için zarif, süslü bir gelindir. Bu süslülük ülkenin her karışının inanılmaz güzelliklere sahip olmasıyla alakalıdır.

(...)

Sünbül saçlı Ukrayna göğüsüne silah bastı,

Elvan boncuğun yerine yakasına tren astı.

Kalktı yiğit asker gibi büyük vatan nöbetine

(...)

Benim doğma kardeşlerim-Azerbaycan oğulları

Elde silah korumaya gitti güzel bu diyarı.

Doğma sovyet vatanımız galip çıktı vuruşlardan,

Azat oldu aziz Vatan, Ukrayna çıktı dardan.

(...)

(Refibeyli, 1959, s. 178)

Nigar için Ukrayna yeri geldiğinde kardeş dediği ülkelerle sırt sırta savaşan bir kahraman, aynı zamanda bağımsızlığı için kendi güzelliklerinden geçecek kadar fedakar bir ülkedir. Ukrayna'nın savaş mücadelesini, bütün Sovyet ülkelerinin birliğini vurgulamakla kalmaz, Rusya ve Ukrayna dostluğuna da değinir.

4.1.8. Savaş

Sovyetler döneminde Azerbaycan Cumhuriyeti İkinci Dünya Savaşı'na şahit olur. Stalin'in önderliğinde bütün Sovyet ülkelerinden savaş için askerler toplanır. Şairlerin göreviyse askerlerin ruhuna dokunacak şiirler yazmaktır. Nigar Refibeyli'nin savaş sırasında yayımladığı “Zafer Nağmesi” kitabı cesur, kahraman bireyleri yansıtmaktadır.

Kitapta yer alan “Yenilmezdir Ana Vatan” adlı şiirde gül bahçeleri, bereketli toprakları olan ana vatani düşman eline geçmesini ve din, dil farketmeksizin tüm Sovyet ülkelerinin birlik olup bu savaşı kazanması anlatılmıştır. Şiirde düşmanın ülkesini harabeye çevirmesini, harabe seven baykuşla kıyaslıyor. Düşmanın kötü niyetini bildirdikten sonra vatan evlatlarını tasvir etmektedir.

(...)

Harabeyi sever baykuş, bu bellidir ta ezelden.

İstiyor ki, bu gülşeni viran goysun azgın ⁴²

düşman.

Çimenlere kan çiledi faşistlerin murdar eli,

Esti temiz ufuklarda cinayetin kara yeli.

(...)

Ana vatan güvenerek beslediyi her evlada,

Bir karış da toprağını siz vermeyin, dedi, yada. ⁴³

(...)

(Refibeyli, 1943, s. 5)

Birinci Dünya Savaşı'nın konu olduğu bu şiirde savaşın insanlarda bıraktığı kötülükler anlatılmıştır. Görmediği ama kötü anıları, en acı şekilde duyduğu ölümlerin acısını şiirine dökmüştür. Savaş yanlısı olmamasına karşın şair, vatani kurtarmak için başka şansları kalmazsa savaşa da hazır olduklarını belirtmiştir.

Geçti on dördüncü yıl

Kan ağlattı dünyaya.

Geçti sarhoş yollardan.

⁴² Goysun: Biraksın

⁴³Yad: yabancı

Ölümler yaya yaya.
 Milyonlar çıktı harpten
 Kol kırık, kanat kırık.
 Bizler harp istemiyoruz,
 Ve biz harbe hazırız!
 (...)

(Refibeyli, 1934, s. 20)

Şairin Yunan direnişine yazdığı “Azadlığın Bayrağı” şiirinde Atina’nın işgalinden, faşistlerin şehri terk edene kadar geçtiği süreyi, gün batımından gün doğumuna kadar anlatmıştır. 1940 senesinde Alman işgalcilerin Yunanistan’ı işgal etme planı, Almanların Yunan ordusu tarafından geri püskürtülmesiyle son bulur. Tarihi, mitolojisi, medeniyetiyle bilinen Yunanistan şimdi savaşın merkezi olmuştur.

Bin dokuz yüz kırkinci yıl...
 Avrupanın akır kanı.
 Medeniyet ocakları
 Olmuş şimdi harp meydanı.
 (...)
 Ele bil ki, Afina’nın
 O hilaskar ilahesi,⁴⁴
 Hüsne ebediyet veren
 Işık, bahar ilahesi
 Gazaplanmış, coşmuş bu gün.
 Gözden yere yağmur döküp
 Üstüne kan lahtalanan⁴⁵
 Toprakları yumak için...
 (...)

Şiirde bahsi geçen tanrı Atina’nın koruyucu tanrısı Atina Pallada’dır. Şair tanrının da sanki bu kanı yıkamak için bilerek yağmur yağdırdığı kanaatindedir. Tanrı gazabını amansız şimşeklerle bildirmiştir. Partenon, Atina Akropol’da inşa edilen bir tapınaktır. Alman işgali zamanı bu tapınağa gamalı haç bayrağı asılmıştır. 1941

⁴⁴Hilaskar: Kurtarıcı

⁴⁵Lahtalanan: Pıhtılaşan

senesinde bu bayrak indirilerek Yunan direnişinin başladığı belirtilmiştir. Bu bir senelik süre, şiirde bir gece olarak tasvir edilmiştir. Bayrağın indirilmesiyle şehir aydınlık bir sabaha uyanır.

Sübh açılıp ufuklara yayılанда
Lale renkli şafaklar
Afina'nın üzerinde
Doğdu aydın bir sabah...
Artık faşist bayrağından
Kalmamıştı bir nişan.
Şimdi vatan bayrağıdır
Partenon'un üzerinde
Şafak gibi dalgalanan.

(Refibeyli, 1964, s. 88)

“Kahramanın Ölümü” şiirinde doğup büyüdüğü yurdunun faşistlerin elinde olduğunu bilen bir askerin, kendini feda edişini, nasıl savaştığını ve sonunda şehit oluşu anlatılırken, “Sekiz On Beş” şiirinde Japonya'ya düşen atom bombası faciası tasvir edilir.

“Denizde Bir Kız Yüzüyordu” adlı şiirinin ilk dizesinde denizde yüzen kızın saçlarının, teninin tasviri verilmiştir.

(...)
Sen düşmanı bırakmadın
Bulağından su içmeye.
Ceyran geçen cıgırlardan
Bırakmadın yad geçmeye.
Şimdi iyi yıkan, temizle
Göy hazarda körpe kuzu,
Harbın tozlu yollarından
Saçlarına konan tozu.
(...)

(Refibeyli, 1964, s. 93)

Sonraki dizelerde ise bu kızın savaşta kahramanlık gösteren biri olduğunu görürüz. Savaş bittikten sonra rüzgarın onda yarattığı tozu, dumanı bu serin sularda temizler.

4.1.9. Barış

Savaşın her zorluğunu gören, her acımasızlığını tadan bir ülkenin en büyük galibiyeti, arzusu hiç kuşkusuz barış içinde yaşamaktır. Kurulduğu dönemden beri onlarca ülkeyi kendi egemenliği altında tutmayı bilen Sovyet ülkesi bunun bariz örneğidir. Bu devirde yaşayan, zorlukları gören, şiirlerine savaşı yansıtan şairlerin de en büyük mutluluğu barışı çağrıştıran şiirleridir. Nigar'ın barış temalı şiirlerinin ortak özelliği büyük bir coşkuyla kaleme alınmış olmasıdır. Barış hakkında çok şey duyduk, birçok eser okuduk. Bununla bile Nigar'ın barış şiirleri bizi kendine bağlamıştır. Bunun sebebi ancak odur ki, şair bu temaya orijinal bir şekilde yanaşmış, yenilikler katmaya çalışmıştır. (Hüseynoğlu, 1960, s. 211)

“Zafer Nağmesi” kitabındaki şiirlerinin ana karakteri kahraman askerlerdir. Şiirde bahsedilen zafer nağmesi dilden dile dolaşan, savaş meydanlarına kadar ulaşan, askerlere cesaret veren bir marştır. Geçmişten günümüze kadar savaş sırasında yazılmış bir sürü marş ulaşmıştır. Şimdi cephede dilden dile dolaşan marş ise tamamen farklıdır. Bu marş şairin yazdığı değil, annelerin yarattığı dilden dile dolaşıp onlara kadar ulaşan bir marştır. Fakat hepsinin ortak özelliği zaferi çağrıştırması, askerleri ruhlandırmasıdır. Şiirde Köroğlu, Çapayev gibi kahramanlardan bahsedilmiştir.

Ey zafer nağmesi, sen ey şen nağme!⁴⁶

Kanlı cephelerde döyüşen nağme!

Senin çok şöhretli bir tarihin var,

Beşiyin yanında seni analar

Okudu, yarattı, dillere saldı...

Seni destan edip ellere saldı...

(...)

Döyüş cephesinde seferber ol sen!..

Ey zafer nağmesi, bir asker ol sen!..

(Refibeyli, 1943, s. 9)

⁴⁶ Şen: Mutlu

“Anaların Sesi” adı altında çıkan kitabının en önemli şiirlerinden biri de “Barış” şiiridir. Savaşın bitmesi, gazetelerin barış haberlerini yazması üzerine, kızının “barış nedir?” sorusuna annenin şairane cevabını görürüz. Şiirde barış gayet sade bir dille anlatılmıştır. Onun gözünde evladının okula gidebilmesi, dilini rahatca konuşabilmesi, şarkı söyleyebilmesi, mutlu tebessümü barışı yansıtan en önemli etkenlerdir. Su altında petrol çıkaran fedakar işçiler, tarlada pamuk toplayarak ülkesini daha iyi bir geleceğe taşımak isteyen insanların emeğini barış olarak yansıtır.

(...)

Zülmetlere düşman olan,

güneş gibi ışık saçan,

Nurlu güzel bir alemi

nişan verip, yollar açan,

Öz namuslu zahmetiyle

gündüzleri şafaklatan,

İnsanların arzusudur

barış, ey kızım iyi bil sen.

(...)

(Refibeyli, 1951, s. 3)

Barışın ve bağımsızlığın sembolü olan beyaz güvercin, İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra bunu coşku ve sevinçle karşılayan şairlerin şiirlerinde de yerini almıştır. 1952 yılında basılan “Şiirler” kitabının ilk şiiri de “Beyaz Güvercin”dir.

(...)

Baharın namesi dillerde gezsın,

Vatan bağlarında açsın gül çiçek.

Zafer bayrağıyla, ey ak güvercin

Elimizde seni kaldırıp geçek.

(...)

(Refibeyli, 1952, s. 3)

Güvercinin mavi gökyüzüne özgürce kanat çırpışını, göğe doğru yükselişini büyük bir sevinçle anlatmıştır. Şairlerin dillerinde, aşıkların sazlarına konu olan

bülbülle kıyaslanan güvercin, sonunda bülbülün nağmesinin sevildiğini, güvercinin ise barış elçisi olduğunu hatırlatır. Barış elçisi olduğu günden bu yana, küçükten büyüğe herkesin ona gururla baktığını hatırlatır. Şiirin son dizesinde Komünizmin adalet ve barış getiren bir sistem olduğu da yansıtılmıştır.

4.1.10. Aşk

Tanrının insana verdiği manevi nimetlerin en büyüğü aşktır. Geçmişten günümüze Azerbaycan edebiyatına baktığımızda, bütün şairlerin en güçlü şiirleri aşkı anlattıklarıdır. İnsanın manevi değerlere sahip olmasında büyük rol oynayan, insan kalbinin gah gizli gah da aşık, derin, şeffaf duygularının mayası olan bu ilahi varlığın fethetmediği gönül yoktur. Son zamanlarda alimler araştırmalarında, hatta hayvanlarda da, bitkilerde de sevgi olduğunu kanıtlamaya çalışıyorlar. Şairlerin ortaya koydukları en güçlü aşk şiirleri çoğu zaman karşılıksızdır. Karşılıksız aşk ömrünün sonuna kadar şairin kalbinin derinliklerinde kalır ve bir yerden sonra mısralara dönüşerek kağıtlara yazılır. Böyle şairlerde aşk teması daha güçlü, daha derin olmaktadır. (Hayal ,2004, s. 41)

Nigar Refibeyli'nin aşk temalı şiirlerini incelediğimizde karşılıksız sevgi, umutsuzluk terimlerine rastlayamayız. Genellikle Nigar'ın kitaplarını incelediğimizde bütün şiirlerinde sevgi konusu işlense de , aşk konulu çok az şiiriyle karşılaşırız.

“Ben Öz Gözümle Gördüm” şiirinde aşkın dil, din ve ırk farketmeden, evrensel olduğunu göstermiştir. Sena nehrinin sahilinde siyahi bir gençle, Fransız bir kızın aşkı onu derinden etkilemiştir. Sarılan, gülen bu gençler için kaygı yoktur, sevgilerine engel olan ırkçı kanunlar olsa bile, onlar için bu kanunlar daha yazılmamıştır. Onun için her bir milletin konuştuğu kendine has dili yoktur. Yalnız seven insanların anladığı “sevginin dili” vardır.

Kendi gözümle gördüm
Sena'nın kıyısında,
Şumal bir zengi oğlu⁴⁷
Bir fransız kızını
Kollarına almıştı...
Kız da ince kolunu

⁴⁷Şumal: Düz, uzunboylu

Siyah zenci oğlanın
 Kollarını sarmıştı.
 Konuşup, gülürdüler,
 Sevginin dilini
 Ne güzel bilirdiler.
 (...)

(Refibeyli, 1959, s. 85)

Gazel örneği olarak yazdığı “Gönlüm yine bir derdine bin çare tapılmaz”da ise Nigar bin derde tutulmuş, çaresiz aşık rolündedir. Bin derde tutulmuş olan aşığın bir derdine çare bulacak, bir derdini yarına söyleyen kimse yoktur. Akşamın düşmesi, havanın kararmasıyla her evde bir ateş yanarken, aşığın kalbinde aşk ateşini yakacak kimsesi yoktur. Bu aşık bir gülün aşığıdır ve onun bu gizli aşkını sevgilisine diyecek kimse yoktur. Geceler hayalinde sakince ay yüzlünün seyrine çıkarken, kendinden başka kalbi ateş tutan kimseyi bulamaz. Başka aşıklara müracaat eden, cevap arayan şair, cevabında acısı gizli yaradan çok olan yara yoktur cevabını alır.

Gönlüm yine bin derdine bir çare tapılmaz.
 Bir derdimi arz eyleyen ol yare, tapılmaz.
 Akşam kızaran göklere indikçe karanlık,
 Gönlüm evini yandıran odlare, tapılmaz.
 Bir ince gülün, bir çiçeğin aşığıyım ben,
 Şerh eyleyen her sirrimi dildare tapılmaz.
 Çıktım geceler seyrine aheste o mahın,
 Gördüm yüreğim tek alışan nare, tapılmaz.
 Aşıklara sordum, dediler, ey gemi-pünhan,
 Gizlin yaradan ağrısı çok yare tapılmaz.
 Bin ten eyleyip aşkına öldürdü Nigarı,
 Bilsem nece oldu o gözü gare, tapılmaz.

(Refibeyli, 1959, s. 31)

Bülbülün çiçeğe olan aşkı, insanın hep diğer yarısını arama çabası, binbir cefa çeken aşık, asırlardan beri şiirlere konu olmuştur. Nigar da bunu “Arzu” isimli şiirinde ele almıştır. Bülbülün bu aşkı onun sesinin daha da yükselmesine, şarkılar söylemesine

sebebiyet verir. Nigar da bunu, insan kalbinin sıcak bir nefese muhtaç olması olarak nitelendirir.

(...)

Kim çağırdı yürekleri aşka, hevese,
Bülbül neden gül aşkıyla verir ses sese,
İnsan kalbi çok muhtaçtır isti nefese,
Deseler de muhabbetin bin cefası var.

(Refibeyli, 1959, s. 142)

“Uyan” şiirinde sabah güneşinin ilk ışıkları odayı aydınlatırken sevgilisini uyandırmak isteyen Nigar, bunu sevgiliyi usandırmadan, tatlı dille yapar. Sevgilinin gülüşü onun için bir ilk bahar sabahıdır. Aynı zamanda sevgilisinin şiirlerini kaleme almasındaki ilham kaynağı olduğunu da belirtir.

(...)

Sen gülünce açır bir yaz sabahı,
Nedir bu kalbimin, bildir, günahı?
Sensin ilhamımın dostu, penahı,
Uyan, gözlerine kurban olduğum.

(Refibeyli, 1959, s. 191)

“Gelmedi” şiirinde sevgiliyi aşta fedakar, sadık, aynı zamanda da gururlu bir kadın olarak görürüz. İlk defa ahdını bozup buluşmaya gelmeyen sevgiliye güvensizce yaklaşır. Gelmemesi sebebini uğursuz bir niyetle bağdaştırır şair, bir afetin yolunu kesme ihtimalini bile değerlendirerek, karşısındaki sevgiliyi iyi tanımadığını belli eder. Göz yaşı döken sevgili, boynu bükük kaldığını ifade eder. Gururlu bir kadının verdiği cesaretle, saadet bile olsa bir daha gelme diyerek kestirip atar.

(...)

Akıttım sel gibi ben göz yaşımı,
Gelmedi...ne ağır oldu bu kelime.
Eyilmiş görmememk için başımı
Saadet de olsan bir daha gelme!

(Refibeyli, 1959, s. 194)

Genç yaşlarında birbirini seven, birbirine söz veren iki gencin sonu hüsrarla biten aşkını “Tahir ve Şahnabat Destanı”nda kaleme alır. Şahnabat verdiği söze sadık kalmaz ve yaşlı, zengin bir alimle evlenir. Tahir ise askere gider, savaflara katılır, okur ve askeri rütbeler kazanır. Aradan geçen zamanda Tahir’in yaraları iyileşir, saçları beyazlar, general olur. Gençliğini hatırlayarak tatlı bir hayalle teselli bulur. Kalbinin derinliklerinde hiçbir zaman iyileşmeyen vefasız Şahnabat yarası kalır.

(...)

Gençliği aklına bazen geldi,
Tesellisi tatlı bir hayal oldu.
Bütün yaraları iyileşti
Tahirin kalbinde,
Savaş yarası,
Hayat yarası,
Sadece gizlin gizlin
Alevlenip
İyileşemedi
Vefasız Şahnabat yarası.

(Refibeyli, 1969a, s. 39)

“Lirik Minyatürler”de ise sesinde kalbinde aşk olan bir kadının sevgilisine seslenişini dile getirir. Bu seslenişi doğanın bize sunduğu güzelliklerle kıyaslar. Bahçede çiçekler, ormanda kuşların, kokulu baharın rüzgarı böyle çağırıldığını söyler. Susuz yanan çöl de yağmur getirsin diye bulutu aynen böyle bekler. Fırtınaya yakalanmış göl de sükutu aynı bu sesle, bu yangınla çağırmıştır. Bu kıyaslamayla şair aslında bir kadın seslenişini, bekleyişini doğayla özdeşleştirerek, ne kadar derin anlamlar ifade ettiğini sade bir dille kaleme almıştır.

Seni kadın çağırır,
Yüreğinin sesiyle,
Muhabbet namesiyle...
Böyle çağırır
birbirini-
Çimlerde çiçekler,

Meşede kuşlar...
 Böyle çağırır rüzgarlarını
 (...)

(Refibeyli, 1974, s. 202)

İsimsiz, “Başından tufanlar geçen bir dağa” diye başlayan şiirinde aşkı, çaresizliği anlatmıştır. Şiirin ilk bendinde şair çaresizliği doğa üzerinden, başından tufanlar geçen dağa, şimşegin bir şey yapamayacağını, bahçede güller toplandığında, kokusuz bir gülün acizliğini anlatarak başlar. İkinci bendinde ise yıllardır çektiği acı sevdadan yorulan, hicran ateşiyle yanan sevgili karşısında, küle dönmüş kalbin çaresizliği yer alır. Son bendinde ise dünyadan, canandan insaf bekleyen, yarı başka güzele vurulan Nigar’ın çaresizliği yer alır.

(...)
 Dedim ki, bu dünya belki düzelir,
 Canan da bir azca insafa gelir.
 Yarı vurulanda başka güzele,
 Nigar, deyin görek, neyleye bilir?!⁴⁸

(Refibeyli, 1969b, s. 193)

İsimsiz bir diğer şiirinde şairin yarı karşısında olan çaresizliğini görürüz. Sebepsiz şekilde kendinden kaçan, gönlünde bir yeri olduğunu bilen, uykularını kaçırdığına sebep olan, suskunluğunu koruyan sevgiliye adeta hesap sorar. Fakat bu kinle, coşkuyla değil, kadın hassasiyeti, sevgili şefkatiyle vuku bulur.

Uykularını kaçırın bensem eğer,
 Niye benden kaçıyorsun!
 Gönlünü dağıtan bu gem, bu keder
 Benimse, niye benden kaçıyorsun?
 (...)

(Refibeyli, 1969b, s. 195)

⁴⁸Deyin görek: Söyleyin

Farklı şehirlerde yaşayan iki kişinin sevgisini kaleme almak isteyen şair, kendi içinde çelişmiştir. İki seven kalbin birbirini arayışta olduğunu söylerken, diğer bir yandan iki seven kalbin birbirinden habersiz olduğunu söyler. Aslında burada ana fikir insanın diğer yarısını farklı ülkelerde, farklı şehirlerde bulabilme olasılığıdır. İki seven kalbin kavuşması fikrini savunmakla kalmaz, kalplerin ayrılık gamını şehirlerin üstünü örten siyah buluta benzetmiştir.

(...)

Şehirlerden biri

yakıyor ışıklarını,

Diğer şehrin üstüne çöküyor

akşam karanlığı...

Maşınlar, otobüsler

Sanki ayrılık gamıyla

hareket ediyor.

Trenler ayrılık yükünü

götürüp gidiyor.

İki seven yürek

Kavuşsun gerek...

(...)

(Refibeyli, 1974, s. 6)

Sevgiliyle geçen mutlu günleri ömrünün en tatlı uykusu sanan şair, bu rüyadan sevgilinin gerçek yüzünü görmesiyle uyanır. Geçmiş günleri düşünerek, kalbinin derinliklerinde kalan hayalini anımsayarak yine o hülyalara dalar. Kalbini yakıp kavuran bu sevdaya razı gelerek, yeter ki dışarıdan aşık olmasın diye umut eder.

Seninle hoş geçen o görüşleri,

Ömrümün en şirin uykusu sandım.

Seni tanıdığım o günden beri

Sanki uykumdan birden uyandım.

Ne şirin, ne güzel bir rüya idi

Şirin sohbetlerin, şirin vüsalın.

Bu bir dostluk idi, ya sevda idi,
Takılıp gönlümde kaldı hayalin.

Beni bu uykudan uyandırmasınlar;
Hayalin gönlümde hiç silinmesin,
Yandırsın kalbimi bu aşkın odu,
Yaksın, aşıkarda hiç bilinmesin.

(Refibeyli, 1974, s. 9)

Temiz, yüksek, mukaddes olan sevgi şair için ilham gibidir. Seven, aşık olan, bu duyguları yaşayan herkes mutludur diyor. İnsanlara sevenleri kırmamaları tavsiyesinde bulunur. Sevginin insan ömrüne bahar getirdiğini, bahar gibi yenilik, yeşerme, canlanma getirdiğini belirtir.

Sevgi ilham gibidir:
Temiz, yüksek, mukaddes...
Mutludur,
Muhabbet duygularıyla
Gönülden gönüle
bağlanan herkes.
Sevenlerin hatrına
deymeyin, insanlar.
Sevgi
insan ömrüne,
insan umuduna
getirir bahar.

(Refibeyli, 1974, s. 203)

“Soğuk Nefesli Şubat” şiirinde çektiği aşk acısı, hasret yankısı o kadar derin, ağrılıdır ki, bunların yüz katına dayanmaya hazırdır. Fakat tek isteği eskisi gibi kaygısız, mutlu olmaktır.

Soğuk nefesli Şubat,
 Rüzgarlı, tufanlı mart...
 Yaralarımın acısı.
 Bir de senin muhabbetin,
 Bir de senin hasretin...
 İnan, sana doğrusunu yazıram,
 Yüz kere, bin kere yeniden
 Bu yaraların acısına
 dayanmaya hazırım.

Birce bu muhabbeti
 Bu sonsuz hasreti
 Yüreğimden sile bileydim,
 Eskisi gibi kaygısız, şen
 Gülebileydim, gülebileydim.

(Refibeyli, 1974, s. 204)

Şair için aşk yarası öyle ağırlıdır ki, ölümden, cefadan, zulümden bile bu kadar korkmaz. İçindeki aşk ateşi, sevme, sevilme isteği o kadar derindir ki, kendini aşkla doğduğunu hisseder. İçinde sevgi olan biri de her zaman sevmek, sevilmek ister. Bir gün sevilme bulut gibi dolarım, ağlarım, çiçek gibi solarım, bir anda mahvolurum ifadelerini kullanır.

Ölümden korkmuyorum,
 Cefadan, zulmden korkmuyorum,
 Birce muhabbet yarasıdır
 Yüreğimi kanatan...
 Ele bil muhabbetle
 Doğulmuşum anadan.
 Birce gün sevilmesem
 Bulut gibi dolarım,
 Birce gün sevilmesem
 Çiçek gibi solarım.
 Birce an sevilmesem
 Bir anda mahv olurum.

(Refibeyli, 1974, s. 207)

Nigar'ın kaleme aldığı bir bentlik şiirde aşığın anlatmak isteyip de anlatamadığını kısa ve öz şekilde ifade etmiştir. Nigar'ın aşığı sevgilisini beklemektedir. Bu bekleyişin sonucu ne olursa olsun sonu ölümdür. Burada hem tezat, hem de eksiklik vardır. Bir diğer yandan da klasik şiirden gelen notlar vardır. Hasretten, gamdan çok seven ölebilir. Ama sevinçten, saadetten ölen yoktur. (Hayal, 2004, s70)

Gelsen ölerim
sevinçten, saadetten,
Gelmesen ölerim
gamdan, hasretten...
İndi ki ölümüm
yaşayır sende,
Ne farkı var, azizim,
Gelsen de, gelmesen de.

(Refibeyli, 1974, s. 135)

Sevgiliyi beklemek, onun gelmesiyle mutlu olmak, gelmemesiyle çektiğin acının ölüme eş değer olması, belirsizlik ise aşık için araftan farksızdır.

4.1.11. Emek

Şairin şiirlerinde yer verdiği emekçi insanlar, bıkmadan usanmadan çalışan, emeğinin karşılığını alarak, alını açık, başı dik yaşayan bireylerdir. Ağacın gölgesine serdiği kilimdeki yastık gibi beyazlaşmış saçları olan, yüz çizgileri yaşlılığından haber veren birinin hikayesini “Ağacın Gölgesinde” ismini verdiği şiirinde anlatmıştır. Uyurken kadını inceleyen şair, belli ki bu insanın hayat hikayesini bilmektedir. En önemlisi ise emekçi bir bireydir. Gençliğinde hem beşik sallayıp, hem çorap örmesi, kar kış bilmeden çalışmasını taktir etmiştir. Ömrünün son yıllarında, uyurken bile yüzünde gülümseme oluşan biri, hayatını alını açık yaşadığı için mutludur.

Kadın ağaç gölgesinde
Halça salıp yatmıştı,
Kadının ak saçları
Ak yastığa batmıştı...
Kadının yüzündeki çizgiler

derin derin...

Ne büyüktür manası

Yorgun kapakları örtülmüş

çukurdaki gözlerin?!

(...)

Yalnız ömrünü

böyle sadakatla,

Fedakarlık ve zahmetle

Geçiren insan,

Dudağında böyle mutlu bir tebessümle

Uyuyabilir tatlı tatlı

Son basamaklarına vardığında

son yıllarının.

(Refibeyli, 1959, s. 47)

Akşam zamanı pamuk tarlasından evlerine dönen kızların şarkı sesleri, gülüşleri her yere sesini duyurmuştur. Onun için en büyük mutluluk halka, vatana emeğiyle hizmet eden insanın yüzündeki gülümsemedir. Ona göre bu insanlar ilhamlarını emeklerinden almaktadırlar. Bu insanların sevincinin hiçbir zaman tükenmeyeceğini de vurgular.

(...)

Gülümsüyor uzaktan onlara

Doğma köyün ışıkları.

Onlar işten dönüyor,

Pamuk tarlasında alag etmiş her biri.⁴⁹

Gumrov gibi seslenir⁵⁰

Onların şen nağmesi.

Çölleri toy süfresi gibi

Süsleyip düzenleyen,

Gayretli emeğinden ferah ve ilham alan,

Ömrü, günü vatana,

⁴⁹ Alag: Yabani ot

⁵⁰ Gumrov: Çıngırak

halka hizmetle geçen,
 Alın teriyle
 eken, biçen
 İnsanların ferahı,
 sevinci tükenmezdir!
 (...)

(Refibeyli, 1959, s. 59)

“Emek Sevinci” şiirinde çekilen emeğin ve onun sonucunun insanda yarattığı mutluluktan bahsedilmiştir. Sakin, sessiz, geceyi kendine has manzarasıyla kaplayan Bakü’de, bir evden ışık geliyor. Şair için bu ışık diğerlerinden farklıdır. Bir matematik alimi, ilme yeni katkılarda bulunmak için alın teri dökmektedir. Sadece rakamlara hakimmiş gibi görünse de, bazen alim bu rakamların karşısında bir kuldan farksızdır. Şaire göre çekilen zahmetin sonunda, emeğin karşılığı her zaman alınır. Alim için de aynısı geçerlidir.

(...)
 Alim söyleniyor kendi kendine:
 Mutluyum bu gece ben.
 Çalışmak, yenilik yaratmak,
 Her döyünen necip kalpte
 Bir arzu, bir amel, bir hüner olsun!
 Dünyada bir sevinç, bir ferah var mı
 Azad emek sevincine

beraber olsun?!

(Refibeyli, 1959, s. 64)

“Güneşten Korkma” adlı şiirinde emeğiyle sıcakta çalışan, kararar insanlara tavsiyelede bulunuyor. Güneş hayat kaynağıdır. Eğer yaptığın iş faydalı, hayırlıysa güneşten korkma diyerek ısrar eder. Emek gösterdiğin çabayla daha da parlak olur. Bu zaman yediğin ekmek canına tatlı gelir diyen şair, her güzel adetten korkmamak gerektiğini belirtir.

(...)

Necip amellerle parlayar emek,
Bir gurur hissiyle çırpınar yürek.
Nuş olar canına yediğin ekmek,
Her güzel adetden, verdiğin korkma.⁵¹

(...)

(Refibeyli, 1964, s. 41)

İnsan emeğinin güzelliğini bir başka şiiri olan “Senin Ellerin”de verir. Diğer emekle ilgili şiirlerinde belirttiği gibi insan hayatının güzelliğini emekte görür. Bu emeğin göstergesi de ellerdir. Anlamsız, emeksiz bir ömür süren güzel emekçi bir insanı kıyaslayan şair, işsiz birinin emekçi insana eş değer olamayacağını belirtir. Pamuk tarlalarında, fabrikalarda çalışan, elleri kalem ve çekiç tutan kadınlar, ıııklı, aydınlık bir geleceğın temsilcileridir. Yine de kadınların gücüne yer verdiği dizelerde, böyle kadınlara yüksek medeniyyet kürsüleri de, çocuk büyütmek de yakışır der.

İnsanı hayatta güzel eyleyen
Emektir, azizim, her şeyden önde.
Hiç sana beraber ola biler mi
Manasız, mezmunsuz avare güzel.⁵²

Pamuk çöllerinde, dezgah başında
Faydalı iş yapan insan güzeldir.
Kadınları çekiç ve kalem tutan,
Işıklı ve aydın cihan güzeldir.
(...)

(Refibeyli, 1964, s. 43)

Ferhat'ı, Mecnun'u, Kerem'i örnek olarak verdiği şiirinde sıradan bir genci onlarla kıyaslar. Bu genci onlardan üstün görür. Onu farklı yapan ne bir güzel uğruna dağları delmesi ne de ona ömrü boyunca sadık kalması değildir. Dalgalara meydan

⁵¹ Verdiğ: Tekrar

⁵² Mezmunsuz: İlginç olmayan

okuyup, denizlerde açılmış petrol kuyularında çalışması, vatanı için üretmesi, emek vermesidir.

(...)

Yiğit kalbin mehebbetini
vatana vermişsin.

Asrımın Ferhat'ısın-
kolu güçlü, zihni keskin.

Sen bir emek ustadısın
Derin derin denizlerin.

Yaşatacak tarih seni
Mucizeler şehrinin yiğididek,
Yaşatacak seni halkım,
Yaşatacak hoş gelecek.

(Refibeyli, 1969a, s. 35)

Onu devrimizin Ferhat'ı olarak nitelendiren şair, tarihin, halkın onu mucizeler şehrinin kahramanı gibi yaşatacağını söyler. Şiirde vatanı için çalışan, emek veren her bir bireyin halkın gözünde aynı bu kahramanlar gibi ölmez, silinmez bir yeri olduğu gösterilir.

4.1.12. Çocuk Sevgisi ve Değerler Eğitimi

Şairin annelik hisleriyle yazılmış şiirlerinde, annelerin sesiyle dünyadan kederi, hüznü kovmayı amaçlamıştır. Keder yerine çocukların sesini yaymayı ister. Çocuklara “umutlu gelecek, hepimizin kalbinde yaşayan mutluluk, savaşız, barış içinde, güzel bir sabah arzusu” hesap eden şair, şiirlerinin bir kısmını da onlar için yazmıştır. Çocuklara yazdığı şiirlerin temasını kendi evinden, ilham kaynağını kendi çocuklarından aldığını söyleyebiliriz. Bu şiirleri okuyan her anne, şiirlerde kendi yavrusunu görebilir.

Nigar Refibeyli çocukların yaş sınıfına uygun şiir kitapları da yayımladı. Bu kitaplar çocukların dikkatini çekecek şiirlerin yer almasının yanı sıra, resimli olmasıyla da ilgi çekiciydi.

Çocuklar için yazılan eserlerinden biri “Köylü ve Kurt”tur. Eserde kurda iyilik yapan köylünün kurt tarafından yenmek istemesi anlatılmıştır. Tilkinin kurnazlığıyla

köylü canını kurttan kurtarır. Eserde ata sözü ve deyimler kullanılmıştır. Dili oldukça basittir. Eser hem çocuklar hem de büyükler için eğitici amaçlıdır. Şiirde “İyiliğe kötülük insanlardan kalmış” ifadesi, kurt tabiatlı insanlara ait edilmiştir.

(...)

Tülkü dedi: ey cimri,
Kal orada yan yakıl.
Şimdi gel al payını,
Çağır gelsin dayını,
İyiliğin karşılığı
Budur sana, yaman kurt.
Bundan sonra iyilik,
Yamanlık nedir, kan kurt.⁵³

(Refibeyli, 1938, s. 3)

Çocuklara vatan sevgisini aşılama amacıyla yazılmış şiirlerden biri de “Pervane” adını taşımaktadır. Eserde Pervane isimli kızın fedakarlığından bahsedilmiştir. Şair burada Tahran’ı temsil etmiştir. Tahran sokaklarının “Savaş istemiyoruz”, “Amacımız barış” sloganları altında Amerikan askerlerine karşı çıktığını göstermiştir. Amerikan tankları ayaklanmayı bastırmak için Tahran’a dahil olur. Bu zamanda Pervane adlı kız tankların önüne atlar. Buna şahit olan ayaklanma da hareket eder ve tanklar durur. Aynı zamanda şiirde, tankın önüne ölüme giden kızın düşünceleri verilmiştir. Ardından insanların Pervane’yi bayrak gibi havaya kaldırdığını, kızın gözlerinde geleceğe umut dolu bakışların parladığını bildirir.

(...)

O kahraman kızın bu an
Gözlerinde neler geçti.
Belki doğma Tebriz’inde
Güzel, hoş bir sabah geçti.
O, öz tutsak Tebriz’ini
Kolu bağlı gördü bu an,

⁵³Kan(kanmaq)

Metin, mağrur yüzler geçti
 Belki onun hatırlından...
 O hazırda genç ömrünü
 Halk yolunda kurban vere.
 Ta ki, zincir vurulmasın
 Arzulara, amellere.
 O, bilir ki, mahkum eli
 Baştan başa viranedir,
 Azatlığa vurgundur o,
 Onun adı Pervanedir...

(Refibeyli, 1952, s. 3)

Azerbayca'nın dağlık şehirlerinden biri olan Daşkəsən'e ve onun ilçesi olan Haçbulag'a aynı "Daşkəsən" ve "Haçbulag" şiirlerini yazmıştır. Haçbulag'ın buz gibi çeşmelerini, dağlarını, çiçeklerini, temiz havasını, doğanın güzelliğini sergiler. Daşkəsən ise bir şehirdir. Bu şehrin temiz, caddelerinin geniş, meydanlarının açık olduğunu, insan elinin değdiğini belli eder.

Bulakları buz gibidir,
 Gecesi gündüz gibidir.
 Dağ sinesi düz gibidir
 Haçbulag'da, Haçbulag'da.
 (...)

Dağ üstünde dağ şehirim!
 Temiz, bembeyaz şehirim!
 Geniş cadde, açık meydan,
 Yaratmıştır seni insan.
 (...)

(Refibeyli, 1965, s. 3 - 4)

"Mestan'ın Balaları" Nigar'ın çocuklar için kaleme aldığı, okunması keyifli şiirlerinden biridir. Şiirde Sevil adlı biri kedisi Mestan'ı yavrularıyla birlikte yazlığa götürür. Şair kedinin bahçeli bir evde ne kadar mutlu olduğunu, doğası gereği böyle bir

muhitte yaşaması gerektiğini belirtmek istemiştir. Mestan koşarak bahçeyi keşfe çıkar. Kullanılmamış bir su kuyusuna düşer. Kediye oradan çıkaramayan ev sahipleri, en son çare olarak yavrularını sepete koyarak kuyuda sallandırırılar. Şair burada annelik duygularının ne kadar üstün olduğunu, bunun hayvanlarda da aynı derecede önemli olduğunu vurgulamıştır.

Sevil bağa geçince
 Mestan`ı da götürdü.
 Bağı gören Mestan
 Gör ne tufan kopardı..
 Gah ağaca tırmandı,
 Gah duvara tırmandı,
 Gah damın üste çıktı,
 Gah da çitleri aştı...
 (...)
 Mestan tez atıldı ki,
 Kalkıp serçeni tutsun,
 Ağaçta cik cik eden
 Serçeni boğup yutsun...
 Ancak mayallak aşır
 Kendi kuyuya düştü.
 (...)
 Pişik balalarını
 Aynı sepete yığdı...
 Şirhan, Terhan ve Orhan-
 Üçü birlikte sığdı...
 Salladılar yeniden
 Kuyuya bu sepeti.
 Ele bil ki, Mestan`ın
 Birden açıldı dili.
 Balalarını gördü,
 Koşup sepete girdi...
 (...)

(Refibeyli, 1968, s. 2)

“Çağa (bebek)” şiirinde gecenin bir yarısı herkesi uykudan uyandıran, fakat bu uyanışla kimseyi incitmeyen, kızdırmayan, bilakis onların ruhunu okşayan, ağlamasıyla tatlı bir nağmeyi anımsatan bebek tasvir edilmiştir. Bu ses hayat kadar güçlü, zafer marşı kadar coşkuludur. Anneler bu sese severek uyanır, bütün dünya bu seste yaşama isteği bulur.

Sükut içinde evimiz
yatıyor evin sakinleri
tatlı tatlı
Uykular ayık
uykular derin.
Daha tan yeri ağarmamış,
efsanevi gece
kısa ömrünü bitirmemiş
ak bir bükülü içinden
küçük bir varlık
bağırtyla uyanır.
(...)
Gözlerinde tebessümle
uyanıyor ev halkı.
Bu bağırty
sinirine dokunmuyor
kimsenin.
Karşısına çıkan olmaz
bu kudretli sesin.
(...)

(Refibeyli, 1974, s. 193)

Şairin şiir serüveninde eski edebiyattan gelen notlara rastlansa da, yaratıcılığının esaslı halk edebiyatından, folklordan faydalanmıştır. “Laylay” şiirinde de halk edebiyatı örneği olan “ninni” esas alınmıştır. Şiir belki de Nigar’ın evladına ninni söylerken yazılmıştır. Kendisinin de dediği gibi “İnsanlar yalnızca kendi çocuklarının bayramını kutlamıyor... Hayatın devam eden kanununu alkışlıyorlar”(Refibeyli, 2007, 305). Bu

şiiirde sadece kendi yavrusuna mutlu gelecek, huzurlu hayat arzulamamış, bütünlükte geleceğın umudu olan çocuklara seslenmiştir.

(...)

Ömrün, günün şad olsun,

Gam sana yad olsun,

Yahşı adlar içinde

Adın yahşı ad olsun.

Lay-lay, ceyranım, lay-lay,

Körpe terlanım, lay-lay.

(...)

(Refibeyli, 1978, s.7)

“Lale”, “Sitare”, “Ferit”, “Güller”, “Sevinç ve Gülşen” şiirleri küçük çocukların hayat dolu, sevecen tavırlarını yansıtır. Bu şiirleri okurken istemsizce çocuk imgesi canlanır, insanın içini ısıtan bir his, yüzdeyse samimi bir gülümseme uyandırır.

Lale güneşle durur,

Lale güneşle yatır,

Anasını oyadır,

Atasını oyadır.

(...)

Seher tezden Sitare,

Güllerini sulayır,

Çalışır ki bahçeyi

Basmasın yonca, çayır

(...)

Ferit çok yere gedir,

Ferit heç kimden kaçmır.

Yatanda rahat yatır,

Vurup üstünü açmır.

(...)

Bir çift bacıdır
 Sevinç'le Gülşen,
 Bu güzel kızlar
 Yaşıyorlar şen.
 (...)

Güller çiçek kimidir,
 Saçı ipek gibidir.
 Gül de onun yanında
 Bir az güzel gibidir.
 (...)

(Refibeyli, 1990. s. 5 - 26)

Kuşları ve çiçekleri anlattığı şiirler ise “Kızlarkuşu”, “Siyah Tüylü Kuğu”, “Boy Çiçeği”, “Keklikotu”dur. Kızlarkuşu Merops cinsinden olan bir Arı kuşudur. Şair bu kuşu uçarken görür ve nereye gittiğini sorar. Kuşun sıcak iklimlere göç edip etmediğini de bilmez. Sadece onun için tedirgin, uçup gidebildiği yerlerin meraklısıdır.

“Siyah Tüylü Kuğu” şiirinde suda yüzen siyah kuğu dikkatini çekmiş, onu inceleyerek kuğuya has özellikleri vermiştir. Boynu uzun, gagası kırmızı, siyah veya beyaz fark etmeden her iki rengin güzel olduğunu söyler.

Kızlarkuşu, Kızlarkuşu
 Harda geçirdin bu kışı?
 Üşüdü mü kanatların,
 Kaldın mı altında karın?
 Yoksa uçtun uzaklara
 İsti güneşli diyara.
 (...)

Kuşunun boynu uzun,
 Dimdiği de kıpkırmızı,
 O dalınca üzenler de
 Ya oğludur, ya da kızı.
 (...)

Boy çiçeği rengi sarı,
Yaprakları yeşil yeşil.
Sen dağlara çekil bari,
Sana bu dağlar yakışır.
(...)

Kekotu her yanda bitmez,
Meşede, aranda bitmez.
Çekilir yüksek dağlara,
Havası seyrek dağlara.
(...)

(Refibeyli, 2007, s. 174- 176)

“Boy Çiçeği”nde ise rengi sarı, yaprakları yeşil çiçeğin aslında dağlara ait olduğunu, çöllerde ne işi olduğunu sorar. “Keklikotu”şiirinde ise bu hoş kokulu bitkinin her yerde yeşermediğini, dağlarda, havası temiz yerlerde bulunduğunu belirtir.

4.1.13. İnsan Sevgisi

Sevdiği bir insanın evine gelmesi, şair için adeta bir şenliğe dönüşür. Halkının mahsul, emek bayramı olduğu gibi, Nigar’ın gönlünün de “Güzel insanlarla buluşmak bayramı” var. Gönlünün ilhamının akıllı, fedakar insanlar olduğunu belirten şair, iyi insanlarla buluşunca en büyük bayramı olduğunu söyler.

(...)
Aziz bayramları var elimin
Mahsul bayramı, emek bayramı,
Bir de şirin var bayramı var
gönlümün
Güzel insanlarla buluşmak bayramı...

Necip, fedakar
Akıllı insanlar
Gönlüme her zaman ilham, olur,

İyi insanlarla buluştuğumda
Benim için en büyük bayram olur.

(Refibeyli, 1969a, s. 7)

“Dayanamıyorum” hassas kalpli, ince ruhlu bir şairin yalnızca yakınlarına, ailesine, sevdiklerine değil, aynı zamanda tanımadığı insanlara olan acıma duygusunun, hassasiyetinin göstergesidir. Hasret, ayrılık acısına; yaşarken hor görülmüş, başkaları tarafından kaderi belirlenen insanların acısına dayanamadığını belirtmiştir. Nigar, incelik ve hassasiyetin kültürden kaynaklı bir duygu olduğunu vurgular. Başkasının derdine, kederine ortak olamayana el ne der? Son satırlardaysa “Ben olmasam da olur yeter ki gülsün cihan, insanlık. Hep bahar olsun.” diyen şair, tüm insanlık için kendini feda etmeye hazırdır.

Ben tanıdığım ve
tanımadığım
Adamların ağlamasına
dayanamıyorum.
Hasret ağrısına,
Ayrılık dağına dayanamıyorum...
Yar-yoldaştan aralanmış,
Dirilerin sırasından
Adı-sanı karalanmış
Nakamların kısmetine
dayanamıyorum,
Derdine, möhnetine, dayanamıyorum.⁵⁴
(...)

(Refibeyli, 1969a, s. 29)

Nigar için nağmeden, avazdan güzel şey varsa o da insan gülüşüdür. “İnsan Gülüşü” şirinde gençlere seslenerek sözlerine başlayan şair güzel yurdumuzdan gülüşün kesilmesine izin vermeyin diye fikir bildirmiştir. Eğer gülüş içten geliyorsa, kinayeli bir

⁵⁴ Möhnet: Gam

gölüş değilse, o dünyalara bedeldir. Gölüş aynı zamanda gençlik yıllarının en parlak güneşı, hayatın en önemli şartı, insan karakterinin en güzel tarafıdır.

Her nameden, her avazdan hoş olur
Yüreklerden kopan insan gölüşü.
Goymayın kesilsin, sevimli gençler,
Güzel dünyamızdan bir an, gölüşü.

İnsanın gölüşü dünyaya deyer,
Zehirli, iyneli deyilse eğer,
Gelsin bahçelerden her aksam seher
Ötsün kumru gibi canan gölüşü.
(...)

(Refibeyli, 1964, s. 46)

“Selamlar” şiirinde insanın farklı ruh hallerinde, yakınlıklarının derecesine göre selam verme şeklinin çeşitli olduğunu belirtir. Bazılarıysa selamlaşmamak için uzak durur. Kimiyse eşimle arası iyi olmadığında selam vermiyor diye Nigar, sıradan selamları seviyorum der.

(...)
Biri selam vermiyor
Hayat bizi eyince...
Biri selamlaşmıyor
Eşimle arası deyince,
Biri minnetle selam verir,
Biri hayli eziyetle selam verir...
Sade selamları seviyorum.

(Refibeyli, 1969a, s. 31)

“Ben Seni Seviyorum İnsan!” şiirinde iyilik, merhamet, yardımlaşma ve şefkat gibi insani hislerin dışa vurulması için birini tanımaya gerek yoktur. Evladı için derman bekleyen bir anneye tanımadığı biri merhem olur. Trende beklerken dışarıdan bir kız şaire yasemen buketi uzatır ve gülümser. Bu iki olayın ardından insanları sevdiğini

belirten şaire bu insanların kim olduğu da sorulur. Şair ise buna aşağıdaki dizelerle cevap verir:

(...)

Ben güldüğümde gülen,

Ağladığımda gözümü silen.

Benim doğma vatandaşımdır

Yoldaşım,

sırdaşım,

kardeşimdir.

Seviyorum seni her zaman,

Ben seni seviyorum insan!

(Refibeyli, 1959, s. 145)

Bu şiirini ise zor gününde yanında olan dostuna ithaf etmiştir. Dostunun kim olduğunu belirtmeyen şair, sadece onun mavi gözlü olduğu bilgisini vermiştir. Haline acıyıp, derdine yanan bu kötü gün dostuyla, mutlu anılarını paylaşmasa da bu arkadaşına sahip olduğu için mutluluk hissetmiştir.

Dar günde başımın üstünü aldın,

Özeldən tanıyıp bilmediyim dost,

Halıma acıdın, derdime yandın,

Hoş günde konuşup gülmediyim dost.

Isıtdım kalbimi bütün bir kışı

Mavi gözlerinin hazin bakışı,

Ne yahşı tanıdım seni, ne yahşı,

Aşkını kalbimden silmediyim dost.

(Refibeyli, 1974, s. 8)

Refibeyli'nin şiirlerinde insan, vatan gibi kavramlar en yüksek mertebeye ulaşmıştır. Vicdanının, merhamet duygusunun yoğun olduğu şair, insanlara kendini hep borçlu hissetmiş, yüz ömür bile yaşasa insanlara olan borcunun bitmeyeceğini defalarca vurgulamıştır. Bunun yanı sıra vatanın ona bahsettiği her bir nimete, vefasızlıklarla karşılaştığı dönemde onu kardeşcesine seven dostlara sonsuz minnettardır. Şiirin son

bendinde borçlarını geri vermek, dünyaya olan sevgi borcunu ödemek için ölümden zaman ister.

Bir ömrü yüz ömre calasam bile⁵⁵

İnsanlara borcum tükenmez benim.

Paylardım yurdumun çiçeklerini

Azalaydı borcum kaş bir az benim.

(...)

Bir az zaman ver, aparma, ölüm,

Bırak bu borçlarımı gaytarım, gedim.⁵⁶

Dünyaya muhabbet borcum var benim,

Bırak ki, hak hesabı bitirim gedim.

(Refibeyli,1974, s. 12)

“İnsan Harareti” ismini verdiği şiirinde dostluğun, arkadaşlığın, insan sohbetinin ne denli güçlü olduğuna değinir. “Kızak kullanamıyorum, soğuğa dayanamıyorum” satırlarıyla başlayan şiirinde kar tatiline gittiğini düşündüğümüz şair, yine hayallere dalarak, Hazar’ı, Bakü’nün iliklere kadar işleyen sert rüzgarını, Bakü’nün gece görüntüsünü tasvir eder. Dostları, özlem duyan şairin etrafına toplanarak ülkenin tüm güzelliklerinden konuşmaya başlarlar. Nigar’ın gönlünü okşayan bu sohbet, insan sıcaklığının ne denli güçlü olduğunu, yurdunun güzelliklerinin, dostlarının dilinde ezber olmasıyla gururlanır.

Kızak kullanamıyorum,

Soğuğa dayanamıyorum.

Buz üzerinde kaymaya da

yoktur halim...

Cenuba, Hazar sahilinde kalıp

fikrim, hayalim.

(...)

İnsanlar duyur,

⁵⁵Calamak: Birleştirmek

⁵⁶Gaytarmak: Ödemek

Dostlar gözlerden okuyor

Garipsemiş gönlümün

intizarını.

Etrafıma toplanıyorlar,

Söz açıp tatlı tatlı,

Vesf edirler Azerbaycan baharını.

(...)

Gönlümü ısıtıyor soğukta

dost kalplerinin ünsiyyeti.

Ne kudretlisin, insan harareti.

Dost dilinde ezber olan

Yurdum, şöhretim benim,

Nizami unvanlı,

Füzuli imzalı

milletim benim.

(Refibeyli, 1974, s. 22)

Kalbini toprakla kıyaslayan şair, baharın gelişini duyduğunda otlar, çiçekler gibi yeşerdiğini belirtir. Toprak gibi içinde tohumları sıcacık tutması, içinde hep bir umut olmasını gösterir. Toprağı soğuk rüzgarların yaralaması, insan kalbinin acı bir sözle kırılması, bütün bunlara aldırmaksızın verimli olmasını da engellemez. Kalbindeki hasret yarasının derinliğini anlatmak için “yıldırım vurmuş ağacın gövdesinden ayrılan küçük yanmış budak” ifadesini kullanır. Şiirin son dizelerinde kendisini ezenin, yaralayanın insan olduğunu belirtir.

Yüreğim toprak gibidir,

Yaz nefesi duyunca

oyanıp kaldır yeşil yeşil

otlar, çiçekler .

Tohumlarını ısıtıp saklıyor içinde

Üstünden esince acı rüzgarlar.

Yüreğim toprak gibi yaralıdır;

Üstünde dikenli tellerin

Kanattığı yaraların acısı var.

Yüreğim toprak gibidir,
Hem yaralı, hem mahsullü.
(...)

(Refibeyli, 1974, s. 172)

Yoldan geçen, tanımadığı çocukları gören Nigar'ın içinde onlara karşı bir sevgi uyanır. Tanımadığı kişilere, çocuklara karşı olan bu sevgi kendisini de şaşırtır. Bu sevgi insanla, tabiatla, tüm evrenle paylaşılsa bile azalmaz. Şair için bu sevgi yüreklere ışık, ömürlere yaz, kanatlanarak nağme oluyor.

Bir birinin eteğinden tutup
yolu geçen gördüm çocukları.
Yanakları tombul tombul,
Nağmeliydi dudakları.
Muhabbetim kanatlandı,
Gönlüm birden bahar oldu.
Muhabbetim yüreğimde
Yine bin bir çalar oldu.
Ne garip bir duygudur bu,
Büyük insan muhabbeti!
(...)

(Refibeyli, 2007, s. 185)

Dünyada itibar gören, iyi dostluklara şahit olan Nigar, mutludur. Dost harareti, insan sesinin yüceliğinin farkındadır. Dostluk onun için dünyanın süsüdür. Bu süslerin arasında pisliğin da olduğunu ifade eden şair, temiz duygularla yaşamasının sebebini de dostluklarına bağlar.

(...)
Dünya insanlarla güzeldir, elbet,
Dostlukla bezenir yer küremiz de.
Ne yahşı çirkaba düşmedik bir an,
Temiz duygularla yaşadık biz de.

(Refibeyli, 2007, s. 192)

İnsani değerlerin şairin hayatında önemli bir yer edindiğini, iyi dostun tek bir lafının insanı umutsuzluktan uzaklaştırdığını belirtir.

4.1.14. Yaşam

Zorlu mücadelelerle, büyük kayıplarla geçen bir ömrün yaşanmışlıkları da keskin izler bırakır. Nigar bunu daha 6 yaşındayken yaşamıştı. Çocukluk yıllarında babasının, akrabalarının, gençlik yıllarında abisinin, olgunluk çağındaysa kardeşim dediği arkadaşlarının birer birer ellerinden ebediyen kayıp gitmesi, hayatının geri kalanında da etkilerini göstermişti. Metanetli kadın, sadakatli eş, sevecen anne ve halka şiirle hizmet etmekte olan bir şairin işi hiçbir zaman kolay değildi. Ne kadar yaşanmışlıklardan kaçmaya, geçmişini bugününe yansıtmamaya çalışsa da kalemi eline aldığı anda, dizeleri arka arkaya sıraladığında, kendi hüznünü, içindeki sonbaharı okuyucusuna yaşatır.

Nigar devrinin hem bilinen şairi, hem de Sovyetlerin en bilinen şairlerinden biri olan Resul Rıza'nın hayat arkadaşıydı. Fakat bunların hiçbirisi onun sürgün tehlikesinden kurtulmasına, tedirginliğinin azalmasına sebep değildi. Çünkü Refibeyli soyadını taşıyan herkes soğuk Sibirya'daydı. Onları düşünerek, geçmişin acı senelerini hatırlayarak kaleme aldığı "Karlı Yollar" şiiri, Nigar'ın yaşanmışlıklarını ifade eden en güzel örneklerden biridir. Nigar'ın şiirinde karlı yollar diye bahsettiği yol Sibirya yoludur. Yakınlarının sürgüne gönderildiği Sibirya yolu. Sürgüne gönderilenlerden geri dönen olmamıştı. Katledilen onca yakınından sonra, sürgünde olan yakınları için umut yoktu. Nigar'ın acısını teselli edecek kimse kalmamıştı. Daha 6 yaşındayken yaşadığı bu olayı o günlerin acı hatırası diyerek kaleme almıştır. Şiirde bahsi geçen "Bir ayrılık, bir ölüm. Hiçbiri olmayaydı" ifadesi ise türküden alıntıdır.

(...)

Sibir yolu uzun geldi,

Sibir yolu kısaydı,

<<Bir ayrılık, bir ölüm,

Hiç biri olmayaydı...>>

Karlı yollar...

Karlı yollar...

Giden gitti gayıtmadı...⁵⁷

⁵⁷ Gayıtmadı: Geri dönmedi

Karlı yollar...
 Karlı yollar...
 O günlerin acı yadı,
 Hey, uzanan karlı yollar...
 Anasının yaşlı gözü,
 Karlı yollar...
 Yaşlı gözler...
 Ne teselli, ne umut var...
 Karlı yollar...
 (...)

(Refibeyli, 1934, s. 39)

“Trende” şiiri Nigar’ın yolculuğu sırasında trenin geçtiği yolları, çıkardığı sesleri anlatmıştır. Adeta denizi andıran başak tarlasından geçerek hızını artıran tren, saatleri arkasında bırakıyordu. Yolculuğu güneşin doğuşuna ve batışına şahit olacak kadar uzundur. Gece düştüğünde ise çam ağaçlarıyla örtünmüş Kafkas`yadan akan ırmakların sesi duyulur. Gecenin ilerleyen saatlerinde ise gecede tek bir melodi sesi, trenin raylar üzerinde çıkardığı ses kalmıştır.

Yeşil dalgalı bir deniz gibi,
 Arasından tahılların
 Sürünüp geçti bizim katar,
 Süretini yükselterek
 Saatların arkasına.
 Güneş sulara doğar, batar,
 Yükselir,
 Güneşin evinden ışıklar gelir...
 Gece beyaz,
 Bir Kafkas
 Kızı gibi ince belli
 Şamların koynuna girmiş
 Irmaklardan çağılayan
 bir masal söylüyormuş...
 Kıvırcık başlı tombul söğütler

Eymişler başlarını
Mina renkli sulara...

Yol uzun,
Gece beyaz
Geceye akan
Bir ses,

bir müzik sesi var:
bu ses, bu ahenktar
melodi

Raylarda çırpınan
çarkların sesi.

(Refibeyli, 1934, s. 18)

“Yirmi Bir Yaşım” şiirinde şairin yirmi bir yaşından sora yaşanacak hayata dair umutları yer alır. Büyük arzularla Bakü'den Moskova'ya giden şair, Bakü'den ayrılmanın hüznü ve büyük şehir Moskova'nın kendisinde yarattığı heyecanla bu şiiri kaleme almıştır.

Çetin dövüşlerden geçerken başım,
Elimi sıkılmıştı yirmi bir yaşım.
Bir damla göz yaşı, sarı bir fener,
Elinden ayrılan gönülden yanar.
Katarın çarkları durmadan dönür,
Işıklar görünmür, ışıklar sönür,
Sanki vida edir Bakü uzaktan,
Bir damla göz yaşı akır yanaktan.

Sonra büyük şehir kızıl Moskova...
Burada başka alem, başkadır hava.

(Refibeyli, 1952, s. 4)

Şairin isimsiz şiirlerinden birinde yine yaşamındaki olayları aksettirmiştir. Şiirin yazılış hikayesi doktorun Nigar'a dağ havasını, doğayı bir süre yasaklamasıyla başlar. Zarar olarak nitelendirdiği şeylere baktığımızda bunlar Nigar'ın sevdiği, zevk aldığı,

yaşama duygusunu pekiştiren şeylerdir. Şairin yaşayıp, şiirler üretmesindeki en büyük kaynağı ilhamdır. Her şeyden mahrum edilen şair, çeşme başına giden kızlara seslenerek ilhamını alıp götürmelerini söyler. Belki de ilhamıyla karışan bu çeşme suyu ona yasak edilen, dağlara, derelere, çiçeklere hayat verecek, ilhamını yaşatacaktır.

Tebib zarar yazdı bana dünyanı,
Hissi, aşkı, hoş arzuları,
Çeşme üstüne giden, hey, deste kızlar,
Alın ilhamımı götürün bari.
(...)

(Refibeyli, 1959, s. 117)

Hüzün ve lirizmle dolu, şiirler yazmakta usta biri için yazı masası her zaman değerlidir. Uzun bir süre yazı masasından ayrı kalan şair, masasını yapraklar serpilmiş bir hıyabana(her iki tarafına ağaçlar ekilmiş yol) benzetir. Şair hislerini daha belirgin ifade etmek için hislerini vatandan ayrı düşen birinin vatanına kavuşmasındaki mutlulukla kıyaslar. Onun için o masaya oturmasının en büyük sebebi ilhamının gelmesidir.

(...)
Çekilince akşam karanlığı
Derin bir sessizlik doldurunca odamı,
Yandırmamış yüreğimi
Yandırmadım çırağımı...
(...)

(Refibeyli, 1959, s. 41)

Evinde hüzünlenen, düşüncelere dalan şair kendi deyimiyle kederle başbaşadır. Üç öğrenci gece yarısı yeniden üretim için eşya toplamak adına kapıyı çalar. Artık evde iki öğrenci, şair ve keder vardır. Elinde verecek bir şeyi olmayan Nigar'ın öğrencilere vermek istediği tek şey onu hüzünlendiren kederdir.

(...)
Şarap içmiyorum,
Boş şişe bulunmaz.
Çizmelerim yenidir,
Galoşlarım çok yeni.⁵⁸
Lakin başka bir util⁵⁹
Verebilirim size...
Pencereden süzülür
Dilsiz bir gece...
Hırz gibi yavaşça
Kaçmak istiyor keder.
Tutmuşuz boğazında
Şimdi üç نفر!

(Refibeyli, 1959, s. 150)

Etrafında sadık dostları, neşeli çocukları, günleri yüreğini ısıtan sohbetlerle geçen şair için sükut mezardar farksızdır. “Ben sükut istemem, sükutun dili laldır” diyerek isimsiz şiirine bu satırlarla başlar. Şair, kendisini yaşatanın kanatlı bir hayal olduğunu, kuş gibi özgür, kelebek gibi kaygısız olmak istediğini vurgular.

Ben sükut istemirem,
sükutun dili laldır.
Daha beni yaşıdan
bir kanatlı hayaldir.
İsterim bir kuş gibi
kurum her yerde yuva.
Uçum kelebek gibi
rüzgarı kova kova.
(...)

(Refibeyli, 1964, s. 51)

⁵⁸Galoş: tabanı tahtadan, üstü deriden yapılmış ayakkabı, takunya.

⁵⁹Util: Yeniden üretime yarayan atık

“Yaşlı Kız Hırslı Kadın” gençliğinden yaşlılığına kadar hırsının, açgözlülüğünün esiri olmuş birinin hikayesini anlatmaktadır. Servetini bölmek adına kimseyi hayatına almayan, para uğruna insanları dolandıran kadının yalnız başına ölümü tasvir edilir. Son nefesinde evde bir insan gölgesi, insan nefesi arayan kadın, ikinci bir insan ömrü verilseydi böyle ömür sürmeyeceğini belirtir. Şair aslında geçmişten bugüne dayanan bu hırsı, açgözlülüğü basit bir kadın üzerinden verir.

(...)

Kapadı gözlerini, doymadı dünyadan da,
Bir bir olup geçenler gülüp düştükçe yada,
Başka türlü yaşardım-diye düşünürdü-ben
Verilseydi insana ömür bir de yeniden.

(Refibeyli 1964, s. 81)

İnsan varoluşunun temelinde yeri geldiğinde yardımseverlik yeri geldiğinde nankörlük vardır. Şiirde bunun en güzel örneğini “Kurbağa ve Akrep”in hikayesinde görürüz. Çiçekleri, güneşi, mevsimleri konuşturduğu gibi burada da kurbağa ve akrebin diyaloguna şahit oluruz. Bir orman yangınından kurtulmaya çalışan akrep kurbağadan yardım ister, adeta ona yalvarır. Şiirde kurbağanın merhameti onun şimdiye kadar ne bir karıncayı, ne de bir sineği incitmemesi aracılığıyla verilir. Akrebi sırtına alan kurbağa yükünün ağırlığına aldırmaksızın onu sahile çıkarmaya çalışır. Sahile az bir yol kaldığında akrep kendi diliyle onu sokması gerektiğini söyler. İyiliğinin karşılığının nakörlük olacağına inanamayan kurbağa sebebini sorgular. Cevabındaysa huyunun bu olduğunu ve her zaman da böyle olacağını söyler.

(...)

Seni yangından, beladan kurtardım
Sırtıma bindirip sahile
çıkardım;
Biliyorum, biliyorum!-dedi akrep,-bunları
Benim hasletim budur,
sen darılma bari,
Zehrimi dökemesem
kendim telef olurum,

Hep akrep olmuşum,
yine de akrep varım!
(Refibeyli, 1969a, s. 79)

“Doğum Günümde” şiirinde doğum gününde yakut, inci gibi değerli taşlar hediye edilen şairin gözünde bu taşlar değersizdir. Şair için değerli olan, hediye olarak istediği, geniş ufuklar, dağ zirvesi, ıııklı sabah, yeşil bir çöl, dağlar koynunda zümrüt bir göldür.

Yakut, inci getirdin,
Sen birinci getirdin
Bana hediyeleri...
Gözüne kurban olum,
Gözümde yoktur benim
Taş kaşların değeri...
Bana ufukları ver,
Işıklı sabahı ver,
Kartal, kumru sesi ver.
Ceyran, cüyür otlayan
Yaşıl bir çöl bağışla,
Bir de dağlar koynunda
Hazin hazin uyuyan
Zümrüt bir göl bağışla...
(...)

(Refibeyli, 1969a, s. 10)

İsimsiz şiirlerinin birinde şair öldükten sonraki arzusunu dile getirir. Dünyadan göçtükten sonra adının değil, hazin hayalinin ve uçmak isteyen iki kanadının kalmasını ister. Kendinden sonra devam edecek nesillerin bu kanatlarını aydın ufuklara götürmesini, büyük arzuları, saf duyguları toprağın altına gömmek olmaz diye bir nevi vasiyet eder.

Demirem dünyadan göçüp gidince
 Vatanda şöhretli bir adım kalsın.
 İsterim birce hazin hayalim,
 Bir de uçmak için iki kanadım kalsın.
 (...)

(Refibeyli, 1969a, s. 94)

“Doymadım” adlı şiirinde hayatından bir parçayı vermenin yanısıra; yaşadığı, gördüğü güzelliklere doymadığını ifade eder. Necip, mihriban insanla ömür sürdüm, dostlarımdan saygı gördüm, evlatlarımı lekesiz büyüttüm diyerek adeta gurur duyar. Güzel insanlara, çok sevdiği Fuzuli gazeline, yaylalara, serin çeşmelere, çiçeklere, muğam dinlemeye, şimdiye kadar zevk aldığı hiçbir güzelliğe doymamıştır. Arada bir incinse de bu acıları küçük görerek kalbinin derinliklerine saklar. Hayatı sorgulayarak geçen Nigar, cevabını bulduğu sorulardan bazen de bulamadığı sorulardan, sorgulamaktan da doymaz.

Necip, mihriban
 bir insanla ömür sürdüm;
 Dostlarımdan, yar yoldaştan,
 muhabbet, ihtiram gördüm.

(...)
 Tatlı dilli, şuh tabiatlı
 Azeri güzelinden doymadım.
 Sevdığım, çok sevdiğim
 Füzuli gazelinden doymadım,
 Sefalı yaylalardan doymadım,
 Serin çeşmelerden doymadım.
 (...)
 Bazen cevap tapdığım,
 Bazen de tapmadığım
 sorulardan doymadım.

(Refibeyli, 1969b, s. 16)

Şairin hayatını sorguladığı şiirlerden bir diğeri de isimsiz bir şiiridir. Ömrü bir su misali akıp geçen şair, ona bahşedilen ömrü ne denli doğru düzgün yaşadığını yaşlılığının verdiği olgunlukla sorgulamıştır.

Ağır düşünceler içindeyim

bu akşam,

Bilmirem,

ömrümü düz mü,

eğri mi yaşadım.

Ömür geçti

akıp giden sular gibi.

Esip geçti sevinçlerim

bir kanatsız rüzgar gibi.

Şimdi ağır düşünceler içindeyim,

Bilmirem

kimim,

neyim?

Ey benim gençliğimi hatırlatan taze kız,

bu sözleri seninçin

yazır titreyen elim,

Yazı ki, sen heç zaman,

ey akıllı

güzelim,

Olmayasın benimdek

dünyada yapayalnız.

Ömrünün butağından

bir yaprak salmayasın

saçına den düşünce.

Böyle hazin akşamlar

ağır ağır fikirler

bahrine dalmayasan.

(Refibeyli, 1969b, s. 53)

Aynı zamanda şair kendisini bu dünyada yapayalnız görür. Şairin düşünceleri o kadar derindir ki kendisine kimim? neyim? diye sormaktan çekinmez. Şairin bu fikirleri kaleme almaktaki amacı gençliğini gördüğü bir kıza tavsiyede bulunmaktır.

4.1.15. Deniz

Denize düşkünlüğü, sevgisi bilinen şairin, deniz temalı şiirlerine sık sık rastlarız. Bu deniz çoğu zaman şairin iç dünyasını yansıtmaktadır. “Deniz” adını verdiği şiirinde de bu iç savaşın, iç dünyanın yansımaları görmektedir. Çırpınan kalbini, taşan hislerini denizle kıyaslar. Denizin kıyıya vuran dalgaları, gah coşkunu gah da sakinliği onun ilham kaynağıdır. Deniz ne kadar coşsa da kıyıya vuracağı bir sahili vardır. Dördüncü dizede şair denizle olan ortak özelliğinin ne gece ne de gündüz kalplerinin susmaması olarak nitelendirmiştir. Şiirin son dizesinde ise sevincinin, hissinin sahipsiz olduğundan dolayı her yeri aşma özelliği olduğunu vurgulayarak kendini denizden daha üstün görür.

(...)

Ne kadar coşsa da ak dalgaların,

Yine coşmanın bir sınırı var.

O dar sınırlarda sınırlı budağın,

Geçer mi sahili aşır dalgalar?

(...)

(Refibeyli, 1952, s. 49)

Yıldızlı bir gecede Karadeniz sahilinde denizi seyreden şair hayallere dalar. Gök yüzündeki parlak yıldızların Karadeniz’e dökülerek siyah dalgaları aydınlatmasını, bu siyahlığı ondan alıp götürmesini temenni eder. Adı gibi dalgalarının da kara olduğunu düşünen şair, deniz için bile mutluluk dileyecek kadar ince düşüncelidir.

(...)

Dökülsün yıldızlar Karadeniz’e,

Bu kara dalgalar dönsün gündüze,

Çıksın gök sularından geceler kızı,

Ucalsın göklere sabah yıldızı,

Çekilsin geceler Karadeniz’den;

Gülsün bizim gibi Karadeniz de!

(...)

(Refibeyli, 1959, s. 192)

“Beni Deniz Bekliyor” şiirinde denizle insanın ortak özelliklerini ortaya koyar. Denizin de insan gibi sinirlendiğini, cihan gibi kederlendiğini, devran gibi değişken olduğunu söylemiştir. Denizin renginin değişmesini her gün bir kıyafet giymesıyla bağdaştırır. Şiir dost, sırdaş bildiği denize giderken onu yolundan etmek isteyen birine denizi anlatıyormuş gibi yazılmıştır.

(...)

Gazaplanır insan gibi,

kederlenir cihan gibi,

Bazen de mest olup kalır,

tez değişir devran gibi.

* * *

Bazen sübhün hoş rüzgarı

esip gönlümü aldadır.

Beni yoldan etmeyin,

denizin gözü yoldadır.

(...)

(Refibeyli, 1959, s. 44)

Hatıralarını, kalbinin kırılmış aşkını, ızdıraplı bir aşkın hikayesini unutmak isterken denizin sesini duyar. Denizin sesini duymasıyla bu fikirlerden uzaklaşır. Kumlu sahillerde gezdiği, dalgalarını sevdiği, güneşinde yandığı günleri hatırlar. Göğsünde kendi göğsü gibi hicran yarası olduğunu belirtir. Sonda yine acı tatlı anıları unutmak isterken denizin sesini duyar.

Unutmak istiyorum hatıraları

Denizin sesi geliyor...

Unutmak istiyorum

Kalbimin sınık sevgisini,

Izdıraplı bir aşkın hikayesini,

Unutmak istiyorum

(...)

Deniz, sevdalı deniz,
Efsaneler gibi tatlı, hayali deniz,
Sevinmişim dalgalarında,
Güneşinde yanmışım.
(...)

(Refibeyli, 1964, s. 47)

Arkadaş olarak adlandırdığı denizle başbaşa kaldığı zamanlarda kimsenin ona dokunmasını istemez. Deniz insanı avutur, sakinleştirir, küçük bir çocuk gibi okşar diyen Nigar, bazen de insanları yanından kovduğunu söyler. Denize burada da insani özellikler yükler. Deniz onun için aynı insanlar gibi vefalı ve sıcakkanlıdır.

Dostumla baş başayım,
birce deymeyin bana.
Denizimle goşayam,
birce deymeyin bana.
Deniz derdi avutur,
sakin eder insanı
Denizin çok gücü var,
deniz sevir tufanı
Seni okşuyor deniz
nazlı körpeler gibi ,
Bazen kovar yanından,
kovar derbeder gibi

(Refibeyli, 1964, s. 50)

Kayıkçıdan kendisini denize götürmesini rica eden şair, bir güneş bir gökyüzü bir de denizin olmasıyla yetiniyor. Kayıkçıyla yüz yüze oturmayı hayal ederken, suda uzanan gölgeleri, etrafında kanat çırpın martıları da unutmaz.

Kayıkçı beni de götür denize,
 Oturalım seninle bir az yüz yüze...
 Bir güneş, bir sema, bir deniz olsun,
 Sularda uzanan gölgemiz olsun...
 Uçsun gağayılar dört yanımızda,⁶⁰
 Eğlendirsin bizi mavi denizde.
 Seninle bir olsam korkmarım, inan,
 Koparsa denizde fırtına, tufan.
 Kayıkçı, beni de götür denize,
 Oturalım seninle bir az yüz yüze.
 Bir deniz, bir sema, bir güneş olsun.
 Bir de gağayılar bize eş olsun.
 Kayıkçı, beni de götür denize,
 Bir olsa tufan da hoş olur bize.

(Refibeyli, 2013b, s. 16)

Kayıkçı aynı zamanda güvendiği ve fırtınaya, tufana bile göğüs germeyi göze alan bir bireydir. Şair de böyle biriyle olduğu için mutlu, fırtınalara göğüs germe gücünü kendilerinde gördüğü için huzurludur.

4.1.16. Ölüm ve Ayrılık Acısı

Nigar Refibeyli, Sovyetler döneminde sadece Azerbaycan sanat camiasında değil, bütün Sovyet ülkeleri arasında sevilen bir şairdir. Şair eşi, yazar annesi, şiirleri severek okunan kadın şair olmak, ona bu camiada değerli dostlar kazandırdı. Onların zamansız ölümü, Nigar'ı derin kedere boğmasıyla birlikte, acısını hafifletmek için yine şiirler kaleme almıştır. Bu şiirlerin bazıları sadece ismini duyduğu kahraman kişilerin ölümü üzerine yazılmıştır. Bunlardan biri de Sergey Mironoviç Kirov'du. Rusya'da devrimci olarak bilinen Kirov, Stalin devrine kadar Kafkasya'da kalmış, 1921 yılında Azerbaycan parti organizasyonunun rehberi olmuştur. Daha sonra artan popülaritesi sonucunda cinayete kurban gitmiştir. Kirov'un ölümünden dolayı duyduğu hüznü şiire döken şair, ölümünden duyulan üzüntüde sadece insanların değil bayrağın da boynunun büküldüğünü söylemiştir. Cinayete duyulan öfke ve kin sonsuzdur, özellikle de bu kişi

⁶⁰Gağayı: Martı

halk kahramanı olarak görülüyorsa. Halk, Kirov`un ölümü üzerine meydanalara doluşur ve isyanını bildirir.

(...)

Sanki büyük kainatın sındı kanadı,

Moskova`nın polat göğsü o gün kanadı.

Halkın coşgun qazabından yandı geceler,

Dilden dile gezdi onun ölmeyen adı...

(...)

(Refibeyli, 1943, s. 18)

“Ayrılık” şiiri Nigar Refibeyli`nin en bilindik şiirleri sırasında ilk yerdedir. Şiir küçük yaşında çobanlık yapmış, daha sonra aşık sanatının inceliklerini öğrenmiş saz-söz ustası aşık Hüseyin Cavan`a ithafen yazılmıştır. Şiirin isminden de anlatıldığı üzere şiir ayrılık temasını ele almıştır. Şair, bir rüyadan uyandığında ayrılığın yalan olmasını umut eden bir dostun duygularını tasvir etmiştir. Nigar arkadaşını ruh eşi olarak da tanımlamakla kalmaz, ayrılığın kalbinde yara gibi kaldığını da ifade eder. Bu ayrılık sadece ithaf ettiği dostuna olan ayrılık değildir. Nigar`ın ömür boyu maruz kaldığı acı ve ayrılıklara da bir göndermedir.⁶¹

Ben ki doymamıştım hiç vüsalından

Bana zulm eyledi yaman ayrılık.

Ne olardı bir gün durup uykudan,

Göreydim ki olmuş yalan ayrılık

(...)

Ben gördüğümde orada yaz sabahıydı,⁶²

Hoş nefes baharın ruzgarlarıydı.

Açılan ak badem çiçekleriydi,

Şimdi onlardı mı solan, ayrılık!

(...)

(Refibeyli, 1952, s. 80)

⁶¹“Ayrılık” şiirine Emin Sabitoğlu “Aman Ayrılık” isimli şarkı bestelemiştir. Şarkıyı Hatice Abbasova seslendirmiştir. Şarkıda şiirin dördüncü beyit nakarat gibi verilmiş, beşinci beyit dahil edilmemiştir.

⁶²Yaz:İlk bahar

“Beşer Oğlu” şairin kardeş bildiği, aynı zamanda ailelerinin bir üyesi olarak gördükleri Nazım Hikmet’in ölümünden sonra yazılmıştır. Bu ölüm Rezul Rıza’yı ve Nigar Refibeyli’yi derinden sarsmıştı. Cenazede her bir halkın üyesi bulunmuş, tabutunu hep birlikte kaldırmışlardı. Eğer farklı farklı kültürden olan insanlar onun cenazesini kaldırmasaydı, destek olmasaydı belki de şair Nazım’ın ölümünün ağırlığını kaldıramazdı. Nazım Hikmet’i gurbette, sürgünde değil de, sevdiği şehirde defnederek, tabutunun başında toplanan bütün komünist ülkeleri kardeşliği, dostluğu simgeler. Nazım Hikmet’in kişisel özelliklerine yer verirken, onu yufka yürekli, merhametli olarak tanımlamıştır. Nazım Hikmet vatan hasreti çekiyordu, bu hasret bir dağ gibi kalbinde yer edinmişti. Ölümüyle kendisini ebediyen karanlığa mahkum ettiğini fakat eserleriyle insanlığa ışık olduğunu yazarak şiirini sonlandırır.

Ölümün bizi
 Öyle yaktı,
 Öyle yaktı ki, kardeş,
 Ne söylemeye dilim vardı
 Ne yazmaya elim geldi...
 Bu derdin ağırlığına
 Omzunu vermeseydi halklar,
 Biz bu gam yükünü
 Çekemezdik.
 Ağlamasaydı sana
 Dünyanın anaları,
 Bir derya göz yaşı
 Dökemezdik.
 Seni gurbette değil,
 Sürgünlerde değil,
 Arzularının dünyasında-
 Sevdiğin şehirde bastırdılar.⁶³
 (...)

(Refibeyli, 2007, s. 83)

⁶³Bastırmak: Gömmek, defnetmek

Şairin kalp ağrısıyla yazdığı şiirlerden biri de Musa Celil'in aziz hatırası için kaleme aldığı "Musa" adlı şiiridir. Musa Celil'in ağırlı ve zorlu hayatı Nigar'ın kalbini perişan etmekle kalmaz, kalbinin derinliklerinde her zaman hissedeceği bir acı bırakır. Şair için Musa Celil dışarıdan sakın, sağduyulu biri olarak görünse de, içten içe her zaman coşkulu ve telaşlı biriydi. Musa Celil şair olmasına rağmen vatan topraklarına ateş düştüğünde asker kıyafeti giyerek cepheye gitmiştir. Sonradan faşist zindanları arasında soğuk duvarlarda kalmış fakat kalbinin alevini bu soğuk duvarlar dahi söndürememiş; inancını, kalbinin ateşini, vatana olan büyük sevgisini insanlara bırakarak hayattan ebediyen gitmiştir. Nihayetinde Musa Celil'in gururla dalgalanan bayrakların renginde, küçük çocukların gülüşünde yaşadığını bildiren şair, Musa Celil şiirinin Moabit hapishanesinin duvarlarından süzelerek çıktığını ve insanların kalbine giden bir yol bulduğunu belirtir.

(...)

Faşist zindanlarının
soğuk duvarları
söndüremedi
şair kalbinin alevlerini;
bırakıp gitdi insanlara
inancını, vügarını,⁶⁴
kalbinin hararetini,
vatana sonsuz aşkını.

(...)

(Refibeyli, 2007, s. 188)

"Şair Hüseyin Arif'e" adlı şiirinde oğlunu kaybeden şair kardeşine teselli veren bir insanın, bir ablanın, bir annenin sesini bize duyurmaya çalışmıştır. Şair bunu insanlık, annelik borcu olarak görmüştür. Nigar, oğlunu kaybeden şair babanın kalbini şiriyle okşamak, yarasını hafifletmek istemiştir. Şair, şair kardeşi Arif için ne kadar göz yaşı dökerse döksün bunun bir teselli olamayacağını bilir. Çünkü tesellisi olacağını bilse bir derya göz yaşı akıtmaya, başının üstündeki siyah bulutları kalbinin ahının yüksek

⁶⁴Vügar : Kendi haysiyetini, benliğini yüksek tutma, muhafaza etme.

sesiyle dağıtmaya hazırdır. Sonunda şair kardeşine yazdığı şiirlerin teselli olmasını arzular.

Bir yürek okşamak, yara bağlamak,
İnsanlık borcudur, analık borcu.
Senin üreyine değen neşterin
Benim yüreğime deydi bir ucu.

Bir azca teselli olsaydı sana,
Bir derya göz yaşı akıttardım ben,
Başının üstünde kara bulutu
Kalbimin ahıyla dağıttardım ben.

Özge ağrısına kayıtsız kalmak,⁶⁵
Ne sana, ne bana yakışmaz, kardeş.
Şair kalbiyle geldik dünyaya,
Şair tabiatlı olmalıydık kaş.⁶⁶

(Refibeyli, 2007, s. 191)

Bu şiirin hemen ardından Hüseyin Arif'in vefat eden oğlu Arif'e yazdığı "Senin" adlı şiiri yer almıştır. Bu şiirde zamansız vefat eden Arif'in tasvirini verir. Burada dünyada ne kadar Arif'lerin gittiğini vurgulayan Nigar, kederin amansız eliyle şair kardeşinin çektiği zahmetlerin heder olduğunu, dünyanın böyle vefasız olduğunu hatırlatır. Şair kaleminin verdiği hünerle oğlu için sözden bir anıt yapmasını ister. Şiirin sonunda şairi incittiğini düşünerek özür diler. Burada evladını kaybetmiş bir babaya teselli, aynı zamanda da bu teselliyle şairin kalbini incitmekten duyulan endişe de var.

Dünyadan ne kadar Arif'ler gitmiş,
Daha çok gençtir Arif'in senin.
Hoş günde, dar günde sana arkaydı
Gönlüne hayandı Arif'in senin.
(...)

⁶⁵Özge: Yabancı

⁶⁶Kaş: Keşke (Şiirin kafiye düzeninin bozulmamamsı için kelime orijinalinde olduğu gibi verilmiştir)

Yurdumun gencini tasvire başla,
 Nurlu hayalleri ışıklar saçsın,
 Seni incittiysem beni bağışla,
 Ama şirin candı Arif'in senin.

(Refibeyli, 2007, s. 192)

“Arkadaşım Benim” şiiri yakın arkadaşı, kardeşi bildiği Nezaket'in ölümü için yazılmıştır. Arkadaşının gurbetten cenazesinin kapalı demirler içinde gelmesi Nigar'ın kalp ağrısına, büyük bir kedere sebep olur. Sadece ölümünden duyduğu kedere yer vermeyen şair, aynı zamanda iki arkadaşın yaşadığı hayat hikayesini de anlatmıştır. Güzel sesli arkadaşının ölümünü unutmaya çalışırcasına onu hatıralarında canlandırmıştır. Nezaket ile aynı kaderi paylaşmış, babasız, kimsesiz büyümüşlerdi. Gençliklerinde kaygıları, tedirginlikleri hiçbir zaman son bulmamıştı. Kötü insanların sözlerine, amellerine maruz kalsa bile, iyi insanlar onlardan desteklerini hiçbir zaman esirgememişti. Sadece hayatları aynı olmakla kalmadı, edebi fikirleri, düşünceleri de bu yolu izlemişti. Hayatlarının zor zamanlarında ellerinden tutan eşlerinden de bahsetmeyi unutmamıştır. Zamanın şartlarını göz önünde bulundurunca Nigar ve Nezaket gibi aynı kaderi paylaşan biriyle evlenmek, onlara destek olmak sevginin yanı sıra, çok büyük cesaretti.

Cenazeni gurbetten
 uçakla getirdiler:
 Kapalı demir yatağında
 vatan toprağına
 yetiştirdiler
 Soğuk parmaklarıyla
 yapıştı kalbimden, -
 bu dert benim, bu gam benim,
 Nezaket, Nezaket,
 aziz, mihriban
 arkadaşım benim.
 (...)
 Çocukluk yıllarımız

yetimlikle, möhnətlə keçti,⁶⁷

Gençliyimiz

kaygıyla, zahmetlə keçti...

Ne devletli akrabaların

gölgesinə sığındık,

ne şöhrətli dostların.

Yetim büyüdük,

dünyanın bütün

yetim çocukları gibi-

cefakeş, çətin..

(...)

(Refibeyli, 2007, s. 193)

Mirze Elekber Sabir Azərbaycan edebiyatında yeni satirik akımın kurucusudur. Şiirlerinde eğitimsizliği, cəhəleti, ən önemlisi də həkı eleştirmişti. Molla Nesreddin gibi ünlü, satirik derginin önde gelen yazarlarındandı. Bu büyük üstad Nigar'ın hem hocası hem de gözde şairlerinden biri olmuş, onun için “Sabir`e” şiirini kaleme almıştır. “El için ağlayan / Gözünden olur” atasözüyle başlayan şiirde, Sabir'in acılı, kaygılı, kayıplarla geçen hayatından bahsedilmiştir. Halkı, esaret, cəhəlet zəncirlerini kırmaya çağıran okul, eğitim, medeniyet diye bağırان bir şairin deyimde söylendiği gibi gözünden olmadığını vurgular. Sabir, el için ağlamakla kalmadı, el için savaştı. Sadece kendi ülkesinde değil, Türk dünyasının hiç sönmeyen çırağı haline geldi. Sabir'i hor gören de oldu, taşıyanlarla da karşılaştı. Bu atılan taşlardan Sabir kendine büyük bir heykel, ölmez bir isim bıraktı.

(...)

Ehtişami- milleti

talان olanın gününe ağlayan,

Yüreğini

Vatanının yaralarıyla dağlayan,

Esaret, nadanlık, cəhəlet

Zincirlerini kırmaya çağıran

⁶⁷ Möhnət: Zahmet, Eziyet, Kaygı,

Mektep, marif, medeniyet diye
 bağırın...
 sanatkar gözünden olmadı...
 Gözlerinin nuru onun
 Şöle çekti⁶⁸
 Mazlum şark ellerine.
 Gözlerinin yaşı onun
 İnci gibi sepelendi
 Yazık vatan toprağının
 vakitsiz solan güllerine,
 Yanan bir yüreğin
 şölesinden ışıkladı vatan,
 onun yanıklı nalesinden
 uyandı vatan,
 uyandı vatan...
 (...)

(Refibeyli, 1964, s. 20)

Nigar'ın şair çevresi ona arkadaşın da öte kardeşler kazandırmıştı. Bu şair kardeşlerine yazdığı “Benim Şair Kardeşlerim” şiiri altında isimlerini vermeden, onların ortak özelliğini toplamıştır. Bu şairler sözünün eri, her ortamda lafını esirgemeyen, özgürlüğün meşalesi, halka ömrünü veren, eserleriyle onlara ışık olan kişilerdir. Şair, bu kişileri yer yüzünde bir bahar olarak nitelendirir. Bu kişilerden bazıları 1937 yıl represyonunda (toplu ceza) işkence verilerek öldürüldü. Bu şairler ne kadar zulümlere maruz kalsalar da zalimlere boyun eğmediler. Şair devrinin aynasıdır diyen bu şairler, elini kaleme aldığı devrinin zoluklarının kaleme alınması gerektiği fikrini savunurlar. Nigar da bunu şairlerin zamanının hak sesi olarak verir.⁶⁹

Gah esebe, gah yorgundur,
 Gah tufanlı, gah durgundur,
 Gah aşiktir, gah vurgundur

⁶⁸ Şöle: Ateş, Parıltı, Işık

⁶⁹ 1937 yılı repressyonu Stalin döneminde Türk dünyasının, aynı zamanda Azerbaycan'ın öncü aydınları vurulmak suretiyle katledilmiştir.

Benim şair kardeşlerim.

(....)

Uzaklardan gelir ünü,

Salamlayır nurlu günü,

Halka verer öz ömrünü

Benim şair kardeşlerim.

(...)

Öz yurdumun nefesidir,

Zemanenin hak sesidir,

Söz mülkünün ustasıdır

Benim şair kardeşlerim.

(Refibeyli, 1993, s. 71)

“Ağlasın” şiirini bir dostun ölümü üzerine yazıldı diye bildirmiş, fakat bu dostun kim olduğunu belirtmemiştir. Ama şiirin merhum şair Mikayıl Müşfik’e yazılmış olabileceğini düşünmekteyiz. Yasını tutuğu insan itibarlı, sadakatli biridir. Şair insanları onun matemini için ağlamaya çağırmıştır. Ölümüne üzüldüğü kişi uğruna feryat edip ağlanacak biridir. Çünkü bu insan halkına, eline değer vermiş, geride temiz isim bırakıp gitmiştir.

İnsanlara, saadete inanan,

İtibara, muhabbete inanan,

Hoş arzuya, hoş niyete inanan

Bu insanın matemine ağlasın.

Ayrılık gamıyla deyip gülmeyen,

Göz yaşını gözlerinden silmeyen,

Feğan edip ağlamayı bilmeyen

Öz dahili aleminde ağlasın.

O yaşadı doğma elin aşkıyla,

Azat halkın, azat dilin aşkıyla,

Ömür sürdü bir güzelin aşkıyla,

Goy dostları son gamında ağlasın.

Nakam ölmez evlat goyup gidenler,
 Temiz, güzel bir ad goyup gidenler,
 Nesilleri mutlu goyup gidenler
 Ayrılığın bu deminde ağlasın.

(Refibeyli, 2007, s. 18)

Şairin sanatçı arkadaşlarına olan sevgisini bildiren şiirlerinden biri de aktör ve yönetmen, Resul Rıza'nın kardeşi Suğra Hanım'ın eşi İsmayil Afandiyev'in hatırasına yazılmıştır. Şiirine artık hayatta olmayan İsmayil'i anarak kaleme almıştır. Arkadaşı artık hayatta yoktur fakat bu hiçbir şeyin sonu değildir.

Herden gülüşün düşür yadıma,
 Herden gamın, melalın,
 Her şeyi sezebilen,
 Her şeye dözebilen
 Kalbin, perişan halın.
 Sakit akan sular gibi
 akıp gittin.
 Dostların yüreğinde acı bırakıp gittin.
 (...)

(Refibeyli, 2007, s. 47)

Her şey olması gerektiği gibi, kendi akışında devam edecektir. Yine bahar gelecek, bahçelerde çiçekler açacak, yasemenler budaklardan sallanacak, kuşlar gurbetten yurda dönecek, güneşin her zamanki gibi doğacak, batacak, hicran olacaktır. Bir tek o dönmeyecektir.

4.1.17. Sevdığı Kişilere Yazdığı Şiirler

4.1.17.1. Resul Rıza'ya Yazdığı Şiirler

Nigar Refibeyli ile Resul Rıza'nın dillere destan sevgisi herkesin saygısını kazanmakla kalmamış, şiirlere konu olmuştur. Resul Nigar'sız yapamazdı diyen oğlu haklıydı. Birbirlerinden ayrı kalmaya dayanamayan bu iki ismin, ölümleri arasında da üç aylık bir zaman vardı. Elli yılı bulan birlikteliklerinde, sanat hayatlarında birbirlerine

şiiirler yazmışlardır. Bu şiiirler dillere destan olmuş, yarıdan fazlasına şarkı bestelenmiştir. Halk şairi Mirvarid Dilbazi “Acı Tatlı Hatıralar” adlı makalesinde onların gençliğini şöyle anlatır:

Resul Rıza yeri geldiğinde sert, yeri geldiğinde yumuşak, akıllı, tedbirli, medeni bir gençti. Nigar hanım mülayim, akıllı, şair hayalli, ince, mülayim, güzel bir kızdı. O zamanın kızları da, erkekleri de beğendikleri insan yalnız manevi zenginlik, saflık, temizlik arıyorlardı. Bu yönden onlar birbirlerini duydular, beğendiler, sevdiler, seçtiler, nişanlandılar. (Dilbazi, 1983, s. 128)

Eşine yazdığı şiiirlerin ortak özelliği “Ben” kullanımından çıkıp, “biz” ifadesini kullanmıştır. Ne gençliklerinde yaşadıkları zorluklar ne de ayrı düşme korkusu onları birbirinden ayırmamıştır (Hayal, 2004, s. 44). Nigar, her şeyden önce sadakatli bir eştir. Onun Resul’a olan bağlılığı, sevgisi kıyaslanamazdı. Eşini cepheye gönderdiğinde, ondan bir mektup alamadığı zamanlarda büyük bir metanet göstermiştir. Küçük Anar’ını bırakmak fikri zor olsa da, eşinden haber alamayan Nigar cepheye gitmek bile ister. Her gün kara haberlerin arasında “geleceğim” sözüyle son bulan bir kağıt bekleyen Nigar, mektup gelmediğinde bile umudunu tüketmez.

Resul’la olan gönül bağı en güzel anlatan şiiirlerden biridir “Uzakta”. Ne bir gençlik macerası, ne de bir sevda hevesi değildi onları bağlayan. Yılların sınavından çıkmış, nice engellere göğüs germiş büyük bir aşktır.

(...)

Ben seni cephelere yola salıp bekledim...

Haberini uzaktan alıp, alıp bekledim...

Bazen haber gelmedi, avutmadım kendimi,

Yollarından çekmedim hasret dolu gözümü.

Başım ateş içinde kollarıma yaslandı,

Adın çekildiğinde kipriklerim ıslandı.

Biz hiç ayrı kalmadık felakette, kederde.

Birlikte güldü bize gurur da, sevinçler de.

Şimdi hasret yaşını gözlerimden silirem,

Yanında olmasam da, kalbindeyim, bilirem.

(Refibeyli, 1959, s. 98)

Nigar Refibeyli'nin en çok bilinen şiirleri eşine yazdığı sevgi, hasret dolu şiirlerdir. Bunlardan en önemlisi de 1950'li yıllarda Resul Rıza'nın ela gözlüne yazılan "Neyleyim" adlı şiiridir. Şiir halk arasında "Ela gözlüm" olarak bilinmektedir. Sadece Nigar değil, bahçede birlikte ettikleri, nergiz, menekşe, karanfil, yasemen çiçekleri de hasret çekmektedir. Şiirin her dizesinin sonu neyleyim? diye soran şair, kendisinin de bir şey yapamayacağının farkındadır. Aslında onun bu hasretinin, intizarının beklemekten başka bir çıkış yolunun olmadığını farkındadır.⁷⁰

Ela gözlüm, senden ayrı geceler
Bir yıl kadar uzun olur, neyleyim?
Bahçemizde kızıl güller her sabah⁷¹
Erken açır, vakitsiz solur, neyleyim?
(...)

(Refibeyli, 1959, s. 129)

Bu şiirler sadece yazıda kalmadı, aynı zamanda ülkenin en ünlü bestecileri bu şiirleri müziğe döktü, en ünlü sanatçılar bu şarkıları seslendirdi. "Ela Gözlüm"le ilgili Anar, "Sizsiz" adlı romanında şöyle bahseder:

Ben şarkının hangi şiire bestelendiğini bilmiyordum ve şaşırdım ki; acaba neden Emin, elinde yeni metinler olmasına rağmen eski bir şiire müracaat etmiştir. Şarkının ilk sözlerini işittiğim gibi her şeyi anladım. Sırf bu sözler- artık dünyadan göçmüş insanı seslendirmesi- bestekarın kalbini titretmişti. Çağırdığı kişinin yokluğunu Emin biliyordu, Akif biliyordu, hepsi biliyordu, bir tek annem bilmiyordu. Annem için bu sadece şarkıydı- Fidan için, Terane için, bütün bilenler için acıydı, azaptı, dertti. (Anar, 1992, s. 547)

Nigar sevgilisini uzaklara uğurlamıştır. Uçaktan görünen geniş semanın, gemiden görünen sonsuz deryanın sevgilisinin gözünden nasıl görüldüğü şairin merakına sebep olur. Şiirden anlaşılabileceği üzere onun sevgilisi gezmeyi, çiçekleri, mert, alnı açık insanları, yaz yağmurunu, karı, kısacası doğanın yarattığı insanoğluna has

⁷⁰ "Neyleyim" şiirinin müziğini Azerbaycan'ın ünlü bestecisi Emin Sabitoğlu bestelemiş, Akif İslamzade seslendirmiştir. Şarkı 1978 yılında, Resul Rıza'nın vefatından sonra, Nigar Refibeyli'nin ömrünün son günlerini hastanede geçirirken bestelenmiştir.

⁷¹ Kızıl Gül: Gül. Azerbaycan Türkçesi'nde Gül, Kızıl Gül adıyla geçer.

bütün güzellikleri seviyor. Şiirin sonunda vatan sevgisine değinen Şair; nereye gidersen git, vatana bağlı kalbini uzaklara götürme diye tavsiyede bulunur.

(...)

Her zaman yarına, v sala

umut bağladım...

Havalar geniş,

deryalar derin,

neler görüyor senin ışıklı gözlerin...

(...)

İyi yolculuklar, sana

uğurlar olsun.

Nereye gidersen, git,

benim derya sabrımı bitirme...

Nereye gidersen, git,

benim vatana bağlı kalbimi

gitdiyin uzak yollara

götürme, azizim, götürme...

(Refibeyli, 1964, s. 8)

Eşine olan sevgisini, hasretini ifade eden en güzel şiirlerden biri de ‘‘Bir son bahar da düştü ömrümün takviminden ’’ diye başlar. Ömür takviminden her gün yaprakları eksilen Nigar’ın eksilmeyen tek hissi eşine olan sevgisi ve hasretidir. Sevdieği bir kocaman dağ olsa onu yıkma gücüne sahip şair, yüreğindeki en ince teli koparacak cesareti kendinde görmez. O sadece eş, sevgili değil, aynı zamanda en yakın arkadaőıdır. Onsuz ilkbaharın kokusu olmaz diyen Nigar, yine o olmazsa bir dünya mutluluk bile çok az diye vurgular. Baharın  i ekleri sensiz a masın, ömrüm, şiirim sensiz olmasın diyerek şiirini sonlandırır.

Bir son bahar da düştü

 mr m n takviminden.

Ne sana muhabbetim,

ne hasretim azaldı.

(...)

Bir kocaman dağ olsan
seni vurup yıkardım,
Yüreğimde en ince teli nasıl kopartım?
(...)
Sen olmasan baharın,
yazın etri olmazdı.
Sen olmasan bir dünya
sevinç bile çok azdı.
Baharın çiçekleri
açıp solmasın sensiz.
Ömrüm sensiz olmasın
şiiirim olmasın sensiz.

(Refibeyli, 1964, s. 39)

“Gözlerin yüreğimin içine bakardı” diyen Nigar, Resul’un onu ne kadar derinden, içten tanıdığını, o yüzden bir şey saklayamadığını bu şiirinde ortaya koyar. Resul, onun yollarını aydınlatan ışıktır. Ömürlerini lekesiz yaşamalarını, çeşme suyu gibi saf, ayna gibi lekesiz ifadeleriyle belli eder.

Gözlerin yüreğimin içine bakardı,
Hiç bir şeyi saklayamazdım senden.
Fikrin düşüncelerimin aleminde
şimşek gibi çakardı,
Yollarımı ışıklandırardın, sen.
Ömrümüzü çeşme suyu gibi saf,
Ayna gibi lekesiz yaşadık,
pak ve temzi yaşadık,
Öyle maddelerden yoğrulmuştu ki
varlığımız-
Ne leke kalırdı onda, ne kara.
Dağa yaslanır gibi
Arkalanıp yaşadık
halkımıza, sadakatli dostlara.

(Refibeyli, 1974, s. 27)

Onların sevgisi, aralarındaki uyum, güven o kadar güçlüydü ki, iftiralarla karşılaştıklarında bile temize çıkmayı başardılar. Tanınmış bireyler olmaları hep halkın desteğini almalarına, koruyup kollanmalarına sebep oldu. Onlar için halk yaslanabilecekleri bir dağdı.

4.1.17.2. Çocuklarına Yazdığı Şiirler

Anar, Nigar Refibeyli ve Resul Rıza'nın ilk çocuğudur. Modern dönem Azerbaycan edebiyatının önde gelen yazarı, senaristidir. Nigar, Anar'la, genel olarak evlat sahibi olmakla ilgili, evlat sevgisiyle olan görüşlerini şöyle aktarır:

Halk: <<evladı olan ölmez>> diyor. Bu kelimedede ne kadar büyük bir felsefi mana vardır. Mesele insanın cismen evladı olup olmamasında değil. Hangi manada olursa olsun, insanın <<yerinde duracak varsa>> onun yalnızca neslini değil, işini, fikrini devam ettiren varsa, onun amalının, arzusunun varisi yaranmışsa, o ölümsüzdür. Evlat- gelecektir, evlat- umuttur. Evlat birinde sönen hayatın başkasında devamı, ölümsüzlük, ebediyet demektir. (Refibeyli, 2007, s. 305)

Onun için bu umut, gelecek Anar'dı. Nigar'ın yazısında bahsettiği gibi, fikirlerini, arzusunu devam ettiren Anar, yeni dönem Azerbaycan edebiyatının öncü yazarlarından biri olmuştur. İlk evladı olan Anar'a yazdığı şiirlerde diğer şiirlerinden farklı olarak annelik duygularını daha çok hissettirmiştir. .

Oğlu için yazılan şiirlerde, bütün annelik hisleriyle yazılmış şiirlerinde görülen samimiyeti, ilk kelimesi anne olan bebeğin annesinde uyandırdığı o ince duyguları ifade etmiştir. Genç yaşında anne olan Nigar, oğlunu bu kargaşalı yıllarının yadigarı, yaşam çiçeği olarak ifade etmiştir, oğlunu ömrünün ilkbaharı olarak adlandırmıştır. Yeni yeni yeşermiş, yaşam dolu, canlanmaya, büyümeye can atan, etrafa güzellik yayan ilkbaharla eş değer kılmıştır. Her anne gibi onun için de evladı dünyanın en tatlı bebeğidir.

Ey mihriban körpe, gülüşlerinden
Ben duydum bu sabah ömrün dadını.
Yüreğim titredi yine derinden,
Söylerken dudağın benim adım...
Sen “anne” dedikçe titriyor kalbim,
Ey benim sevimli hayat çiçeğim!

(...)

(Refibeyli, 1943, s. 27)

Evladını göğsünde yatıran şair, onun için gelecek hayal etmekle kalmaz. Zorlu koşullarda yaşayan bebeklerin hayatlarını da bir nevi kıyaslar. Bunun hemen ardından, evladının büyüüp okula gittiğini, asker olduğunu hayal eder. Şiirde anne sevgisinin yanı sıra vatan sevgisine de yer verilmiştir. Oğlu büyürken en büyük temennisi vatana hizmet etmesidir. Şair için ülkesinde mutlu, kaygısız çocukların büyümesinde en büyük rolü vatani koruyan askerler, vatan uğrunda savaşanlar oynamıştır.

(...)

Sonra yıllar geçer, zaman değişir...

Sen, oğlum, olursun bir kızıl asker...

(...)

Arzum budur seni görüm savaşan

İnsanlık uğrunda, insan uğrunda,

Bir kızıl güneşli cihan uğrunda!..

(Refibeyli, 1943, s. 28)

“Anar`a” şiirini oğlunun çocukluk döneminde yazdığını düşünebiliriz, fakat Anar şiirde bahsedildiği gibi küçük değildir. Şiirde bir yandan oğlunun büyüdüğüne, yaylalara misafir olduğuna sevinen anne profili, diğer yandan da evladına hasret duyan bir anne karşımıza çıkar. “Söylediler hayransın gül kokusuna / Gül katdım şiirimin her bir satırına” diyen anne, oğlunu ceylan gözlü olarak tanımlar.

Hicranın ağırdır, döze bilmirem,⁷²

O uca dağlardan in gel, Anarım.

Küçük ayakların yaman yoruldu,

Göğüsümün üstede dinlen Anarım.

(...)

(Refibeyli, 1959, s. 129)

⁷²Döze bilmirem: Dayanamıyorum

Şairin “Oğlumdan Ayrıldığım Gece” adlı şiiri de “Anar`a” şiirinde bahsettiği duygu ve düşüncelerle eşleşir. Burada da oğul hasretinin, “evladından ayrılan anne gece uyur mu?” sorusuyla dile getirmiştir. Annelik duygularıyla kaleme aldığı şiirde evladının yanında olmasa da, fikirleriyle onu izler ve günlük yaşantısını şiire aktarır. Şiirin sonunda vatan sevgisine de yer verir ve bunu evladına aşılar.

(...)

Sen şimdi uyanık mısın,⁷³

gözünde uyku var mı,

Balasından ayrılan

ana gece yatar mı?!

Ben daha uyumadım

yanımda boştur yerin,

Kapandı mı ay körpem,

o uzun kipriklerin...

(...)

(Refibylı, 1964, s. 175)

“Toy” adlı şiirinde ise büyüttüğü evladını evlendirip kendi evine uğurlayan annenin hem sevinci hem de kıskançlığı yer almaktadır. “Bırak cepheler ayırmasın bizi evlattan / Bırak götürsün oğulları güzel gelinler” diyen şair, sadece kendi oğlu için değil, oğlu olan bütün anneler için aynı dileği dilemektedir.

Deyirler ki, kıskanıyorsun, annesin, elbet

Oğlun bugün toy eyleyib senden ayrılır.

Ben ne deyim ki, bu sözlerde var bir hakikat,

Ele bil ki, ruhum indi tenden ayrılır.

(...)

(Refibeyli, 1964, s. 15)

Bir şairin sevgisini, mutluluğunu, acısını, üzüntüsünü, hasretini ifade edebildiği en iyi yer şiirleridir. Nigar oğlu Anar`a olduğu gibi, kızları Terane ve Fidan`a da şiirler

⁷³Oyaq: Uyanık

yazmıştır. Şairin evlatlarına yazdığı şiirlerin dikkat çekici özelliği onların sevgi hissinin, annelik duygusunun kabarık şekilde ifade edilmesidir.

En küçük kızı Fidan'a yazdığı şiirler Anar'a yazdığı şiirler gibi hasret içermektedir. Fidan için "Gittin", "Fidan'a", "Kızıma" şiirlerini yazmıştır.

Fidan, Arap dili ve edebiyatı uzmanıdır ve işiyle alakalı 1969'da yurt dışına yaşamaya gider. Bu dönemde Nigar kızına olan hasretini dile getirmek için "Gittin", "Fidan'a" şiirlerini yazmıştır. Kızının menekşelerin açtığı, güllerin koku saçtığı güzel bir ilkbahar günü gelmesini arzulamaktadır. Bekleyişte olan bir anne görüşüp görüşmeyeceklerine dair bir ihtimal olup olmadığını da sorgular. Belki de bu ihtimal kızının gelmeyeceği için değil, şair ömrünün buna yetmeyeceğiyle alakalıdır.

Fidan'ım nazlı dilberim
Menekşeler açınca gel,
Yollarında kaldı gözüm,
Güller koku saçında gel.
Fidan'ım, sensizim, ama,
Buluşmaya var mı güman?⁷⁴
Beklerim seni her zaman,
Uykularım kaçınca gel.
Çağırırım ilk baharda
Seni beklerim yollarda,
Bırakma beni intizarda,
Sen turnalar uçunca gel.

(Refibeyli, 1974, s. 29)

Gittin,
gecelerimin
şirin uykusunu apardın.
Gönlümün
sevinç, gurur duygusunu apardın.
Hasretim, hicranım benim,
Umutum, gümanım benim.

⁷⁴Güman-İhtimal

Açılan çiçeğe,
 Suyun aynasına,
 Sevişen kuşların
 akşam sevdasına
 Bakıp bakıp sevinemiyorum
 Sen gedenden beri ey kızım,
 Doyunca deyip gülebilmirem,
 dinebilmirem...
 (...)

(Refibeyli, 2007, s. 34)

Fidan`a yazdığı üçüncü şiiri olan “Kızıma” Fidan`ın düğün gününde yazılmıştır. Şiirde beyaz gelinlikle gördüğü, alını açık, yüzü pak, emelleri güzel kızını tasvir eden, şairane bir annenin yanı sıra, bir annenin evladı için güzel dileklerde bulunmasını da görürüz. Kızına olan dileklerini söyledikten sonra şair bütün dünya için güzellikler dilemiştir.

Ne güzelsin, geçengsin⁷⁵
 Gelinlikler içinde.
 Gül çiçekle süslenmiş,
 Ey kızım, yolların da.
 (...)
 Ben size bakıyorum
 Düşünüp derin derin,
 Sevindiri gönlümü
 Güzel, saf amellerin.
 (...)
 Yer yüzünü süsleyen
 Gül ve çiçek olsaydı,
 Bu dünya senin gibi
 Güzel-göyçek olsaydı...

(Refibeyli. 2007, s114)

⁷⁵Geşeng: Güzel. Şiirde güzel kelimesine eş anlamlı kelime olarak kullanılmıştır.

“Yer Küresi” adlı şiirinde doğum gününde babasının Terane’ye yer küresi hediye etmesinin Terane’de uyandırdığı mutluluk hislerini yansıtmıştır. Kızı elini yer küresinin üzerinde gezdirerek ülkeler, dağlar, denizler, çaylar hakkında sorular sorar. Terane’nin anne ve babasıyla bütün dünyayı gezme arzusu şair annenin mısralarına dökülür. Şiirde sadece Terane’nin çocukluk arzusu değil, anne babanın evladı için güzel dilekleri de yer alır.

Ad gününde kızıma Yer küresini
 Hediye getirdi atası akşam.
 Çocuğun gül gibi açıldı üzü,
 Yandı gözlerinde şirin bir ilham.
 (...)
 -Ata, ne yahşıdır ölkeler, - deyir,
 Bir fereh içinde çırpınır çocuk –
 Gel gedek dolaşak dünyanı biz de...
 Körpenin bu şirin arzusuna bak.
 (...)
 Gezip dolaşırsın sen de dünyanı.
 İnsanları doğma kardeş göresin.
 Ne ezilen bir halk, ne aç bir çocuk,
 Ne anne gözünde bir yaş göresin.

(Refibeyli, 2007, s. 52)

Moskova’da hastanede olduğu dönemde yazdığı “Terane Kucağında Bize Bahar Getirdi” şiirinde karlı kış günü kızının memleketinden getirdiği nergislerin, yeşil taze salatalığın, soğuk bir kış gününde hastaneye adeta bahar getirdiğini anlatmıştır. Şiirin ilk dizelerinde Moskova’nın soğuk, karlı havasını anlatırken, son dizelerinde nergislerin kadınlar arasında paylaşıldığını ve bunun mutluluk getirdiğini belirtmiştir. Nigar’ın fikirlerine göre kadınların çiçekleri bu denli sevmesinin sebebi de dünyada mal mülk paylaşılırken kadınların bahtına çiçekler düşmüştür.

(...)
 Terane gelir, basmış sinesine
 Naylon poşette getirdiyi

nergisleri;-
 Şahta vurup donurmasın diye.
 Bakü`den göndermişler hediye.
 (...)
 Hasta, yorgun kadınlar
 toplaniyor başına
 Abşeron kokulu nergislerin
 Umut büyük, umut derin.
 Sevinç bir an kalkır
 şahlık tahtına
 Servet paylananda dünyada
 Çiçekler düşmüş
 kadınların bahtına.
 (...)

(Refibeyli, 2007, s. 25)

Kızı Terane`ye ithafen yazılan şiirinde, ömrünün son baharında, hayatının son yıllarında olduğunu yazmıştır. Şiir bu kitapta yayımlandıktan yedi sene sonra Nigar hayatını kaybeder.

Ömrümün hazan çağındayım,
 Terane,
 Güz çağındayım...
 Hatıralı günler
 Kızıl kızıl yapraklar gibi dökülür,
 Ömrümün çıplak dallarında
 Şafaklı bir umut gülür,
 O sensin, Terane`m,
 O sensin...
 Rüzgarlarda yeşil bir dal gibi
 esen,
 O sensin, Teranem,
 O sensin...

(Refibeyli, 1974, s. 208)

Defalarca savaşmak zorunda kaldığı kanser, her seferinde ona artık bu son dedirttiği, umudunu kaybettiği zaman ortaya çıkmış bir şiiirdir. Anılarını son baharda dökülen altın yapraklara benzeten Nigar, Terane`yi bu sonbaharda yeşeren bir umut olarak görmüştür.

4.1.17.3. Torunlarına yazdığı şiirler

Şair “Aysel`im Aysel” şiirini kızı Fidan`ın tek çocuğu için kaleme almıştır. Sonbaharda dünyaya gözlerini açan ela gözlü Aysel`in ağlaması Nigar için bir nağmeden farksız. Beşiğin başında torununu seven şair, bebeğin sürekli ellerini açmak istemesine, rahatlığa kavuşmak istemesine şahit olur. Aysel`in bu azmini gören şair dünyada yalnız güçlü olanların özgür yaşadığını, büyüdüğünde adımları sağlam olursa, özgür yaşayacağı tavsiyesinde bulunur.

Evimizde yeni bir nağme gibi
 Seslendi bağırtıların,
 Aysel`im, Aysel!
 Töhfesi oldu bize
 Bu yılki son baharın...
 (...)
 Belekler, bağlar içinde
 Kurtulmak, kaçmak
 istiyorsun...
 Körpe, zarif çiçeğim,
 Ela gözlü göyçeğim,
 Bil, varlığın bir amansız
 kanunu var,
 Dünyada azat yaşar
 Yalnız güçlü olanlar.
 (...)

(Refibeyli, 1974, s. 19)

Son yıllarda yazdığı şiirlere dahil olan “Muhabbetim Bölünmedi” şiiri Nigar`ın torun sevgisinin kalbinde ne denli yer edindiğine şahit oluruz. İlk torunu erkek olan

şairin duyduğu mutluluk dünya kadardır. İkinci torunu olacağını öğrenen Nigar, bu büyük sevginin nasıl ikiye bölüneceğini düşünür.

Birinci nevem oğlandı,⁷⁶
 Bir dünya sevinç getirdi
 anadan olanda.
 Yüreğimde önceler duymadığım
 bir muhabbet uyandı.
 (...)

 Muhabbetim bölünmedi,
 az olmadı
 Oğlan nevem, kız neveme
 muhabbetim yeter oldu,
 arttı, arttı,
 azalmadı.

(Refibeyli, 2007, s. 184)

Sevgisi ne ikinci torunu olduğunda ne de üçüncü torunu olduğunda bölünür. Bilakis eskisinden daha fazla, daha sağlam olur.

4.2. Biçimsel İnceleme

Nigar Refibeyli'nin Şiirler I, Zafer Nağmesi, Şiirler II, Anaların Sesi, Şiirler III, Şairin Kütüphanesinden, Denizin Sesi Geliyor, Işıklı Dünyam, Ana Sesi, Güneşten Gençlik İstedim adlı bütün şiir kitaplarındaki şiirleri biçimsel açıdan incelenmiştir. Öncelikle şiirleri veznlere ayrılmış ve uyak düzenleri belirlenmiştir. Aruz vezninde yazılan gazelleri bu başlık altında verilmiş, kalıplarına göre ayrılmıştır. Hece veznine ayrılan şiirleri yedili, sekizli, on birli, on üçlü, on dördü, on beşli ve on altılı olarak hece kalıplarına ayrılmıştır. Serbest vezinde yazılan şiirler “Serbest Nazım Şekliyle Yazılan Şiirleri”, koşma ve semai tipinde yazılan şiirleri ise “Halk Şiirinden Alınan Nazım Biçimleri” başlığı altında verilmiştir. Vezin olarak hece vezninde olan ama belli bir kalıba uymayan şiirleri de farklı bir başlık altında incelenmiştir. İncelenen bütün başlıklarda şiirlerin tamamının adı ve örnek şiirler verilmiştir.

⁷⁶ Neve: Torun

4.2.1. Vezin

Nigar Refibeyli şiirlerini kaleme aldığı yıllar boyunca aruz, hece ve serbest vezinde şiirler yazmıştır. Şair aruz vezninin daha çok gazel tipinde üç şiir kaleme almıştır. Fakat Nizami Gencevi`den, Mehseti Gencevi`den ve Fuzuli`den rubai ve gazelleri Azerbaycan Türkçesi`ne çevirmiştir. Kendisi ise daha çok hece ve serbest vezinde şiirler kaleme almıştır. Aruz ve hece vezninde yazdığı şiirler aşağıdaki başlıklar altında incelenmiştir. Serbest vezinde yazdığı şiirler ise ayrıca başlık olarak Cem Diliçin`in sıralamasına göre “Serbest Nazım Şeklinde Yazılmış Şiirleri” olarak verilmiştir.

4.2.1.1. Aruz Vezni

Nigar Refibeyli Azerbaycan klasik şiir geleneği olan aruz vezninde de şiirler yazmıştır. Şair klasik nazım şekillerinden gazel tipinde olan üç şiiri vardır.

Yene yarım bu gece könlüme mehman olmadı,
 Bezme saldı meylini saf üze heyran olmadı.
 Keyfi eğyar ile çekti özgeler meclisinde,
 Yarım öz yarı ile bir dem mihriban olmadı.
 Akıtıp göz yaşımı ben geceler çok ağladım,
 Neden ol insafsızın hali perişan olmadı.
 Dediler, gül gibisin, gül ki fegan etmez, Nigar,
 Dedim, ey hansı gülün bağı dolu kan olmadı.

(Refibeyli, 2007, s. 136)

İlk gazel örneği aruz vezninin fe`ilâtün / fe`ilâtün / fe`ilâtün / fe`ilün kalıbında yazılmıştır.

Unutulmuş da, atılmış gülü sevda kimiyem,
 Gözlerinden çekilen bir demi röya kimiyem.

Hicr elinden ureyim gane döner şamu seher,
 Üzünün nuruna hasret şebi-yelda kimiyem.

Neylemiştim sana ben, böyle vefasız çıktın,
Hasretinden üzülen bülbüli- şeyda kimiyem.

Her geçen yolcudan ağlar gözüm ahval sorar,
Her buluttan su uman bir kuru sahra kimiyem.

Sana bel bağladım, attın beni, ey munisi can
İndi sensiz yaşaram, tariki dünya kimiyem.

Ahta sadık, gözü yollarda Nigar`am sensiz,
Bivefa, aşkına pervane Züleyha kimiyem.

(Refibeyli, 1959, s. 141)

İkinci gazel örneği aruz vezninin fe`ilâtün / fe`ilâtün / fe`ilâtün / fe`ilün kalıbında yazılmıştır.

Könlün yine min derdine bir çare tapılmaz,
Bir derimi erz eyleyen ol yare tapılmaz.

Akşam kızaran göklere indikçe karanlık,
Könlüm evini yandıran odlare tapılmaz.

Bir ince gülün, bir çiçeğin aşığıyım ben,
Şerh eyleyen ol sirrimi dildare tapılmaz.

Çıktım geceler seyrine aheste o mahin,
Gördüm yüreğim dek alışan nare tapılmaz.

Aşıklara sordum, dediler: ey gamı-pünhan,
Gizlin yaradan ağrısı çok yare tapılmaz.

Bin ten eyleyip aşkına öldürdü Nigar`ı,
Bilmem nece oldu, o gözü gare, tapılmaz.

(Refibeyli, 1959, s. 140)

Üçüncü gazel örneği ise aruz vezninin mef'ûlü / mefâîlü / mefâîlü / fe'ûlün kalıbında yazılmıştır.

4.2.1.2. Hece Vezni

Nigar'ın hece vezniyle yazılmış şiirlerini incelediğimizde şairin bu vezinde daha güçlü ve anlamlı şiirler ortaya koyduğuna şahit oluruz. XX. yüzyılda Azerbaycan edebiyatında hece vezninin gelişmesinde Hüseyin Cavit'in rolü inkar edilemez. Cavit şiirin hece vezninde çok az kullanılan on ikili, on beşli, on altılı hece kalıpları kullanmıştır. Nigar, hece veznini daha yerinde, kalıplarına uygun kullanmıştır. Şair bazı şiirlerinde hece vezninin belirli kalıplarına uymamış olsa da bu fark gözle görülür derecede değildir ve şiir okunduğunda fark edilemez.

4.2.1.2.1. Hece Kalıpları

Şair şiirlerinde yedili, sekizli, on birli, on üçlü, on dördü, on beşli, on altılı kalıpları kullanmıştır.

Yedili hece vezniyle yazılan şiirleri: *Güneşin Cevabı, Natavan Adına Kulüpte Edebi Gece, Aktör, Tarter, Güneş Doğunca, Yaz Gecesi, Bakı Nağmesi, Laylay, Kürt Kızı, Ben Senin Toprağında, Ad Günümde, Kızıma, Göresen O Vefasız, Hekim, Lale, Bir Çift Hurma Ağacı, Sitare, Ferit, Mestan'ın Yavruları, Düşerge Nağmesi* dir. Örnek:

Aktör	
Ülvi, masum / füsunkar	: 4 + 3 : 7
Bir aşkın / kanadında	: 3 + 4 : 7
kalkıp eleyir / pervaz.	: 4 + 3 : 7
Bahtiyardır /... sevilir...	: 4 + 3 : 7
Muhabbetin / koynunda	: 4 + 3 : 7
Humar humar / edir naz...	: 4 + 3 : 7
Sevdiyi / saf yürekli	: 3 + 4 : 7
Yiğit bir / serkerdedir,	: 3 + 4 : 7
Adı da / hüneri de,	: 3 + 4 : 7
Gökte değil/ yerdedir.	: 4 + 3 : 7
(...)	

(Refibeyli, 1959, s. 43)

Aktör şiirinin tamamı yedili hece vezninde yazılmıştır. Yalnız şiirin ikinci dizesi on dört heceli olsa da, şair bunu genele uydurarak 7+7 şeklinde yazmıştır. Bu örnekteki bütün şiirleri(4 + 3) ve (3 + 4) kalıbıyla yazılmıştır. Ancak *Al Yaylıg* şiiri duraksız yazılmıştır.

Al yaylıg
 Sen, / ey mukaddes / kadın,
 Sen, / ey mukaddes ana,
 Sen / kimleri vermedin
 Ezel günden / cahana.
 Sen / yiğitler anası,
 Şahinler / yetirensen.
 Beşer / hilaskarına
 Süt vermişsin / düşünden.
 (...)

(Refibeyli, 1943, s. 12)

Sekizli hece vezniyle yazılan şiirleri: *Bahar Gelir, Denizde Bir Kız Yüzüyordu, Kervan Bulut, Şanlı Yol, Soğuk Çeşme, Bahar Nağmesi, Birgün Seni Görmeyince, İnsanları Sevmeseydim, Dağlar, Gece Uçan Tayyareler, Fidan`a, Yandım Yandım, Anne Bana Şarkı Söyle, Bir Gün Seni Görmeyince, Haçbulagda, Daşkesen, Kara Tilki Kuğu Kuşu, Keklikotu, Şenlik Nağmesi, Benim Şair Kardeşlerim, Bir Yaralı Asker Yatır, Çınar Gibi Azametlim`dir.* Şiirlerin tamamı (4 + 4) duraklıdır.

Meşelerin / koynu serin, : 4 + 4 : 8
 Hem durusun / hem de derin,
 Sana gonag / gelenlerin
 Sırdaşısın / soğuk bulag.
 Gel sinemin / üstünden ak!

(Refibeyli, 1959, s. 173)

Şair en çok on birli hece kalbını kullanmıştır. Bu kalıpta yazılan şiirleri: *Kuş Sesleri, Yer Küresi, Ayrılık, Afrodit, Gurbette Akşam, Tebib Zarar Yazdı Bana Dünyayı, Çiçekler, Yürek, Nuha`da Han Sarayı, Neyleyim, Çal, Bahar Nağmesi,*

Anar`a, Bülbül, Sev, Karafil, Dağ Yolları, Lale, Kalem, Deniz, Bulutlar, Oyan, Karadeniz, Gelir, Gelemedi, Yol stnde Biten, Güneşten Korkma, Gelin, Senin Ellerin, Sev, Her Beni Görünce, Demirem Dünyadan Göçüp Gidinc, Işıklı Dünyam, Analar Sesini Kaldırsın Gerek, Gllerin, Başından Tufanlar Geçen, Geldim ki, Ben Sizi Bir Daha Gremesem, Nergis Gl, Kayıkçı, Elveda, Dar Günde Başımın stn Aldın, Seninle Hoş Geçen O Görüşleri, mrm Gllere Mestun Yaşadım, Borçluyum, Veda, Işık, Güzellik, şair Talihi, Kim Güzeldir Göresen, Ağlasın, İyiki Dünyada İtibar Vardır, Saatler, Yine Akşam Düştü Hava Garaldı, Fuzuli ile Gece Sohbeti, Işıklı şiirler, Gönlümde Sönmeyen Bir Işık Yanır, Bir Kelime Söz, Anama`dır. Fuzuli (3 + 3 + 5) , Ananın Sevinci (4+4+3) diğer şiirleri (6 + 5) duraklıdır.

Goy deyim hsnne / yürekten bir söz, : 6 + 5 : 11

Açılsın sinende / gln, menekşen.

Dumandan yüzünü / göster Alagöz,

Ben dost ellerinden / gonag gelmişem...

(Refibeyli, 1943, s. 30)

Getirdim / şimalın / uzak koynuna : 3 + 3 + 5 : 11

Kalbimde, / kanımda / seni Fuzuli.

Bir gelip / göreydin / dost meclisinde

Bu güzel / ellerde / beni Fuzuli...

(Refibeyli, 1934, s. 32)

Ben anamın / gözlerinden / okudum : 4 + 4 + 3 : 11

Zafer günü /saadetin / adını...

Bu dört yılda / gözü yaşlı / görmedim

Bir kere de / olsa men o / kadını.

(Refibeyli, 1949, s. 9)

şairin on üç heceli şiirlerinin sayısı drttdr : *Arzu, , Toy, Meşe Kuşları*. şiirlerin tamamı (4 + 4 + 5) duraklıdır.

Kızıl lale / bayrakların / eğildi başı, : 4 + 4 + 5 : 13

O gün insan / denizinin / kabardı kini,

Akşam büyük / cenazeni / getirdi maşın,

İnsan sözle / nasıl desin / kalbindekini...

(Refibeyli, 1943, s. 8)

Açılmamış / bir kitaptır / her insan ömrü, : 4 + 4 + 5 : 13

Her baharın / bir muhabbet / macerası var.

Yazılmamış / bir hesaptır / her insan ömrü,

Her gecenin / her gündüzün / bir manası var.

(Refibeyli, 1959, s. 142)

Ön dördlül hece kalıbıyla yazılan şiirleri: *Angeta, İstirahet Evinde, Azerbaycan Marşı, Cemile, Yaşlı Kız- Heris Kadın, Bosfor Sahillerinde, Uzakta, Kafkasya, Oğlumdan Ayrılan Gece, Bir Son Bahar da Düştü, Dostumla Baş Başayım, Ben Sükut İstemirem* dır. Şiirlerin tamamı (7 +7) duraklıdır.

Bir sonbahar da düştü / : 7 + 7 : 14

ömrümün takviminden.

Ne sene mehebbetim /

ne hasretim azaldı,

Özüm de heç bilmirem /

niye bir ömür boyu

Gözüm uzak yollarda /

senin yolunda qaldı.

(Refibeyli, 1964, s. 39)

On beşli hece kalıbıyla yazılan şiirlerinin sayı ikidir: *Lenin ve Kanun*. Her iki şiir de (4 + 4 + 4 + 3) duraklıdır.

Ben küçüktüm / o yıl yazı / menekşeler / açanda : 4 + 4 + 4 + 3 : 15

Sorağını / bahar eli / bizim yurda / getirdi,

Ülkemizin / üzerinden / kara düşman / çatanda

Doğan güneş / selamını / şarg eline / yetirdi...

(Refibeyli, 1949, s. 3)

Kanun var ki / insanları / : 4 + 4 + 4 + 3 : 15

köle etmiş / dünyaya

Kanun var ki / gullug yazmış /

babalardan / evlada.

Kanun var ki / zincirlemiş /

arzuları / ameli.

Kanun var ki / pazarlarda /

satmış nadir / güzeli.

(Refibeyli, 1951, s. 10)

On altılı hece vezniyle yazılan şiirlerinin sayısı beştir: *Harabede Biten Çiçek*, *Anaların Sesi*, *İlk Ses*, *Ukrayna*, *Beni Deniz Bekliyor*.

Harabede / biten çiçek / düşündürdü / beni biraz, : 4 + 4 + 4 + 4 : 16

Bes nedendir / deyirler ki / viranede / gül açılmaz?

Ben gördüyüm / küçük evin / divarları / dağılmıştı,

Bu taş toprak / arasından / şuh bir çiçek / : 4 + 4 + 4 + 4 + 4 : 20

acı külek /

soğuk kıştı .

(Refibeyli, 1959, s. 96)

Harabede Biten Çiçek şiirinin tamamı on altı heceli, kalıpları hemen her zaman 4 + 4 + 4 + 4 olarak duraklara ayrılmıştır. Yalnız dördüncü dizesi yirmi heceli olup 4 + 4 + 4 + 4 şeklindedir.

Anaların Sesi, *İlk Ses*, *Ukrayna*, *Beni Deniz Bekliyor* şiirlerin hepsi (4 + 4 + 4 + 4) duraklıdır.

4.2.2. Uyak

Şiirde ayrı ayrı kelimelerin sonluklarında gelen, aynı veya birbirine yakın tek sesler veya ses birlikleridir. Türk edebiyatı Arap alfabesinden etkilendiği gibi, Azerbaycan edebiyatı da hem Arap hem Fars alfabesinin etkisi altında kalarak *göz uyağı* kullanımını, Latin alfabesine geçtikten sonra *kulak uyağı* kullanımı üstün tutulmuştur.

Nigar Refibeyli şiirlerinde uyumu sağlamak için uyak kullanımına önem vermiştir. Uyak çeşitlerinden en çok tam ve zengin uyağı kullanmıştır. Şiirde ahenk unsuru olan ve anlamı pekiştiren redif kullanımına da yer vermiştir.

Yarım uyak : Bir ünsüz benzerliğine dayanan uyaktır. Yarım uyak kullanma bakımından şiirleri zengindir.

Mağrurdur yine yurdun eyilmeyen dik başı,

Yine çalır Moskova internasional marşı...

(Refibeyli, 1943, s. 16)

Dalgalanma, Karadeniz

Dinle biraz esen ye/i,

Odur kızıl Moskova'dır

Tebrik edir yeni yıl...

(Refibeyli, 1943, s. 40)

Ben küçüktüm kumandanım

Sen vügarla geçerdin

Bazen bulak başlarında

Durup bir su içerdin.

(...)

Söz atıp di/lenen kız?

.....

Oturup ye/lenen kız?!

(Refibeyli, 1943, s. 42)

O büyük ustaya hesap vermeye.

Şöhrete, şerefe, şana ır/meye.

(Refibeyli, 1943, s. 44)

Ben küçüktüm senin adın dudakları gezende,

Turnaların katar katar göy havada süzende.

(Refibeyli, 1949, s. 3)

Gece yarı serhetlerde
Henirtini duyan bizik,
Polat gibi sinemizi
El yolunda koyan bizik.

(Refibeyli, 1949, s. 7)

Yayın ömrü bitmişti,
Payız gelip yermişti,

(Refibeyli, 1949, s. 11)

Anaların amelidir
evladını hoşbeht görmek,
Bin kaygıyla beslediği
bahçelerden bar götürmek.

(Refibeyli, 1951, s. 6)

Kim kıydı dostların bahar eline?
Mehriba sözüne, şirin di/line,
Cananın sazını alıp eline
Eğyar mizrabıyla çalan ayrılık.

(Refibeyli, 1959, s. 28)

Tam uyak : Bir ünlü ve bir ünsüzün ses benzerliğine dayanan uyak biçimidir. Şiirlerinin neredeyse tamamında tam uyak kullanılmıştır. - *De / -da* ekiyle de uyak düzeni yaratmıştır.

Gemi uzaştı, gitti.. sahilde tek ben vardım...
Bir de elimde kalan bu yıpranmış blognot...
Sanki koca galgalar unut deyirdi, unut...
Onda bu defterçenin üreyini kopardım.

(Refibeyli, 1934, s. 23)

Harabelik sever baykuş, bu bellidir ta ezelden.
İstedi ki, bu gülşeni viran koysun azgın düşmen.

(Refibeyli, 1943, s. 5)

Mukaddestir senin taşın, toprağın.
Bir sanat yurdudur her bir bucağın.

(Refibeyli, 1943, s. 10)

Koymarız sinene yadlar el *atsın*,
Koymarız bağrını bir kes *kanatsın*,
Güzel ellerinde yağılar *yatsın*.
Hazırız vuruşa her *an*, vatanım;
Seninçin ölmeye, *inan* vatanım!...

(Refibeyli, 1943, s. 23)

Ey dost ellerinin Alagöz dağı,
Ne hoş güzelliğin, ne hoş adın *var*!
Senden ayrılarken bir akşam çağı
Bürüdü kalbimi coşgun arzular!..

(Refibeyli, 1943, s. 30)

Azerbaycan Türkçesi`nde *çıxaq*, *bax* kelimeleri yazıda uyak oluşturmaz. Fakat *çıxaq* kelimesinin okunuşu [çixax] olduğu için, okunduğunda *bax* kelimesiyle kulak uyağı oluşturur.

Akşam çağı, göy Hazar`ın
sahilini seyre cıkak,
Denizdeki buruklardan
akıp gelen işığa bak!

(Refibeyli, 1951, s. 3)

Sabah müjdecisi, a güzel kuşlar,
Civ civ edirsiniz ne tezden *bele*?
Sizi bir elçi mi göndermiş bahar,
Yoksa meftunsunuz etirli *güle*?

(Refibeyli, 1959, s. 5)

Gün çıkar, dağların eriyer karı,
 Bozulmaz dostların ahtı, ilgari,
 Geçer yürek derdi, gönül kubarı,
 Gel etme meydanda cövlan, ayrılık!

(Refibeyli, 1959, s. 28)

Güzel manzaralar kalır geride

.....

Şirindir vatanın külekleri *de*.

(Refibeyli, 1959, s. 71)

Hamı sanki dil açıp ona edirdi isyan,
 Şadlık kurup bir bayram düzeltmiştiler bu *an*.

(Refibeyli, 1959, s. 81)

Başlarının üstende dalgalanan al bayrak,
 Azatlık bayrağıdır, Lenin bayrağıdır, *bak!*

(Refibeyli, 1959, s. 83)

Sizde mağrur yaşamış uca dağlar şahini,
 Seller gibi coşmuştur elin düşmana *kini*.

(Refibeyli, 1959, s. 100)

Dağlara çıkmaya hekim *goymayır*,
 İntizar çekmesin dağ çiçekleri.
 Doğma tabiattan gözüm *doymayır*,
 Sipariş eylerem hoş külekleri.

(Refibeyli, 1959, s. 117)

Hele bir alemdir arzum, hevesim,
 Dağlara ses salsın herek şen *sesim*,
 Isıtsın dostları ılık nefesim,
 Gönül rübabını bin telden çalır.

(Refibeyli, 1959, s. 119)

Bir defa verilir insana *hayat*,
Yaşa leyagetle, ilhamla *yarat*.
İnsana verilir yüksek hayaller,
Yerde sürünene yaraşmaz *kanat*.

(Refibeyli, 1959, s. 138)

Zengin uyak: İki ve daha fazla seslerin benzerliğinden oluşan uyak düzenidir. Şair zengin uyak düzeninden şiirlerinde fazlasıyla kullanmıştır. Azerbaycan ve Türkiye Türkçesinde olan kelime ve ek farklılıkları örneklerle birlikte verilmiştir.

Köroğlu gedende vuruşmalara,
Çapayev dövüşte alarken *yara*

(Refibeyli, 1934, s. 5)

Can dediği her oğuldan ana yurdum işitti *can*,
Kalktı doğma Ukrayna, kalktı Kızıl Azerbaycan,
Ana yurdu korumaya kalktı gürcü, ermeni, *rus*;
Silah aldı yiğit kazak, yaralandı koç Belorus.

(Refibeyli, 1943, s. 5)

Yüreğinde vatanın, azatlığın *ameli*,
Sancıp kızıl bayrağı süngüne, git *ireli*..

(Refibeyli, 1943, s. 16)

Azerbaycan Türkçesinde olan *qala*, *bala* kelimeleri birbiriyle zengin uyak oluşturmuştur. Bu kelimeleri Türkiye Türkçesine *kale*, *bala* gibi çevrilir ve uyak düzeni bozulur. Bu farklılıklar eklerde de görülür. Türkçede *-dır* ⁴ eki, sert ünsüzlerle kullanıldığında *-tır* ⁴ halini aldığı gibi, Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi kalır ; *dinlemişdir*, *komandır* (*kumandan*). Aslına sadık kalmak, uyak düzenini bozmamak için bu kelimeler orijinalinde olduğu gibi verilmiştir.

Şahin gibi kanatlanıp sen uçmusan *havalarda*,
Vatan için aslan gibi vuruşmusan *davalarda*.
(...)

İlham dolu, hayat dolu, şuh sesini dinlemiştir –
Denizlere kızıl matros, cephelerde genç komandır.

(...)

Kentlere ilm aparıpsan, muallime olarak *sen*,
Hekim olup uzun yıllar ele hizmet elemisen,

(...)

Viran koyup obaları, tikir zulmün *kalasını*,
Ayrı salıp meler koyur analardan *balasını*.

(Refibeyli, 1943, s. 24)

Ey gözleri gülen, üzü *şen* körpem,
Ömrü, günü gözel bir gül*şen* körpem

(...)

Sen bahtiyar yaşa, körpem, böyü *şen*,
Arzum budur seni görüm döyü*şen*

(Refibeyli, 1943, s. 27)

Aşağıdaki örnekte verilen kumandan Türkiye Türkçesi'ne çevrilmemiş, orijinalinde olduğu gibi verilmiştir.

Yadında mı kumandan

Ağaçların dalından

(...)

Endin, atın dayandı...

Yüreğim oda yandı.

(Refibeyli, 1943, s. 42)

Daha da parılda böyü *sen*, Sona,

Deyirler yığitten yığitsen, Sona...

(...)

Çoğalsın ülkemin Sona kızları,

Süzülsün Sona'lar göklere *sarı*.

(Refibeyli, 1943, s. 44)

Semaver koyarak, galadı *ocak*,
Kalbi yeyin yeyin dövünür *ancak*...

(...)

Ana bakır yollara *sarı*

Dağılır rüzgarda o ak saçları.

(...)

Deyir: <<Sağ kolundan alsa da *yara*,
Muhammed`im hara, basılmak *hara*?

<<Ana, aziz ana, mihriban *ana*!

Kumandandır yazan mektubu *sana*.

Oğlun dövüşlerde gösterdi *hüner*,

Doğrudan da nerdir Muhammed`in, *ner*.

İndi sağ kolundan almıştır *yara*,

Eşk olsun senin tek mert analara.

(...)

Yürekten sıkıyorum elini *ana*,

Alkış gönderirem uzaktan *sana*...>>

(Refibeyli, 1943, s. 46)

Ben ezilen halkın feryadı idim,

Ölen yiğitlerin son *yadı* idim.

(...)

Sevincim aleme *yayıldı* benim,

Yüreğim güsseden *ayıldı* benim...

(Refibeyli, 1943, s. 48)

Ülkemizin üzerinde bir ilk bahar *uyandı*,

Benim de bu şen kalbimde büyük bir arzu *yandı*.

(Refibeyli, 1949, s. 3)

Komsomolun sesi gelir

Ülkenin her *bucağından*

Tayyareden, şahtalardan,

Büyük sanat *ocağından*!..

(Refibeyli, 1949, s. 8)

Senden sebat, senden temkin öğrendim,
Ülkemize baskın eden düşmana
Tükenmeyen gazap ve kin öğrendim...

(Refibeyli, 1949, s. 9)

Hamı çıkar *çimene*,
 “Bahar” deyerler *mene*.
 (...)

Hamı günde *karalır*.
Sünbüller de *saralır*

(Refibeyli, 1949, s. 11)

İnsanların dinc emeyi,
kızım sulhun *temelidir*.
Anaların, evlatların
sulh en büyük *emelidir*...
(...)

Bizden alır bütün dünya
saadetin sorağını,
Çünkü rehber imzalamış
sülhün şanlı bayrağını

(Refibeyli, 1951, s. 3)

Analar ferehle bakırlar sana,
Körpe balaların gülür gözleri.
Seni muhabbetle besleyir eller,
Sen sulhun timsali olandan beri...

(Refibeyli, 1951, s. 5)

Cinaslı uyak: Ses bakımından aynı, anlam bakımından farklı söz öbeklerinden ortaya çıkan uyaktır. Nigar'ın sadece üç şiirinde cinaslı uyak kullanımına rastlarız.

Sual verdim kızıl *güle*:

- Rengin neden aldır bele?

Dedi: - kızıl bir seherde

Açılmışam *güle güle*...

(Refibeyli, 1943, s. 3)

Azerbaycan Türkçesinde gül, kırmızı gül adıyla geçer. İlk dizedeki *güle* – *çiçeğe* anlamında, son dizedeki *güle güle* ise *gölerek* anlamında kullanılmıştır.

Sanki büyük kainatın sındı *kanadı*,

Moskova'nın polat göğsü o gün *kanadı*.

(Refibeyli, 1943, s. 18)

İlk dizede verilen *kanadı* – *kuşun kanadı* anlamında, ikinci dizedeki *kanadı* ise *kanamak* anlamındadır.

Aprel kızıl şafaklarda *yazdı* senin adını,

Getirende bizim ele *yazdı* senin adını...

(Refibeyli, 1943, s. 3)

Üçüncü örnek şiirin ilk dizesinde *yazdı* kelimesi *yazmak* anlamında, ikinci dizedeki *yazdı* kelimesi ise *yaz mevsimi* anlamında kullanılmıştır.

Redif : Nigar Refibeyli şiirlerinde ahenk oluşturmak için redifi oldukça sık kullanmıştır. Şair ek redif kullanımından daha çok, kelime redif kullanımına önem vermiştir.

İsyan etti asırlar yüz *gülmeyen kadın*,

İsyan etti azatlık, sefa *bilmeyen kadın*,

(...)

Yadında mı, dün gece bizi *yandıran şair*.

<<Rusk kadın; azattır>>, deye *kandıran şair*,

(Refibeyli, 1934, s. 26)

Ağır başlı sünbüller de bütün yerde yeksan *oldu*,

Yasemenli yeşil kentler bombalanıp viran *oldu*.

(...)

Büyümüşüz, yetişmişiz senin cesur kolunda biz,
Sen emin ol, sine gerip vuruşuruz yolunda biz!

(...)

Yüreklerde kin alevi yandı sönmez volkan gibi,
Ana yurdu korumaya kalktı hamı bir can gibi.

(Refibeyli, 1943, s. 5)

Ey zafer nağmesi, sen ey şen nağme,
Kanlı cephelerde dövüşen nağme!

(...)

Okuttu, yarattı, dillere saldı,
Seni destan edip ellere saldı...

(...)

Sen de git cepheye asker nağmesi,
Ey dövüş nağmesi, zafer nağmesi!

(...)

Dövüş cephesinde seferber ol sen!...
Ey zafer nağmesi, bir asker ol sen!..

(Refibeyli, 1943, s. 9)

Moskova, kudretin timsalisin sen
Ülkenin devletin, celalisin sen.

(Refibeyli, 1943, s. 10)

Ey bu gece sübhecen sengerde duran asker,
Ey faşist guldurunu gözünden vuran asker
Ey gökte düşman üste hücumla geçen pilot,
Ey bilmeyen fırtına, soğuk, duman, çen, pilot...

(...)

Hayatını, ömrünü vatana veren oğul,
Dövüşte aslan gibi düşünüyveren oğul,

(...)

Bize zafer getiren şanlı yeni yıl gelir

Düşmanların üstünde dağlar, ele bil, *gelir*.

(...)

Geç hucuma kardeşim, sana uğurlar *olsun!*...

Benim azat yurduma kılınç çeken har *olsun!*

(Refibeyli, 1943, s. 16)

Ülkenin kara saçlı, kara gözlü kızları,

Ülkenin şirin dilli, şirin sözlü kızları

(Refibeyli, 1943, s. 34)

Ben senin aşkınla yanmak *istedim*,

Öten günlerimi anmak *istedim*.

(...)

Gülümserken yüzün ilk bahar *gibi*

Şirindir gelişin vesliyar *gibi...*

(Refibeyli, 1943, s. 36)

Eşk olsun, sevgilim, uğurlar *olsun*,

Vatan muhabbeti sene yar *olsun*.

(...)

Getdiyin yollardan min zafer *getir*,

Kanlı cephelerden hoş haber *getir*.

Böyük aşkımıza, yadigar üçün

Dövüş meydanından bir hüner *getir*.

(Refibeyli, 1943, s. 37)

Deyir: - Bu kağıdı yazan sağ *olsun*,

Goy yahşı evladın yüzü ak *olsun*.

(Refibeyli, 1943, s. 45)

Ben ezilen halkın feryadı *idim*,

Ölen yiğitlerin son yadı *idim*.

(...)

Sevincim aleme yayıldı *benim*,

Yüreğim güsseden ayıldı *benim...*

(Refibeyli, 1943, s. 48)

Seni duydum çatık kaşlı yiğit, mağrur yüzlerde,

Seni gördüm gülümseyen açık mavi göklerde.

(Refibeyli, 1943, s. 3)

Gece yarı serhetlerde

Henirtini duyan *bizik*,

Polat gibi sinemizi

El yolunda koyan *bizik*.

(Refibeyli, 1949, s. 7)

Ben bu gece çıkmıram

Şairler kürsüsüne.

Dal cergede oturup

Yalnız kulak asıram.

(Refibeyli, 1959, s. 17)

4.2.3. Nazım Şekli

4.2.3.1. Düzenli Nazım Biçimleri

Nigar Refibeyli'nin şiirlerini biçimsel açıdan incelediğimizde, Azerbaycan edebiyatının XX. Yüzyılda gelişme sürecini göz önünde bulundurduğumuzda Türk edebiyatıyla olan farklılıkları barizdir. Servet-i Fünun şairlerinin batı edebiyatıyla olan etkileşimi zamanında edebiyatta daha önce bulunmayan, sone, triyole gibi biçimler dahil olmuş, Türk şairleri bunu ustalıkla kullanmıştır. Bu etkileşim devrinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin, Sovyetler Birliği'nin egemenliği altında olması, bu etkileşimi kısıtlamış veya tamamen engel olmuştur. Bu durumu göz önünde bulundurduğumuz zaman, Refibeyli'nin şiirlerinde, *sone*, *triyole* ve *örüşük uyak* gibi Batı edebiyatından Türk edebiyatına gelmiş olan biçimlere rastlanmaz. Bu yeni nazım biçimlerinden olan sone, triyole ve örüşük uyak kullanılmasa da *çapraz uyak* ve *düz uyak* kullanımına çokça yer vermiştir.

4.2.3.2. Çapraz Uyak

4 dizeli nazım biçimidir. Her dörtlüğün birinci ve üçüncü dizeleri ile ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı olmasıdır. Çapraz kafiyeyle yazılan şiirlerinin tamamında dörtlük nazım birimi kullanılmıştır. *Çadra, Alagöz, Denizde Batan Güneş, Ak Güvercin, Kuş Sesleri, Gurbette Akşam, Tebib Zarar Yazdı Bana Dünyayı, Nuha`da Han Sarayı, Deniz, Bulutlar, Gelmedi şiirinin son bendi, Toy, Senin Ellerin, Kuş Sesleri, İnsanları Sevmeseydim, Anne Bana Şarkı Söyle, Demirem Dünyadan Göçüp Gidince, Işıklı Dünyam, Nergis Gülü, Seninle Hoş Geçen O Görüşleri, Ömrümü Güllere Meftun Yaşadım, İyi ki Dünyada İtibar Vardır* şiirleri düzenli nazım biçimlerinden çapraz uyak şeklinde yazılmıştır. Örnek:

Çadra

O ruhunu, altında gizleyen kara perde,	a
Artık güzel üzünün saflığından çekilsin.	b
Düşsün ayaklarına sürünsün bu yerlerde,	a
Ana, artık sen de bir zincirli kul değilsin.	b
Kırmızı bayrağının çerefli gölgesinde,	c
İsyân dolu ruhunun coşkun odları parlar.	d
Son nağmenin son sözü titrer nazlı sesinde	c
Ana başkalarında umut alevleri var...	d
Işıklı gözlerinin yorgun kapaklarından,	e
O kara renkli, korkunç geceni kaldır ve at!	f
Günün nurlarını iç, al şafaklı yarından,	e
O güzel gözlerinde parlasın yeni hayat.	f

(Refibeyli, 1934, s. 22)

Örnek olarak verilmiş “Çadra” şiirinde ve yukarıda adı verilen şiirlerinde aşağıdaki uyak düzeni kullanılmıştır:

a b a b – c d c d – e f e f

4.2.3.2.1. Birden Fazla Uyak Düzeni Olan Şiirler

Bu başlık altında toplanan şiirlerinde şair bir uyak düzenine sadık kalmamış, farklı bentlerde farklı uyak şekilleri kullanmıştır.

“Anama” şiirinin birinci, ikinci ve dördüncü bendi çapraz uyak, üçüncü bendi ise sarmal uyak biçiminde yazılmıştır. Örnek:

Anama

Sarışın bakışlı, aydın sabahlar,	a	
Okşarken suların şuh nağmesini,	b	Çapraz uyak
Solgun dudaklarda titrek, günahlar,	a	
Dinlerim annemin yorgun sesini...	b	
Sesinde titriyor yasin ayesi,	c	
Ruhunda Allaha min bir niyaz var,	d	Çapraz uyak
Hıçkırır göğsünde kuranın sesi...	c	
Bu sesi dinlerem aydın sabahlar.	d	
Ana güneş kalktı, her taraf kızıl,	e	
Sen başı yerlerde dualardasın.	f	Sarmal uyak
Haykır, ruhumdaki karanlık batsın.	f	
Ana güneş kalktı, her taraf kızıl.	e	
Isyan et gecelere karanlıklara,	g	
Ruhunu kemiren zincirleri kır!	h	Çapraz uyak
Siyah saçlarını nurlarla tara,	g	
Ana, gecelere kalbinle haykır...	h	

(Refibeyli, 1934, s. 21)

“Mektup”, “Denizde Batan Güneş” şiirlerinde ise çapraz uyağın yanısıra, düz uyak ve sarmal uyak kullanılmıştır. Örnek:

Mektup

Belki güldü <<Güzel dost>> mektubmu okurken; a

Çünkü ben de gülürem geçen günlere sarı... b Çapraz uyak
 Bugün çok hatırlattı seni bilmirem neden, a
 Mavi bloknotumun sararmış yaprakları... b
 (...)

Gemi uzaştı, gitti... biz ayrıldık o günden, c
 Yollarımız ayrıldı, sabah güneş doğarken.. c Düz uyak

Gemi uzaştı, gitti...sahilde tek ben vardım... d
 Bir de elimde kalan bu yıpranmış blognot... e
 Sanki koca dalgalar unut deyirdi, unut.. e Sarma uyak
 Onda bu defterçenin yüreğini kopardım. d
 (...)

(Refibeyli, 1934, s. 23)

Oğluma, Lenin, Anaların Sesi şiirlerinde ise çapraz uyak ve düz uyak kullanılmıştır. Örnek :

Lenin

Ben küçüktüm o yıl yazı menekşeler açanda a
 Sorağını bahar eli bizim yurda getirdi, b Çapraz uyak
 Ülkemizin üzerinden kara duman kaçanda a
 Doğan güneş selamını şark eline yetirdi... b

Ben küçüktüm senin adın dudakları gezende, c
 Turnaların katar katar gök havada süzende. c Düz uyak
 Nisan kızıl şafaklarda yazdı senin adını, d
 Getirdi bizim ele yazdı senin adını... d

Ülkemizin üzerinde bir ilk bahar uyandı, e
 Benim de bu şen kalbimde büyük bir arzu yandı: e
 Seni görmek hasretiyle çırpınırdım o günden, f
 Seni görmek diliyordum bu dünyada gönülden. f
 Lakin seni ben görmedim, artık vefat etmiştin, g

Büyük işler yaratarak bu dünyadan gitmiştin.	g
Seni duydum çatık kaşlı yiğit, mağrur yüzlerde,	h
Seni gördüm gülümseyen açık mavi göklerde.	h
Her adımda seni gördüm, seni duydum bu yerde,	i
Senin kızıl bayrağındır dalgalanan göklerde!!	i

(Refibeyli, 1949, s. 3)

4.2.3.2.2. Düz Uyak

Şiirde birinci ve ikinci dizenin, üçüncü ve dördüncü dizenin birbirleriyle uyaklı olması veya dört dizenin de aynı uyaklı olmasıdır. Uyak düzeni bakımından divan şiirindeki mesnevinin aynısı olan düz uyak, Fransız edebiyatından divan şiirinde bulunmayan özelliklerle birlikte alınmıştır. Düz uyakta beyitler arasında sıkı bir anlam bağıllığı vardır (Diliç, 1992, s. 372). *Seriyye'nin Hatırası, Yenilmezdir Ana Vatan, Git Sevgilim Uğur Olsun!, Zafer Nağmesi, Moskova, Yeni Yıl, Vatan Nağmesi, Vatan Kızları, Güneş Nağmesi, Aşk Olsun, Sona, Asker Annesi, Nağme, Güneşin Cevab, Sulh, Sona, İlk Ses, Kanun, Cemile, Yaşlı Kız-Heris Kadın, Bosfor Sahillerinde, Harabede Biten Çiçek, Uzakta, Kafkaz, Karanfil, Nizami'ye, Dağ yolları, Oğlumdan Ayrılan Gece, Bir Son Bahar da Düştü, Beni Deniz Bekliyor, Dostumla Baş Başayım, Ben Sükut İstemirem, Sev, Kayıkçı, Elveda, Meşe Kuşları, Taş Kaşlar, Daşkesen, Kim Güzeldir Göresen* şiirleri nazım biçimleri olan düz uyak şeklinde yazılmıştır. Örnek:

Seriyye'nin Hatırası

Çal Olga, dayanma telleri dindir,	a
Alışan kalbimi bir az sevindir...	a
Geçti mübarız yıllar karşımdan adım adım,	b
O isyankar yılları yürekten hatırladım...	b
Bakı o gün coşgundu, yüreği çalkalanırdı.	c
Bakının od gözleri yıldırım tek yanırdı.	c
Her tarafta mitingler, her tarafta nümayiş,	d
İsyan etti bu azgın faciye her karış,	d
İsyan etti asırlar yüzü gülmeyen kadın,	e
İsyan etti azatlık, sefa bilmeyen kadın.	e
Mutfağını bıraktı, kazanları devirdi.	f

Bütün kadınlık o gün yalnız isyan deyirdi...	f
Motorlar herlenmedi. çarklar dönmedi bir an,	g
Kadınlığın dilinde dolaştı yalnız isyan.	g
İsyana çağırırdı madenler, fabrikalar	h
Emekçi kadınlığın kanı yerde mi kalar!	h
(...)	

(Refibeyli, 1934, s. 36)

Örnek olarak verilmiş Seriiye'nin Hatırası ve yukarıda adı verilen şiirlerin uyak düzeni şu şekildedir:

a a b b c c d d e e....

4.2.3.2.3. Halk Şiirinden Alınan Nazım Biçimleri

Azerbaycan edebiyatında, halk şiiri geleneği her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Fars edebiyatıyla ne kadar etkileşimde olsa da halk şiiri geleneğinden hiçbir zaman vazgeçilmemiştir. XX. yüzyılda da bu yönelme devam etmiş, şairlerimiz halk şiiri geleneğini bazı farklılıklarla devam ettirmiştir. Halk şiirinden alınan nazım biçimiyle yazılan şiirlerde uyak düzeni, ölçü ve dize kümelenişi bakımından, halk şairlerinin söyledikleriyle hiçbir ayrımı yoktur, aksine halk şiirindeki gibi konu bütünlüğü ve plan vardır. Halk şiirinde olduğu gibi şiirin son dördlüğünde şairin adı bulunmaz sadece şiire konuyla ilgili ad verilir. (Dilçin, 1992, s. 373)

4.2.3.2.3.1. Koşma tipi

Koşma tipinde şiirin uyak düzeni halk şiirindeki koşmayla birebir aynıdır. Koşma tipinde olan şiirlerin tamamı, hece vezninin on birli kalıbında yazılmıştır. Bu şiirler: *Ayrılık, Çiçekler, Kalem, Neyleyim, Anar'a, Bülbül, Sev, Arzu, Lale, Kalem, Oyan, Gelir, Yol Üstünde Biten, Güneşten Korkma, Gelin, Birgün Seni Görmeyende, Ağlasın, Güllerin, Başından Tufanlar Geçen, Geldim ki, Ben Sizi Bir Daha Görebilmesem, Dar Günde Başımın Üstünü Aldın, Şair Talihi, Keşke Bu Dünyanın Kederi Yası, Yine Akşam Düştü Hava Garaldı, Ağlasın* halk şiirinden alınan nazım biçimi olan koşma tipindedir. Örnek:

Ayrılık

Ben ki, doymamıştım hiç vüsalından,
Bana zülm eyledi yaman ayrılık.
Ne olar bir gün kalkıp uykudan
Göreydim ki, olub yalan ayrılık...

Biz ki, bir ruh idik iki bedende,
O gülüp sevinse gülerdim ben de,
Vüsalın bülbülü uçup gedende,
Taş gibi kalbimde kalan ayrılık.

Kim kıydı dostların bahar eline?
Mehriban sözüne, şirin diline,
Cananın sazını alıp eline
Eğyar mizrabıyla çalan ayrılık.

Ben görende orda yaz seheriydi,
Hoş nefes baharın külekleriydi,
Açılan ak badem çiçekleriydi,
Şimdi onlardı mı solan ayrılık!

Gün çıkar, dağların eriyer karı,
Pozulmaz dostların ahdı, ilgari,
Geçer yürek derdi, gönül gubarı,
Gel etme meydanda cövlan, ayrılık!

(Refibeyli, 1959, s. 28)

Örnek olarak verilmiş *Ayrılık* şiirinde ve yukarıda ismi sıralanan koşma tipinde yazılan şiirlerde olduğu gibi uyak düzeni aşağıdaki şekildedir:

a b a b – c c c b - d d d b – e e e b – f f f b

4.2.3.2.3.2. Semai Tipi

Semai tipinde yazılan şiirlerinin ortak özelliği hece vezninin yedili ve sekizli kalıbında yazılmalarının yanı sıra; doğa, sevgi gibi konuların işlenmesidir. *Yandım Yandım*, *Soğuk Çeşme*, *Stalin Nağmesi*, *Dağlar*, *Fidan'a*, *Bir Gün Seni Görmeyince*, *Haçbulagda*, *Benim Şair Kardeşlerim*, *Çınar Gibi Azametlim* şiirleri de halk şiirinden alınan nazım biçimi olan semai tipi biçimindedir. Örnek:

Yandım Yandım

Senin acı hasretinle

Yıllarla yandım,yandım.

Susuz kalan çiçeklerle,

Güllerle yandım, yandım.

Nerdesin, başımın tacı,

Nerdesin, derdim ilacı,

Zehir gibi acı acı

Dillerle yandım, yandım.

Sensiz çok perişan oldum,

Tanelere nişan oldum.

Sehra gibi büryan oldum,

Yellerle yandım, yandım...

(Refibeyli, 2007, s. 139)

Örnek olarak verilen *Yandım Yandım* şiirinde ve yukarıda adı sıralanan diğer şiirlerde uyak düzeni aşağıdaki şekildedir:

a b a b – c c c b – d d d b....

4.2.3.3. Serbest Düzenli Nazım Biçimleri

Bu nazım biçimi şairin şiir anlayışına göre ortaya çıkan nazım biçimidir. Nigar Refibeyli bu nazım biçiminde çok az şiir kaleme almıştır.

4.2.3.3.1. Eşit Düzenli Biçimler

Eşit düzenli biçimlerin bentleri eşit dizelerden oluştuğu gibi, şiirde bir ölçü ve uyak düzeni hakimdir.

4.2.3.3.1.1. Dörtlüler

Bentleri dört dizeden oluşan biçimlerdir. Refibeyli eşit düzenli nazım biçimi olan dörtlülere sadece üç şiirinde rastlarız. Bu şiirler *Fuzuli*, *Yer Küresi*, *Komsomol Nağmesi* dir. Örnek:

Fuzuli

Getirdim şimalın uzak koynuna
Kalbimde, kanımda seni Fuzuli.
Bir gelip göreydin dost meclisinde
Bu güzel ellerde beni Fuzuli...

Burda da göklerde yanır yıldızlar,
Dağlarda sönür hazin bir akşam.
Efsaneye benzer bu güzel yerde
İnan hasretini unutmamışam.

Gönül bir kafestir hayal olmasa,
Hayalim çırpınır uçar vetene.
Nerede olsa kalbim aşkınla yanar,
Be senin aşkınla yaşaram yine...

Gönlümün en büyük isteyi sensin,
Sen bana azizsin canımdan bile.
Akşamlarım senin sözünle başlar,
Gecelerim geçer yine seninle!

Sen ey azat aşkın ilk bestekarı,
Ey sanat evinin koca mimarı
Eyilir karşında saygıyla başım,

Doğma sanatımın ey ilk baharı!

Yalnız badi-seba açmaz kapını,
 Senin şimdi milyon dostların vardır.
 Gel ey büyük aşık, sil göz yaşını,
 Artık güneş doğmuş, artık bahardır.

(Refibeyli, 1949, s. 32)

Örnek olarak verilen *Fuzuli* şiirinde olduğu gibi, *Yer Küresi*, *Komsomol Nağmesi* şiirlerinde de uyak düzeni şöyledir:

x a x a – x b x b – x c x c – x d x d...

4.2.3.3.2. Karışık Düzenli Biçimler

Nigar'ın şiir dünyasında karışık düzenli biçimlerle sık sık karşılaşmaktayız. Şair hem dizeleri farklı hece vezninde olan hem de bentlerinin dize sayısı değişik olan şiirler kaleme almıştır.

4.2.3.3.2.1. Dizelerin Hece Sayısı Değişik Olanlar

Harb Olarsa, *Mektup*, *Seriyye'nin Hatırası*, *İstirahet Evinde*, *Komsomol Kızları*(Poem), *Kirov*, *Nağme*, *Hayat Sesi*, *Nizami'ye*, *Angeta*, *Ukrayna* şiirlerinin her bir bentinde hece sayısı farklıdır.

Harp Olarsa
 Geçti on dördüncü yıl,
 Kan akıttı dünyaya,
 Geçti sarhoş yollardan,
 Ölümler yaya yaya.
 Milyonlar çıktı harptan,
 Kol kırık, kanat kırık.
 Biz harp istemiyoruz.
 Ve biz harba hazırız!

Biz seferber çağırdık gökte güneşi, ayı,
 Selam sana ey bütün cihan şuralarının,
 Yarında açılacak ilk büyük kurultayı,
 Ben şiirimi seferber gönderdim serhedlere.
 Goy bu haber dağılsın bomba gibi her yere
 Goy düşmanın topları dinsinler vahşetinden,
 Şiirim hiç korku duymaz askertek dövüşerken.
 Ben şiirimi gönderdim cepheye vuruşmaya,
 Bu asker, dönmeyecek çetin yollardan geri,
 Yığılsınlar bu çelik mubarizi boğmaya.
 Goy yığılsın dünyanın alim kimyagerleri.

(Refibeyli, 1934, s. 20)

4.2.3.3.2.1.1. Bentlerin Dize Sayısı Değişik Olanlar

Dizeleri aynı ölçüde olan biçimlerdir. Ancak bentler farklı sayıda dizelerden oluşmuştur. *Asker Annesi*, *Karadeniz`de Yeni Yıl*, *Terter*, *Karadeniz*, *Fuzuli ile Gece Sohbeti*, *Işıklı Şiirler*, *Bir Kelime Söz* şiirleri hece vezninde yazılmıştır. Fakat bentlerdeki dize sayısı farklıdır.

Karadeniz

Kardeniz sularında eriyir akşam,
 Uzak sahillerde ışıklar yanır.
 Gönlümde bir şirin amel oyanır.

Dökülsün yıldızlar Karadeniz`e,
 Bu kara dalgalar dönsün gündüze,
 Çıksın göy sulardan geceler kızı,
 Ucalsın göylerde sabah yıldızı,
 Çekilsin geceler Karadeniz`den;
 Gülsün bizim gibi Kardeniz de!

Kardeniz sularında eriyir akşam,
 Uzak sahillerde ışıklar yanır.

Gönlümde bir şirin amel oyanır.

(Refibeyli, 1959, s. 192)

4.2.3.3.3. Dizelerden Oluşan ve Belli Bir Kalıba Uymayan Şiirler

Bu gruba dahil olan şiirler bentle değil, dizelerden oluşmuşlardır. Kimi şiirlerde uyak düzeni, kafiye olduğu gibi; bazı şiirler belli bir kalıba uymaz. Belli bir kalıba uymayan şiirler hece vezninde yazılmıştır. Fakat şiirlerde belli bir uyak düzeni yoktur. Şiirin bazı dizeleri birbiriyle kafiyeliyken, bazı dizelerinde belli bir kafiye örgüsü yoktur. “Güneşten Gençlik İstedim” adlı şiirinde şair kendini yeni bir üslupta denemiş, yedili ve sekizli hece vezni kullanmıştır:

Güneşten Gençlik İstedim

Güneşten gençlik istedim,
Denizden – coşkun nefes.
Meşeden dinçlik istedim,
Rüzgardan – ılık nefes.
Güllerden etir istedim,
Kuşlardan – iti kanat.
Yapraktan çetir istedim,
Ömürden – coşkun hayat.
Dağdan azamet istedim,
İnsanlardan muhabbet.
Ne istedim ne istedim
Verdi bana tabiat.

(Refibeyli, 1974, s. 3)

Yenilmezdir Ana Vatan, Aneta, Git Sevgilim Uğur Olsun, Zafer Nağmesi, Moskova, Yeni Yıl, Vatan Kızları, Oğluma, Güneş Nağmesi, Güneşin Cevabı, Sülh, Anaların Sesi, İlk Ses, Kanun, Yaşlı Kız - Hırslı Kadın, Bosfor Sahillerinde, Uzakta, Kafkasya, Karanfil, Bir Son Bahar da Düştü, Ben Sükut İstemiyorum, Dostumla Baş Başayım, Beni Deniz Bekliyor, Kayıkçı, Elveda, Meşe Kuşları, Fidan'a, Taş Kaşlar, Daşkesen, Güneş Doğunca, Yaz Gecesi, Al Yaylıg, Kızıl Asker, Kumandan, Ananın Sevinci, Aktör, Bahar Gelir, Afrodit, Denizde Bir Kız Yüziüyordu, Bakı Nağmesi, Şanlı

Yol, Ben Senin Toprağında, Ad Günemde, Kızıma, Su Perileri, Gece Uçan Tayyareler, Elveda, Göresen O Vefasız, Işık, Güzellik, Hekim, Ana Muhabbeti şiirleri dizelerden oluşan, belli bir uyak düzeni olan şiirlerdir.

4.2.3.4. Serbest Nazım Şekliyle Yazılan Şiirler

Serbest nazım şekli Azerbaycan edebiyatında 1920-1930 yıllarında ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde şiirler kaleme alan birçok şair yazılmış en zayıf, şiirsel özelliği olmayan şiirleri serbest şiir olarak adlandırmaya başladılar. Bu veznin ortaya çıkmasıyla edebiyatta yeni bir tartışma meydana geldi. Ritm, ölçü, kafiye şemasından uzak olan bu şiirler çok ağır şekilde eleştirilmeye başlandı. Bu eleştirilerde haklılık payı vardı. Çünkü edebiyatımızda yeni olan bu vezni araştırmadan, inceliklerini ve özelliklerini bilmeden birçok şair vezinle alakası olmayan, anlam bakımından zayıf eserler ortaya koymaya başladı. 1920-1930 yıllarında Samet Vurgun, Resul Rıza, Mikayıl Müşfik, Osman Sarvelli gibi şairler istisna olmakla, birçok genç yazar serbest şiire onun adına uygun olarak tam serbest yaklaşmış ve formalist yaklaşım sergilemişler.⁷⁷ Serbest şiir 1950'li yıllara kadar Azerbaycan edebiyatında tam anlamıyla yer edinemedi.

1930'lu yıllardan sonra şiirlerini ortaya koyan Nigar Refibeyli serbest vezinde şiirler kaleme almıştır. Bunlar anlam bakımından güçlü, vezin bakımından ise tam anlamıyla serbest şiir değildir. Şair serbest şiir yazmayı denemiş, serbest şiirin kalıbına tam uyamamış, uyak kullanımından vazgeçememiştir. Onun serbest şiir olarak kaleme aldığı şiirler, çağdaş serbest şiirden farklıdır. Bu farklılığın sebebi serbest veznin Azerbaycan edebiyatında daha yeni ortaya çıktığı, tam gelişmediği devirde şiirleri kaleme almış olmasıdır. Bu vezinde kaleme aldığı şiirler: *Kadın, Çağırış, Bakı, Tirende, Puşkin, Ey Kınalı Saçlarından, Ben Öz Gözümle Gördüm, Payız Düşünceleri, Dostluğun İnce Telleri, Dolores İbaruri, Bahar Nağmesi, Sevgilim Görüş İstiyor, Rahibe, İt de Sıkılıyor, Hollanda Çiçekleri, Ben Seni Seviyorum İnsan, Mayak, Ana Sesi, Turna, Yahşı Yol, Sabir'e, Şefkat Bacısı, Düşan Mermi Yağdırdı Işığa, Ne Güzeldir Sonbaharın, Serkerde ve Kırmızıpapak Kız Hakkında Ballada, Gittin, Küçük Ev, Selvi Ağacı, Sonbaharda Yeşeren Otlar, Dayanamıyorum, Tahir ve Şahnabat Destanı, Rivayet, Akrep ve Kurbağa, Doymadım, Selamlar, Bazen Güülüşün Düşür Yadıma, Uykunu Kaçıran Benimse, Sevgi, Narcan, Gözlerim Her Zaman Mavi Mavi Deniz*

⁷⁷ <https://kayzen.az/.../azerbaycan-poeziyasinda-serbest-seir-ve/>.

Görseydi, İnsan Harareti, Gözlerin Yüreğimin İçine Bakardı, Gittin, Seni Kadın Çağırıyor, Sevgi İlham Gibidir, Soğuk Nefesli Şubat, Sen Dağdan Akan, Gelsen Ölüyorum, Ömrümün Hazan Çağındayım, Ömrümden Bir Mavi Gözlü, Ağır Düşünceler İçindeyim Bu Akşam, Su destanı, Amerikan Töhfeleri, Şiir ve Hayat, Yazı Masam, Ağaç Gölgesinde, Azatlık Bayrağı, Rakamlar, Denizin Sesi Geliyor, Sönüp Giden, Bayram, Kışta Bahar Hasreti, Geç Kalan Bahara, Ana Sesi, Aysel'im Aysel, Yüreğim Toprak Gibidir, Ölümden Korkmuyorum, Bir Birinin Elinden Tutarak Seviyorum Sevmiyorum, İnsan Mehebbeti Gözlerden İçer, Çiçeklerim Hazan Olur, Ey Kınalı Saçlarından , Yol, Alın Teri, Emek Sevinci, Keder, Yasta, Çağa, Uzak Yerden Gelen Misafir, Pazarda, Vatan Duyguları, Mutfak Şiirleri, Selamlar, İstersem, Hazar Neftçisine, İnsan Bilge Olsun Gerek, Yasemen, Uyuyamıyorum, Karanfiller, Terane Kucağında Bize Bahar Getirdi, Kaşir Yolu, Ne Güzeldir Son Baharın, Mehebbetim Bölünmedi, Şair Arzusu Ana İsteyi`dir.

Örnek olarak verilmiş *Kadın* şiiri Nigar'ın 1934'te yayımlanan *Şiirler I* kitabında yer alan ilk şiiridir:

Kadın

Ben sana gül üzlü peri,
Ve melekler dünyasının bir afeti demedim.
Sen fabrikler, zavotların,
Ak çöllerin yoldaşısın.
Çekiç tutan bileklerin,
hiç yorulmaz,
Milyonların işdaşısın...
Sen, ey bizim şen diyarın
yeni, azat kadını!
Sende görmek olmaz bu gün,
Geçmişlerin yadını.
Sen cepheye giden
büyük orduların kumandanı;
Fabriklerin, zavodların,
Dezgahların darbecisi.
Tanı sen ey dünya, tanı,
Tanı azad emek yurdu diyarından

yükselen bu güçlü sesi.
 Bu ses değil,
 salonlarda humarlanıp gezenlerin,
 Bu ses değil,
 kara günün acısıyla
 genç ömründen bıkanların.
 Bu ses değil, bebeklerin,
 incelerin, kuklaların,
 Bu ses - milyon adımlarla
 adımlayan,
 Kadınları emek, kalem, silah
 tutan
 bir diyarın.
 Selam sana
 ey gigantlar ülkesinin asker kızı!
 Selam sana
 ey kaptan,
 ey kumandan,
 tayyareci,
 ey şair kız!
 Selam sana
 ey tarihin uca başlı
 iş evladı.
 Selam sana ey Roza'nın, Klara'nın
 parlak yadı.
 Selam sana
 Ey inkilap ordusunun asker kızı.
 Selam sana
 demir yolcu
 işçi kadın!...

(Refibeyli, 1934, s. 7)

4.2.4. Üslup

Refibeyli'nin şiirlerinde genellikle konuşma üslubunun hakimdir. Bu üslup şiirlerinde bazen coşkuyla, bazen de sakin bir şekilde devam eder. Bu coşkulu, hitabet üslubuna sıkça yer verdiği şiirlerini daha çok gençlik yıllarında kaleme almıştır. Nigar Refibeyli'nin kitlelere hitap etmek için yazılan şiirleri onları duygusal anlamda harekete geçirme amacı taşır. Şairin özellikle savaş temalı şiirleri harp meydanlarında ve zafer bayramlarında söylenecek şiirlerdir. Özellikle Şiirler I ve Zafer Nağmesi kitapları bu anlamda oldukça zengindir.

İlk kitabında yer verdiği coşkulu üslubu, daha sonraki kitaplarında sakin ve romantik bir üsluba dönüşmüştür.

Şair, sakin kalmaya çalışırken, olaylar karşısında soğukkanlılığını korumaya yeltenirken bile heyecanlıdır. Nigar günlük hayatında hislerini iyi saklayabilen, konu şiir olunca ise bunu yazmaktan çekinmeyen biridir.

Şiirlerinde yer verdiği duygusallıklar ise başkalarının duygu ve düşüncelerine dokunma amaçlı değil, kendi iç dünyasını, duygusallığını okuyucusuna açma amaçlı yazılmıştır. Vermek istediği duygu ve düşünceleri dolaylı yolla şiirin derinliklerine saklamamış, sade bir biçimde okuyucuya aktarmıştır.

Nigar'ın şiirinin genel özelliği hangi konudan yazarsa yazsın umut vadetmesiyle onu devrinin diğer şairlerinin şiirlerinden kolayca ayırır. İster coşkulu, isterse de sakinlikle kaleme aldığı mısralarda bu umudu aşlamaktan vazgeçmez. Bu da Nigar'ın kendine has üslubunu oluşturur. Şiirlerinde sadelik vardır. Kalbin derinliklerinden gelen, her türlü şatafattan uzak, bunu kolaylıkla aksettiren , insanlar hakkında söylediği sözlerde haklılık payı olan, okuyucusunu her şeyden önce kendisine celbeden samimilik hakimdir. Yazdığı şiirler devrin talebi doğrultusundan çok, içten gelerek yazılmıştır. Şair hassaslığı, anneliğin verdiği samimilik, bir o kadar da hassaslık ve hazine Nigar Refibeyli'nin üslubunun başlıca karakterleridir. (Azeroğlu, 1983, s. 78)

Nigar Refibeyli şiirlerinde realist bir üslup kullanmıştır. Gördüğü, yaşadığı, etkisinde kaldığı olayları, genel anlamıyla her türlü insanı ve doğayı konu almıştır.

Şiirlerinde en çok isimleri, şahıs zamirlerini kullanır. Savaş temalı şiirlerinde daha çok *azat, yurt, oğul, vatan, asker, kahraman, harp, düşman* kelimelerini, doğayı konu aldığı şiirlerde *çimen, duman, meşe, yaprak, bahar, güneş, kış, tabiat, gül, toprak, kuş, yaz, ufuk, ağaç* kelimelerini kullanmıştır. *Ana, kadın, gençlik, umut, gün, an, gemi, deniz, dost, yol, ömür, kanat, nefes, pilot, ilham, el, hayal, muhabbet, hayat, aşk,*

yürek, göğüşhasret, emek, kardeş, ışık, insan, sükut kelimeleri ise çoğu şiirinde rastladığımız kelimelerdir.

Sade, küçük, zarif ve güzel en çok kullandığı sıfatlardır. Bu sıfatlardan hemen her şiirinde görmek mümkündür. Yine şiirlerinde: *kanat açmak, uçmak, gülmek, olmak, unutmak, gelmek, yaşamak, bilmek, bitmek, istemek* ve *gayıtmak* (geri dönmek) gibi kullandığı fiiller daha çok özgürlüğü çağırıştırır.

Sabah, akşam kelimelerini isim olarak, *az, çok* kelimelerini ise sıfat olarak kullanmıştır.

Sizin ne çok derdiniz var, meşe kuşları?

(Refibeyli, 1964, s. 52)

O biri şehirlerin üstüne çökür
Akşam karanlığı...

Sabah ayrılıram sizden elveda...

(Refibeyli, 1974, s. 6- 7)

Bir az da möhlet ver, aparma, ölüm.

(Refibeyli, 2007, s. 25)

Bayraklar kızardı
yeni yolun üstünde
sabah gibi.

(Refibeyli, 2007, s. 99)

Bu akşam,
mihribanım,
sevgilim ilham!

(Refibeyli, 2007, s. 101)

Edat kullanımına en çok *gibi*, bağlaç kullanımında ise *–da –de* kullanımına yer verilmiştir.

Seriyye de düşmüştü çoklardan biri gibi,
 Onun kanlı hayali karşımda diri gibi
 (Refibeyli, 1934, s. 27)

Seçilmeyen bir karınca gibi

 Kara mübhem bir sır gibi

 Geceleri yanar gibi
 (Refibeyli, 1934, s. 29)

Bir kahraman gibi hilaskar gibi.

 Karanlık deryada bir mayak gibi

 Kremil' de kızaran al bayrak gibi.
 (Refibeyli, 1943, s. 10)

Gülsün bizim gibi Karadeniz de!
 (Refibeyli, 1959, s. 192)

Kanatlanır hayal uçur burdan da.
 (Refibeyli, 2007, s. 18)

Dünyada güzel de çok,
 Güzel yürekler de çok.
 Şirin şirin arzular,
 İnce dilekler de çok.
 (Refibeyli, 2007, s. 42)

Halk şiiri örneği olan hece vezninde şiirler kaleme alsa da, atasözlerine yalnızca bir şiirinde yer vermiş diğer şiirinde ise halk türküsünden bir mısra kullanmıştır. Atasözü ve türküden aldığı alıntı her iki dilde de bilinen *El için ağlayan gözden olur ve Bir ayrılık bir ölüm, Hiç biri olmayaydı* ifadesidir.

Sibir yolu uzun geldi,
Sibir yolu kısaydı,
<<Bir ayrılık, bir ölüm,
Hiç biri olmayaydı..>>

(Refibeyli, 1934, s. 39)

El için ağlayan
Gözünden olur, -
Dedi atalar.

(Refibeyli, 1959, s. 20)

Şairin şiirlerinde kullandığı kelimeler bu günde Azerbaycan Türkçesi'nde kullanılan kelimelerdir. Yalnızca şairin ilk kitabında yer alan şiirlerinde Türkiye Türkçesi'nde bugün kullanılan, Azerbaycan Türkçesi'nde ise anlamı bilinen ama kullanılmayan *tren*, *yarın*, kelimelerine yer verilmiştir. Aynı zamanda Azerbaycan Türkçesi'nde *yarpaq* kelimesinin Türkiye Türkçesi'nde *yaprak* olarak bilinen şekline yer vermiştir. Tren kelimesini sadece şiirine isim olarak kullanmıştır.

Günü nurlarını iç, al şafaklı yarından

(Refibeyli, 1934, s. 18)

Mavi bloknotumun sarmış yaprakları...

(Refibeyli, 1934, s. 23)

Doğa temalı şiirleri çoğunlukta olan şair en çok *yeşil*, *kızıl*, *beyaz* renk kullanımını üstün tutmuştur.

Yeşil dalgalı bir deniz gibi.

.....

Yol uzun gece beyaz.

(Refibeyli, 1934, s. 18)

Çoktandır dökülmüş sarı yapraklar.

(Refibeyli, 1952, s. 37)

Beyaz örtüyünü her yana sermiş kış.

(Refibeyli, 1974, s. 13)

Sarı saçlı sünbüller.

.....

Yaşıl otlar ayağına halı serir.

(Refibeyli, 2007, s. 17)

Nigar Refibeyli'nin şiirlerinde kullandığı dil, zarıflığın ve kadın içgüdüünün verdiği incelikleri şiirlerinde yansıtmıştır. Umutsuzluğun olmadığı, lirizmin, hassasiyetin, doğanın ve sevginin ağır bastığı Nigar Refibeyli şiiri, kendi üslubuyla okuyucusunu etkisi altına alabilmiştir.

BÖLÜM V

SONUÇ

Bu çalışmada Sovyet Dönemi Azerbaycan edebiyatı kadın şairlerinden olan Nigar Refibeyli'nin hayatı ve Şiirler I, Zafer Nağmesi, Şiirler II, Şiirler III, Anaların Sesi, Şairin Kütüphanesinden, Denizin Sesi Gelir, Işıklı Dünyam, Ana Sesi, Güneşten Gençlik İstedim adlı kitaplarında yer alan 193 şiiri tematik ve biçimsel açıdan incelenmiştir.

1920'li yıllardan sonra 70 yıllık bir egemenlik, halkın sorunlarını şiirlerinin temeli haline getirmiş yazar ve şairleri de etkiledi. Nigar'ın şiirlerini ortaya çıkardığı dönem genel itibariyle zorluklarla dolu yıllara denk geldi. Bu zorlu yıllara Nigar'ın karalanmış, sürekli takipte olan Refibeyli soyismi de dahil oldu. Sosyalist realizmin hakim kılındığı bu devirde Nigar, Sovyet Birliği'nin isteği doğrultusunda şiirler kaleme alsada da, sevdiği lirik şiirden hiçbir zaman kopmadı.

Şiirleri sosyalist realizmin isteği doğrultusunda halka hizmet etmiş, insan severlik, geleceğe dönük şiirler ortaya koymuştur. Bu sosyalist realizmin dayatması olmasaydı da Nigar'ın; anneliğin verdiği hassasiyet, kadınlığın verdiği zariflik, insanlara olan sevgisinin verdiği bağlılıkla toplumsal konularda şiirler kaleme alırdı.

Şiirlerinde sadece başkalarının acılarını paylaştı. Yaşadığı zorlu yıllar, Refibeyli nesliyle ilgili tek bir şiir kaleme almadı. Daha çok hayatta kalma mücadelesi, mevcut rejimi kışkırtmamak için bu tür yazılardan kaçındı.

İlk şiir kitabında yer alan şiirlerinin tamamına yakınının konusu kadındır. Bu konu daha gelişmiş, kapsamlı şekillerde Nigar'ın bütün kitaplarında yer almıştır. Şiirlerinin öznesi olan kadınlar, dirayetli, azimli, çalışkan ve yardımsever insanlardır. Geçmişten gelen cesur, sözünün eri Azerbaycan kadın şairleri gibi o da şiirlerinde kadını yüksek mertebeye çıkardı, kadınların sesi oldu.

Genel itibariyle şiirlerini belli bir zaman aralığında, kitlenin, halkın neye ihtiyacı varsa o yönde kaleme almıştır. Savaş yıllarında olan şiirleri askerleri ruhlandırma, gösterdikleri kahramanlıklar, geride kalan insanlara destek amaçlıydı. Savaşın yanısıra barış dedi, barışın güzelliğini de aşılamaktan geri kalmadı.

Doğayı konu aldığı şiirleriyse bütün sanatsal faaliyeti zamanı ortaya çıkmıştır. Doğa onun için bir kaçış, her şeyin yeniden başlangıcı; doğan güneş, yeşeren yaprak, açan çiçek içinde, en derininde umudunu diri tutan bir vasıtaydı. Onun ilham kaynağı

ilkbahardı ki, bu doğa temalı şiirlerinde sık sık karşılaştığımız, şairin severek değindiği bir konudur. Çiçekler, ağaçlar, kuşlar, herkesin üstüne basarak geçtiği, kimsenin dikkate almadığı dağ çiçekleri bile onun şiirinde kendine yer edindi. İnsani özelliklerini, düşüncelerini doğa üzerinden aktardı. Özellikle deniz temalı şiirleri bu bakımdan dikkate değerdir. Burada yalnızlık, özlem, kendini bulma çabasıyla, gerçek Nigar'la karşılaşırız.

Vatanı sevmek, doğduğu, büyüdüğü, kendi deyimiyle “başak tanesi” olduğu topraklara bağlılık, onu yüceltmek, bunu severek, isteyerek, hevesle kaleme almaya çok az rastlanır. Bunu devir istiyordu diye değil, içinden geldiği için yazıyordu.

İlk şiirlerinde kendini coşkulu, isyankar biri gibi yansıtırsa da, arkadaşlarına, ölüm üzerine yazdığı şiirleri okuduğumuzda kendisinin ne denli duyarlı, hassas biri olduğunu görürüz. Şairin ölümü anlatmak için kaleme aldığı şiirleri, ölümden çok geçmişin Hassas şair kalbinin, şair kaleminin kardeş diye adlandırdığı kişilerin ölümünü ifade etmesinde ne kadar zorlandığını, hep geçmişi, iyi günleri hatırladığının şahidi oluruz.

Aşk temalı şiirlerinde daha çok hicran, kavuşamama, hep bir bekleyiş hakimdir. Aşk şiirleri bir kadının kaleminden çıktığını, zarıflığıyla, gururuyla, hassaslığıyla kendini belli eder.

Nigar, şair olmanın ötesinde bir annedir. Üç evladının beşiğinin başında duran, sevgisini, sabrını, hayatını, şiirlerini onlara adayan fedakar bireydir. Anelik hissiyle yazılmış şiirlerini okuduğumuzda şair sadece kendi adına konuşmaz, dünyadaki bütün annelerin hisslerine tercüman olur. En içten hislerini evlatları, torunları için yazdığı şiirlerine saklar.

Eşi, Azerbaycan edebiyatında iz bırakan şairlerden olan Resul Rıza'nın da Nigar'ın şiir dünyasında gözle görülür bir yeri vardır. Burada Nigar'ın eşini ifade ederken bir kadın olarak onunla ne kadar gurur duyduğuna, onsuz günlerinde ne kadar azap çektiğine, yıllar geçse de bitip tükenmeyen bir aşka, saygıya, sağlam temellerle kurulmuş bir evliliğe şahit oluruz.

Nigar'ın şiirlerinde insana, doğaya, emeğe karşı sevgi, saygı, itibar; onları sevmeyenlere karşı ise öfke vardır. Nigar'ın şiirleri bu sevgiyle nefretin samimiyetinden doğmuştur. O sadece halkının derdini, mutluluğunu paylaşmadı. Nigar'ın sesi yalnızca Sovyetler Birliği'nden değil, Brezilya'dan, İspanya'dan, Arabistan'dan duyuldu. Güçle, direnişli, özgürlük isteyen kadınların sesi oldu.

Gelişmeye, öğrenmeye açık olan Nigar, dünya klasiklerinin yanı sıra birçok eseri Azerbaycan Türkçesi'ne aktardı, sayısız çevirilerle edebiyata katkıda bulundu. Sanata,

sanatçıya hep değer verdi. Hayranı olduğu Afrodita heykeli ve Nuha'da Han Sarayı , Fuzuli, Nizami, Sabir gibi dahiler, Musa Celil, Hüseyin Arif gibi şairler, Müşkünaz hanım ve Nezaket gibi iz bırakan kadınlar şiirlerinin konusu oldu. Bu sayede birçok şair, yazar ve onların hüznü hayat hikayesini anlattı.

Şiirlerinde sürekli aynı konulara başvursa da anlattığı duygu, düşünceler, yaklaşımlar ve bulgular farklıdır. Dikkat etmediğimiz çoğu konu; mutfak, harabade biten çiçek, müzede karşılaştığımız heykeller, Nigar için yeni şiir konusu olmuştur.

Yeniliğe açık olan Nigar, serbest vezinli şiirler kaleme aldı, milli vezin olan heceden de kopmadı. Sevdiği Fuzuli'nin, Mehseti'nin, Nizami'nin gazellerini okurken, onların rubailerini Azerbaycan Türkçesi'ne aktarırken kendisi de gazel yazdı.

Vezinde yenilikler de denedi. Halk şiiri örnekleri ortaya koyan şair, hecenin farklı kalıplarını aynı şiir içinde kullandı. Yazıda uyakta düzensizlik olsa da, şiir okunduğunda hiçbir zaman hisedilmedi. Batı edebiyatından olan nazım biçimlerinden sone, triyole ve örüşük uyağı hiç kullanmadı.

Genel itibarıyla Nigar Refibeyli şiir yazdığı 1928-1981 yılları arasında Sovyet Dönemi Azerbaycan edebiyatına şiir ve çevirileriyle katkıda bulunmuştur. Refibeyli, nicelik yönden az şiir kaleme almış olsa da, nitelik yönden anlamlı şiirler yazmıştır.

KAYNAKÇA

- Abbaszade. H. (1985). *Portret çizgileri*. Azerbaycan. Sayı 12
- Aliyev. İ. (1974, 13 haziran). Güneşten gençlik istedim. *Edebiyat ve inc sanat, 1-3*.
- Anar. (2012). *Sizsiz*. Türksoy. Ankara.
- Anar. (2002). *Buldurlar bir birini sevgini bölüştüler*. Bakû: Nurlan.
- Azeroğlu. B. (1973, 30 haziran). Güneşten gençlik istedim. *Edebiyat ve inc sanat.5-7*
- Azeroğlu. B. (1983). Kalbi vatan toprağına bağlı şair. *Azerbaycan kadını, 6*.
- Babayev, N. (1951. 18 kasım). Sulhün bayraktarı. *Azerbaycan gençleri.8*
- Bahir, Ü. (2013). *Nurlu dünya*. Bakû: MBM.
- Ceferzade, A. (2005). *Azerbaycan kadın şairleri antolojisi*. Bakû: Avrasiya Press.
- Dilbazi. M. (1983. 1 haziran). Acı tatlı hatıralar. *Edebiyat ve inc sanat.2-3*.
- Dilçin, C. (1992). *Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Tarih Basımevi.
- Elçin. Ş. (1997). *Halk edebiyatı araştırmaları I*. Ankara: Akçağ yayınları
- Genceli, S. (2001). *Kadın, güzellik ve ülvîyet*. Bakû: Azerbaycan.
- Heyal, S. (2003). *Nigar Refibeyli yaratıcılığı esasında*. Bakû: Nurlan.
- Heyal, S. (2013). *Şanlı nesillerin yadigarıyım*. Bakû: E.L.
- Heyet, C. (1998). *Azerbaycan edebiyatı tarihine bir bakış*. Bakû: Azərneşr.
- <https://kayzen.az/.../azerbaycan-poeziyasinda-serbest-seir-və>.
- Hüseyn. M. (1932). *Ebedi dövüşler*. Bakû: Azərneşr.
- Hüseynoğlu, G. (1960). Orijinallik, samimiyet. *Azerbaycan dergisi, 4, 213*
- Hüseynov, R. (1987). *İki ömrün ışığı*. Bakû: Gençlik.
- Hüseynov, R. (2010). *Yurdun adındaki can*. Bakû: Elm.
- İsmayilzade. İ. (1981, 17 haziran). Beni yoldan etmeyin beni deniz bekliyor. *Edebiyat ve inc sanat. 9-11*
- Kürçaylı. A. (1973, 19 haziran). *Sanatkarın borcu*. Kommunist.
- Mahmut. T (1965. 16 ekim). Denizin sesi geliyor. *Edebiyat ve inc sanat.10-13*.
- Nağıyev. B. (1965, 6 ocak). *Naraht kalbin teraneleri*. Kommunist.
- Nazım. A. (1934). Şair kız. *Edebiyat gazetesi, 15*
- Refibeyli, N. (1942). *Balaca kahraman*. Bakû: Uşaqgençneşr.
- Refibeyli, N. (1952). *Pervane*. Bakû: Uşaqgençneşr.
- Refibeyli, N. (1952). *Şiirler*. Bakû: Azərneşr.
- Refibeyli, N. (1957). *Yol hatıraları*. Bakû: Uşaqgençneşr.
- Refibeyli, N. (1959). *Şairin kütüphanesinden*. Bakû: Azərneşr.

- Refibeyli, N. (1964). *Denizin sesi geliyor*. Bakû :Azərneşr.
- Refibeyli, N. (1965). *Bir çift hurma ağacı*. Bakû: Azərneşr.
- Refibeyli, N. (1966). *Güneşin cevabı*. Bakû: Azərneşr.
- Refibeyli, N. (1968). *Mestanın yavruları*. Bakû: Gençlik.
- Refibeyli, N. (1969). *Anne sesi*. Bakû: Azərneşr.
- Refibeyli, N. (1969). *Işıklı dünyam*. Bakû: Gençlik.
- Refibeyli, N. (1974). *Güneşten gençlik istedim*. Bakû: Gençlik.
- Refibeyli, N. (1978). *Bize bahar yakışır*. Bakû: Gençlik.
- Refibeyli, N. (1982). *Bir hazin akşamda düşsen yadıma*. Bakû: Gençlik.
- Refibeyli, N. (1990). *Lale*. Bakû: Gençlik.
- Refibeyli, N. (1993). *Lirika*. Bakû: Azərbaycan Cumhuriyeti “Kitap” cəmiyyəti.
- Refibeyli, N. (2003). *Bahar namesi*. Bakû: Gençlik.
- Refibeyli, N. (2007). *Seçilmiş eserləri*. Bakû: Azərneşr.
- Refibeyli, N. (2013). *Çiçəkler*. Bakû: Letterpress.
- Refibeyli, N. (2013). *Ela gözlüm*. Bengü yayımları, Ankara.
- Refibeyli, N. (2013). *Mehebbetim bölünmedi*. Bakû: Şark Garp.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Sevinc SÜLEYMANLI
Doğum yeri ve Yılı : Azerbaycan, Zagatala, 1994
e- posta : sevincsuleymanli@gmail.com

Öğrenim Durumu

2012 – 2016 : Lisans, Bakü Devlet Üniversitesi, Şarkiyat Fakültesi, Türkiye Bölge Bilimi Bölümü.

2016 – 2019 : Yüksek Lisans, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. (Yurtdışı Türkleri ve Akraba Topluluklar Başkanlığı / Tam Burslu)

Yabancı Dil Bilgileri

İngilizce, Rusça